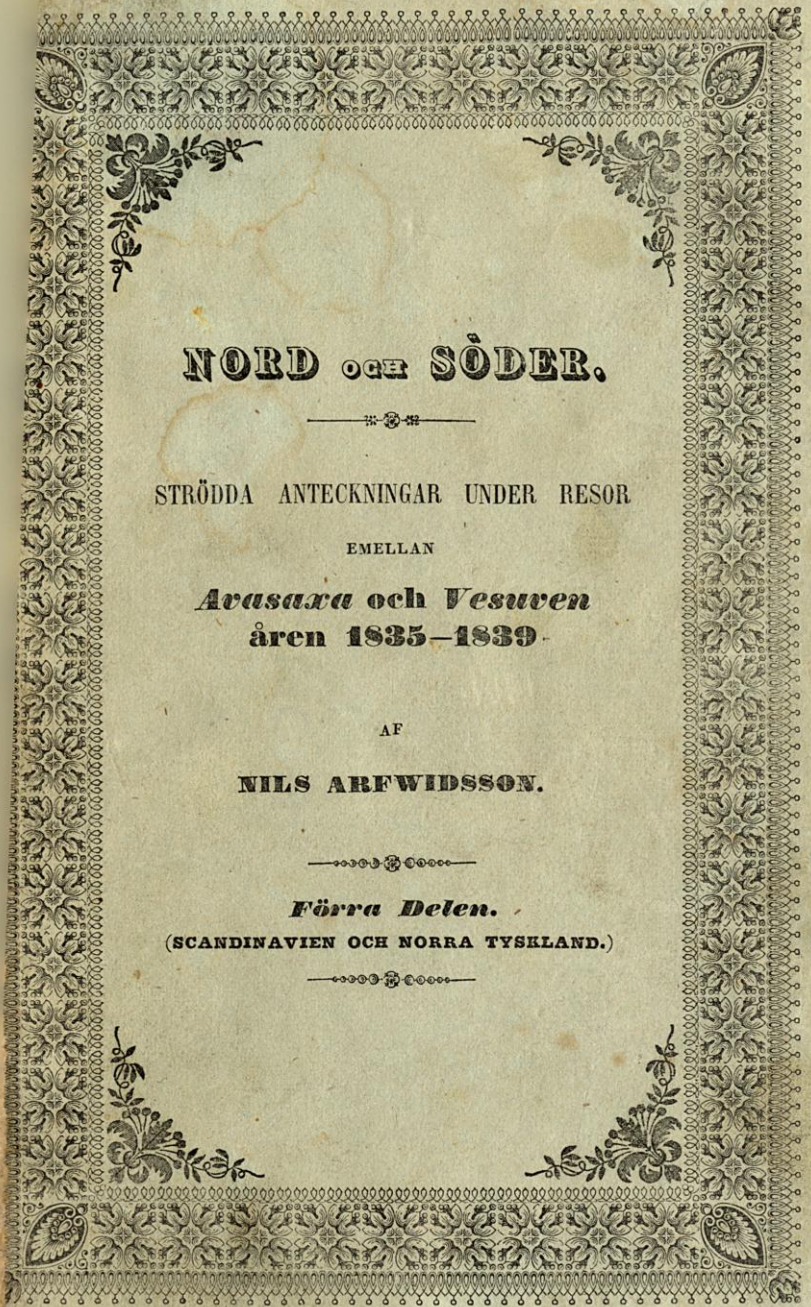

1840
1000

NORD och SÖDER.

— ❁ ❁ ❁ —

STRÖDDA ANTECKNINGAR UNDER RESOR

EMELLAN

Avasara och Vesuven
åren 1835—1839.

AF

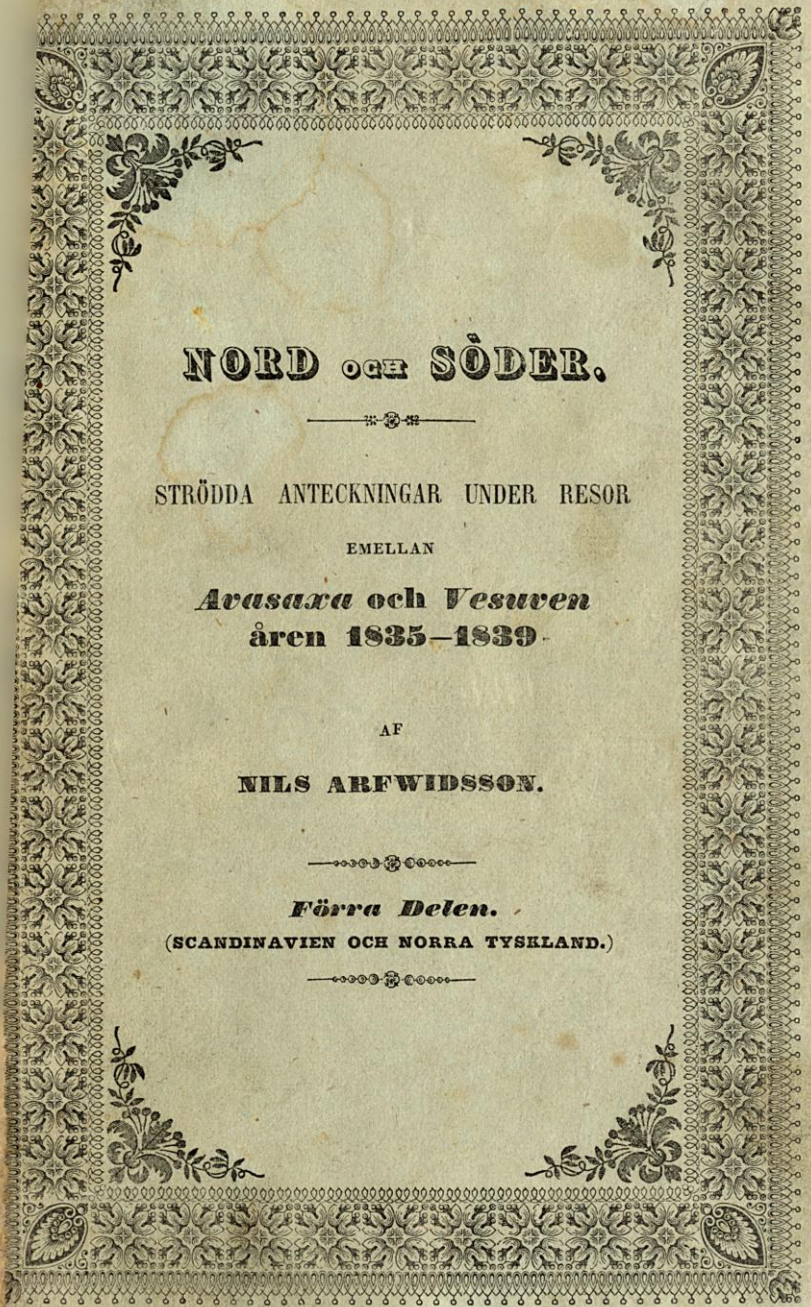
NILS ARFWIDSSON.

— ❁ ❁ ❁ —

Förre Delen.

(SCANDINAVIEN OCH NORRA TYSKLAND.)

— ❁ ❁ ❁ —

NORD OCH SÖDER.

STRÖDDA ANTECKNINGAR UNDER RESOR

EMELLAN

Avasaxa och Vesuven

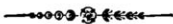
åren 1835—1839

AF

NILS ARFWIDSSON.

— — — what is writ, is writ,
Would it were worthier.

BYRON.

FÖRRA DELEN.

(SCANDINAVIEN OCH NORRA TYSKLAND.)

STOCKHOLM.

PÅ C. A. BAGGES FÖRLAG.

F ö r o r d.

Många bland dessa anteckningar (i denna förra del nästan alla) hafva för några år sedan stått att läsa i ett allmänt känt blad, hvars ena redactor Förf:n då var, men spridda och med stundom långa mellantider. Detta sednare, jemte uppmaningar från flere håll, att å nyo utgifva dem, har förmått Förf:n att ännu en gång lägga dem under allmänhetens ögon, samlade till ett helt, öfversedda och, såsom en följd deraf, i flere hänseenden förändrade. Sednare delen kommer att innefatta flere och betydliga tillägg.

1835.

SCANDINAVIEN.

Upland, Gestrkland, Helsingland, Medelpad.

Med Ångbåten lemnade jag den 2 Juni 1835 hufvudstaden och hann tidigt på e. m. till *Upsala* hvarifrån resan genast fortsattes.

De långa, nakna, raka, ögon och tålmod trötande Uplandsvägarne och de ännu otrefligare Uplandsbönderne använde jag hela natten att så fort möjligt komma ifrån. Anländ till *Elfkarleby* just i gryningen af den vackra sommarmorgonen hade jag en herrlig och i all maktighet beundrad anblick af de sköna fallen. *Schubert* har orätt i sitt så bestämdt framkastade påstående om denna vattenmassas betydighet framför *Trollhättans*. Att fallet är det *andra* i ordningen i vårt land — åtminstone i södra delen deraf — torde böra medgifvas. Stränderne äro vilda, bevuxna med barrskog, sandiga och hafva ingenting af *Trollhätte*-strandens märkvärdiga skönhet. Det förundrar och är ett icke ovigtigt bidrag till bedömande af industrins ståndpunkt i vårt land, att hela den ofantliga vattenmassa, som på denna punkt är sam-

manträngd, icke användes till drifkraft åt något mera än — *en enbladig Såg*, i ett gammalt träskjul. *Elfkarö* bruk ligger dock icke långt aflägsset. Ett stycke nedanför fallen, der det ännu forsar, men vatt-
net är grundt, är en bro bygd, på hvilken man passerar elfven. Den är ej stor och hvilar på tre små hvalf-
bågar, af hvilka den medlersta är något större än de öfriga; dessa bågar åter hafva sitt stöd i tvenne små murade stenkistor, nedsänkta i forssen. Bron är af *trä*, snygg och omsorgsfullt gjord, men föga märkvärdig hvarken till construction eller utseende; det senare är tvertom ytterst tarfligt, med undantag för Konung CARL XIII:s namnchiffer, som i trä utskuren paraderar på sidorna af brohvalfven. Dock utkräfdes för den korta vägen öfver densamma, en afgift af omkring 21 skillingar för en öppen vagn, något vid sidan hvaraf de beryktade Engelska vägpenningarne knappt torde uthärda jemförelse. Man har dessutom aktat nödigt, att till minne af det Herculiska verket, vid brons ena ända uppresa en ståtlig minnesvård af marmor och granit, der man i stora förgyllda bokstäfver får läsa namnen CARL XIII och CARL XIV, jemte FOCK, ENNES m. fl. andra, dem Förf:n ej ur minnet förmår uppräknä. Inscriptionens *innehåll* är dock det märkligaste af hela denna broståt. Den innefattar nemligen, att bron blifvit byggd af enskilda medel, jemte tillskott af Staten, det der beviljats af Konung CARL XIV JOHAN. Nedanför läses att bron *fullbordades* 1816! Antingen har nu således det tillskott af "Statsmedel" brobyggnaden er-

hällit *beviljats* och *meddelats* af CARL XIV JOHAN, *minst* två år *innan* någon regent med detta namn fanns i Sverige, eller ock har *Staten*, genom sin regering, funnit skäl att *minst* två år *efter* det bron blifvit färdig, återgälda de enskilda en del af hvad derpå utaf dem blifvit bekostadt. — Båda delarna förefalla något problematiskt. Förhållandet kräfver utläggning och förtydligande, och det vore både för symmetriens och inscriptionens skull nödigt, att vid Brons andra ända uppresa ett likadant Monument, hvarpå, likaledes med förgyllda bokstäfver, noter eller anmärkningar till den första inscriptionen anbragtes. Kunde dervid någon liten apostille om anledningen till broafgiftens dryghet inflyta, vore det alldeles förträffligt och det hela blefve då riktigt "complett" — såsom en dame af ton en gång i en Stockholms-Societet yttrade sig om en den tiden mycket omtyckt Sångare; det var det högsta beröm hon kunde gifva honom, tyckte hon.

Från *Elfkarleby* går vägen genom en mera vild än romantisk nejd till *Gefle*. Författaren väntade sig mycket mera af den tredje eller fjerde handelsstaden i riket. Spår till enhet eller plan i byggnader förspörjes ingenstädes. Man kan icke säga, att *Gefle* äger en enda regulier gata. Bredvid ett stort, massivt hus, som bevittnar sin egares anspråk att räknas "*to the Magnates of his land,*" ser man antingen ett dåligt och litet trähus eller en tom sträcka. *Quaien* är ett med omsorg och smak utfördt arbete, men har ej den utsträckning den tvifvelsutän är ämnad att erhålla. Den går nu blott utefter den lilla

men täcka ström som vid *Gefle* utfaller i hafvet, på *ena* sidan af den vackra bron; den *andra* ser ännu helt ovårdad och afglömd ut. Denna bro är liten, men till structur och utseende säkert en af de vackraste i *Sverige*. Den är försedd med små trottoirer på sidorne och till sin idé alldeles lika Stockholms Norr- eller så kallade Nya Bro, men vida mindre tung och klumpig; detta gäller äfven om bålustraden, ehuru alldeles liknande Norrbros. — Stora och granna hus har *Gefle* åtskilliga; de tillhöra utan undantag de rika köpmännen här. I architehtoniskt hänseende hafva de, såsom vanligen våra Svenska hus, hvarken anspråk eller värde. Ett undantag, åtminstone hvad *anspråken* beträffar, gör dock ett hus vid torget, öfver hvars granna port läses i stora, ståtliga bokstäfver: "byggdt af P. ENNES," och som lär tillhöra en medlem af denna rika köpmans efterlemnade familj. Huset har, på den i öfrigt släta façaden, en altan, med en liten arabesk öfver sig och två stycken pelare under sig. Här vore visst tillfälle, att med *Ehrensverd* fråga: "Colonner hvad gören J." — De föreställas vara af doriska ordningen, men höra, genom sina proportioner, till ingen ordning. De äro dock åtminstone icke af porfyr och således icke fullt så fula eller i andra hänseenden så orimliga som de hvilka blifvit ställda utanför Ugglas'ska huset på Drottninggatan i Stockholm. — Altanens båda utskjutande hörn prydas af en liten staty utaf Guden Neptunus och en dito af Mercurius. — Rådhuset, beläget midt på stora torget och med uppgångar från alla fyra si-

dorne, hör onekligen till de märkligaste byggnader af detta slag, Sverige äger. Det har ej fula proportioner och båda hufvudfaçaderne sakna ej stil. Den ena har, likasom det gent emot belägna Enneska huset, tvenne colonner, men de hafva bättre struktur och ett rent antikt *entablement*. Facaden midt emot har en, i sin idé, rätt vacker trappa; den är dock för mycket hopklämd i sina proportioner och gör derföre ingen effekt. De öfriga båda ingångarne, ehuru försedda med breda och vackra trappsteg, tyckas ej vara serdeles mycket begagnade; det växte gräs på dem, till och med nu, då detta eljest snart sagdt ingenstädes ännu var synligt.

Gefles omgifning är bland de fulaste. Ingenstädes någon vegetation, men mycket vatten, reddar och öar hvilkas formation kunde gifva pittoreska effekter nog, om de ej vore alldeles kala, eller beväxta med svag barrskog. Skugga söker man förgäfvets. Staden har likväl en promenade, kallad *Brobänken* eller *Bråbänken*, ett ytterst tarfligt namn på en ännu tarfligare sak. Den bildas af en dubbel rad lössträd, de enda vi här upptäckte, som löper utefter ryggen af en uppdämning, en slags *molo* uti hafsviken, med *Gefleån* på ena sidan och en fördjupning af viken på den andra. Träden voro icke särdeles höga eller lum-miga och promenadens utseende äfven i öfrigt föga lofvande. Rättvisan fordrar dock att erkänna, det den just nu höll på att undergå sin vårputsning, med hvilken åtskillige, mer och mindre trasiga, qvastbeväpnade personer voro sysselsatta. Vi gåfvo oss i

samtal med ett par af dem. De togo sig en hvil-stund, och, stödde på sina qvastkäppar, invigde de oss i *Brobänkens* historiska minnen. — När de öfriga qvastmännen sporde de båda främlingarnes närvaro och den förtroliga vändning samtalet tagit, ville förmodligen äfven de lemna sina historiska bidrag, och öfvergåfvo en och en i sender det fäjande arbetet. Snart hade vi hela samlingen omkring oss; då ropades plötsligen af en bland dem, och *sotto voce*: ”Sopa, sopa, Kaptén kommer”. — I ett ögonblick spridde de sig åt alla håll och uppdrogo med qvastarne sådane hvirflar af torra löf och damm öfver oss, att vi funno oss nödsakade att skyndsamligen aftroppa. Då vi härvid kastade ögonen uppåt strömmen, sågo vi en man i en liten båt, som med intresserade blickar syntes betrakta våra interlocutorer. Förmodligen var det den förskräckliga Kapténen. — Den enda gröna fläck, som lærer finnas nära omkring *Gesle*, är *Brynäs*, ett landtställe tillhörigt egaren af Enneska huset i Staden. Vi vandrade dit, och funno den lilla trädgården och parken, der likväl äfven nästan icke annat än barrskog förefanns, temligen vanvårdade, ett förhållande, som ej kan annat än förundra, då egaren sjelf bebor stället, och detta på köpet är den enda skuggrika fläck, som om sommaren erbjuder Stads- och Affärsmannen hvilande svalka. Huset var likväl mycket väl underhållet och vittnade om rikedom och lux.

Gestrikland är i allmänhet, atminstone utefter kusten, ett mycket sterilt och enformigt, men skogigt

land. Folket, ehuru bättre än Upplänningen, har dock sin känning af granskapet. *Wifors*s bruk, tillhörigt Schinkelska huset, är, ehuru i och för sig sjelft föga märkvärdigt och i en vackrare landsort säkert litet bemärkt, dock här en verklig oas i öknen.

Vid inträdet i *Helsingland* förändras scenen och man kan säga att man först här befinner sig i den egentliga Norrländska naturen; ty *grundtonen* i denna är, från *Gestriklands* gräns ända till *Haparanda*, alltid densamma, ehuru betydliga modificationerne och afvikelserne understundom kunna förefalla. Folkklynnet och naturen gå här såsom alltid i bredd med hvarandra och båda bilda en ombrening, hvori *Helsingland* är den mörkaste och *Westerbotten* den ljusaste schatteringen. Ett landskap med allvarsammare, nästan dystert utseende, än *Helsingland*, finnes icke i Sverige. Det bildar en sträckning af dalar, på alla sidor omkretsade af mörka kullar, som amphitheatraliskt höja sig öfver hvarandra, tills de slutligen, i de mest romantiska former, blåna bort i den aflägsna horisonten. Detta vållar en enformighet, som skulle vara tröttande, om icke den alltid angenäma färgtonen och spetsarnes skiftande gestalter fägnade ögat. Ingen löfskog synes till och detta förklarar det dystra utseende, kullarne och bergen ega. Men äfven barrskogen är, till följe af den oförsvarliga hushållningen med denna Norrlands rikedom, gles och småvext, hvarföre kullarne och bergen, betraktade på nära håll, förlora sin fågring; deras toppar äro nakna eller sparsamt höljda med småskog, och förgäfves söker ögat

någon af dessa resliga tallar och granar, hvilkas rätta hemvist Norrland dock borde vara. En på en gång trefligare och mera romantisk anblick än den man har, när man från Helsinglands höjder nedstiger i de stora af forssar, elfvar och sjöar genomskurna dalarne, lärer svårligen stå att finna. Öfver dessa utbreda sig nemligen stora, välbyggda byar, der tvåvåningshus ej äro sällsynta och der man understundom finner ljusa, rymliga byggnader, med ända till tre fönsterrader öfver hvarandra; och dessa fönster bildas icke af små med bly sammanfogade glasskärfvor, genom hvilka ett svagt och orent ljus intränger i de låga och trångkyffena, såsom fallet är i södra Sverige. Här hålla fönstren sina tre stora rutor i höjden, och vid inträdet i de glada salarne, igenkänner man vid första ögonkastet en af Norrlänningens hufvuddygder, snygghet och ordning, den der — i förbigående sagdt — såsom de öfriga utmärkande egenskaperna hos naturen och folket, genomgår Norrland i progressivt förhållande, tills den i Westerbotten når sin culminationspunkt.

Helsingen utgör *nedersta* länken af det ypperliga slägte, som har sitt hemvist bland Norrlands skogar, dalar och berg, som i dess sjöar och floder speglar rena, kraftfulla, af söderns laster ännu icke vanställda drag och i sitt lynne och sina seder längst bibehållit den friskhet, manlighet och lugna kraft, som fordom voro Svenskens prydnad och ära, hans kännetecken bland Europas nationer, och det skönaste, ack, alltför lättsinnigt förslösta arf från verldskun-

niga fäder. Han bildar, säga vi, nedersta länken i denna herrliga kedja, ty om redlighet, flärdlöshet, allvar och trofasthet utmärka honom, eger *han* dock icke det milda, älskvärda, glada, öppna och förtroliga, som gifva dessa dygder det högsta värde. Tvär och fåordig, föga böjd för estergifvenhet eller undseende, myndig och sjelfrådande, förolämpar han väl icke *utan* all anledning, men behöfver ock ofta blott den obetydligaste, för att göra det. Stel, tung och sträf, som den natur hvaraf han omges, ser man sällan ett leende på hans läppar och det nya, det oväntade, det öfverraskande synes på honom göra föga eller intet intryck. Hans ansigte, hans blick bibehålla nästan orubbadt samma uttryck, och det enda man tydligt i dem läser, är den kraft, den förståndighet och den frånvaro af all listighet och förställning, alla lumpna beräkningar, som, jemte mycket annat godt, utmärka honom.

Utmed *Huddiksvalls* stadspört går landsvägen, och ehuru man ej för fortkomstens skuld behöfver fara in, äro vi öfvertygade, att hvar och en som gör det skall finna sig på det angenämaste öfverraskad. En täckare, gladare, elegantare småstad af träd finnes icke i Sverige, och, utom Hamngatorne i *Götheborg*, gifves säkert i hela riket ingen gata omgifven af så blänkande, nystrukna, sirligt utstyrda och putsade hus, som den enda gatan i Huddiksvall. Alla, eller åtminstone de flesta hus äro målade med oljefärg i

omvexlande, för ögat behagliga färger, och underhållna med stor omsorg. Intrycket af prydlighet och elegans ökas af en mängd, med allehanda lysande varor försedda och nätt inredda bodar. Den lilla staden säges ega *tjugoåtta* sådane. Stadens belägenhet, mellan två vatten, från hvars stränder de skogbevuxna kullarne uppstiga i den vanliga amfitheatraliska formationen, med många fantastiskt utskjutande uddar och tungor, stegrar ytterligare det behagliga intrycket.

Att *Helsingland* är backigt, behöfve vi ej tillägga efter hvad vi redan yttrat om dess natur. Dock äro backarne här i allmänhet obetydliga mot dem man anträffar längre norr ut, och vägarne äro väl underhållna. Färden skulle således icke alls ega något äfventyrligt, om icke de raska Helsingehästarne vore så felaktigt inkörde, att ingen armstyrka hos en kusk kan förmå dem att hålla igen när det bär utföre: det går då, som man säger, på Guds försyn. Man bör med mera skäl än nånsin, under sådane förhållanden, anförtro sig åt den, då man beger sig utföre den stora backen vid *Iggesunds* bruk, hvars längd, branthet och tvära svängning i en alldeles motsatt direction, just när man är i starkaste farten, göra den, med Helsingelandshästar, till ett af de vådligaste vägstycken i hela Norrland. Det skall också esomoftast der inträffa olyckor, hvilket man ej kan undra på, då det verkligen, för den som midt i sommaren reser utför den, synes ett alldeles otänkbart problem att, äfven med största försigtighet,

oskadd till lif, lemmar, hästar och åkdon, komma utföre den en annan årstid, t. ex. då den är betäckt med svallis. Det skulle vara en obetydlig uppoffring för den rika Stockholms-Seigneur, som är egare till bruket, att medelst någon förändring af väganläggningen, alldeles borttaga eller åtminstone minska vådan att fara utföre denna ättestupa. Vi hafva äfven hört, att enskilda föreställningar i detta hänseende mer än en gång blifvit gjorda. Det förundrar oss så mycket mer om de ej haft någon verkan, som mannen är känd att vara en af våra i tänkesätt och umgänge humanare magnater.

Genast vid första inträdet i *Medelpad* märker man en stor förändring både i folklynne och natur, och denna förändring blir sedan ännu påtagligare i *Ångermanland*, der allt hos människan och dess omgifning endast är att betrakta såsom en högre potentialerad *Medelpads*-natur, om vi så få uttrycka oss. — Knappt har man länskillnadsmärket bakom sig, förr än allt antar ett gladare, lifligare utseende; barrskogen, den dystra, allvarsamma barrskogen undantränges af eller delar åtminstone väldet med löfskogen, Björkarne med sin späda, klara grönska, sina sirliga hvita stammar sprida glädje öfver landskapet. — Det är, oss veterligen, ingen annan än den snillrika, men curiösa Författarinnan till *Corinne*; som det fallit in att se sorg och tunghet hos Nordens björkar. Hon kallar detta träd "*le triste Bouleau*," och beklagar sig öfver dess allestädes-närvaro, under hennes resa till Stockholm, der hon infann sig för att tala po-

litik med CARL JOHAN, sedan det icke längre ville lyckas henne med NAPOLEON. Björkarne få, likasom NAPOLEON, trösta sig med världens bifall, öfver missödet att ha råkat i onåd hos denna litterära Amazon, — "Doctrinärernes Fru Mormor," såsom en Fransk Feuilletonist rätt qvickt och roligt kallade henne. (Hennes dotter var, som man vet, gift med Hertigen af *Broglie*).

Knappt har man hunnit ana *Medelpads*-naturens företråde i gratie och liflighet framför den man nyss lemnat, förrän den hastar att för det öfverraskade ögat visa dessa i full dager. *Ljungans* eller, såsom hon här vid sitt utlopp kallas, *Njurunda-Elfvens* sköna floddal utbreder sig i hela sin stilla, glada fägring omkring vandraren, och från den bro, hvaröfver man här passerar elfven, har man åt alla sidor en af dessa tjusande utsigter, som äro Nordens högland ensamt förbehållna. Ännu försänkte i betraktelser öfver denna herrliga syn, passerade vi en tät och dunkel skogshöjd, utför en af dessa väldiga backar, hvaraf hela södra Norrland öfverflödar, då på en gång en hop Svenska och Norrska flaggor svajade emot oss öfver skogstopparna. Vår undran var icke ringa, men förbyttes snart i en liflig känsla af nöje, då vi, nedkomna utför höjden, sågo en vacker dal öppna sig och till höger en af grönskande, mångformiga kullar och berg omgifven vik, der flere grannt utsirade fartyg lågo för ankar. Det var *Svartvik*, en lastageplats tillhörig den på sitt sätt bekante *James Dickson* i Götheborg. En betydlig export af skogsproducter

sker härifrån och de på sin last väntande fartygen hade, Pingstdagen till ära, lemnat alla vimplar och flaggor till pris åt vindarne.

Sundsvall är en liten temligen hygglig stad, lik våra *vanliga* bättre småstäder, der man ser några väl byggda eller till och med eleganta hus vid sidan af dåliga kojor. Den har eljest ett rätt lifligt utseende och detta bedrar icke, ty dess handel är, relativt till stadens betydenhet i sig sjelf, kanske större än någon annan Svensk stads, under enahanda förhållanden. Jag fann af officiella uppgifter att, blott på den *sista* veckan i Maji, hade *femton* fartyg in- och utclarerat i dess hamn och, bland dessa, *tio* från eller till *utländska* hamnar, t. ex. *London*, *Havre*, *Cherbourg*, *Hières*, *Honfleur* m. m. — *Trädprodukter* äro hufvudsakligaste exporten, eller rättare, med obetydliga undantag, den enda.

v. SCHUBERT, *enfaldig* såsom Tyskarne *stundom*, *sentimental*, såsom de *nästan alltid* och *ocritisk*, såsom de *sällan* äro, har, i sin bekanta resebeskrifning öfver Sverige, fallit i den utomordentligaste förtjusning öfver *Sundsvalls* belägenhet och förklarat att man "knappt finner något dylikt vid *Lago Maggiore*."!! Invånarne i staden och dess grannskap, så väl som andra Norrlänningar, tyckas icke dela denna excentriska sinnesstämning och Förf:n nekar icke det han ju häruti tycker dem hafva ganska rätt. Det är obestridligt, att den mängd kullar och berg, hvaraf staden är omgjordad i alla riktningar och de fantastiska, mångskiftande former, hvori dessa framskjuta i de

omgifvande vattnen, på afstånd ger det hela ett ganska pittoreskt utseende, som väl dock i alla fall ej rättvisar en jemförelse med Alpernes sublimes natur, men när man på närmare håll varseblifver den nästan totala *kallheten*, hvilken här, likasom så ofta annorstädes i Norrland, utmärker höjder och berg, försvinner illusionen och denna fullkomliga brist på allt skygd undan sommarsolens brännande strålar inger, äfven då man sjelf icke kroppsligen erfar den, en pinsam känsla.

Sundsvalls kyrka hör onekligen till de rymligaste och vackraste småstadskyrkor i Riket. På Kyrkogården betade kor, äfven under gudstjensten, och föllo med sitt råmande Predikanten i talet. Mig tycktes detta icke vara väl gjordt, hvarken af dem eller af de eller den *qui vaccis hæc otia fecit*. En egen art grafvårdar prydde flerstädes denna begravningsplats: långa, smala, för vinden nickande jerntenar, nedstuckna i mullen, med en liten förgyld plåt nära öfra ändan och ett litet tvärjern bakom den till dess stöd, hvarigenom en korsform skulle uppkommit, om blott tvärjernets ändar icke med endast en liten hårsman skjutit fram om plåten. På denne lästes den dödes namn etc. och den var alltid betäckt med en *adelig* krona, utan afseende på det stånd den aflidne tillhört. Är meningen att *alla* blifva *Adelsmän* i himmelen? Förf:n bekänner att han är af annan tanka; han kan aldrig bli vän af Aristocrati, hvarken i himmelen eller på jorden, och hans enda hopp är att han *der* åtminstone måtte slippa se den. *Här* ser

det i thy fall ännu mörkt ut, men "Tiden är ond" och "hvem vet hvad som kan hända," säger *Juan*, den illparige, om Mazettos fästmö.

Sundsvall har kommit oss att med våra betraktelser vika af från landsvägen, och, sedan vi en gång äro stadda på afvägar, torde Läsaren benäget ursägta ännu en liten episod.

Sysslolös satt Förf:n i gästgifvaregårdens källarsal, under en tråkig väntan på hästar. På disken låg ett maculatur, *uden hoved og hale*, för att tala med HOLBERG. Blott ett par blad midt uti återstodo af det prydligt tryckta arbetet. Mekaniskt tog han dem i handen. De befunnos tillhöra en af H. E. Herr Justitiæ Stats-Ministerns Embetsberättelser, och, såsom man af åtskilliga data kunde sluta till, den för år 1833. Förf:n hade väl, i sinom tid, observerat innehållet af denna intressanta skrift, men — såsom troligen de fleste — endast för att taga kännedom af de deri meddelade, mer och mindre betraktelserika uppgifterne rörande årets lagskipnings-förhållanden. Ur synpunkten af ett *litterärt* arbete hade han aldrig kommit att se det; tanken att i detta ögonblick, då han hade så godt om tid, äfven betrakta det från denna sida, upprann nu först hos honom. Och han hade skäl att häröfver lyckönska sig; ty den sannskyldiga humor och naivetet i stil, som deri røjdes inom omfånget af ett par sidor, förkortade angenämt de tröga ögonblicken, på samma gång som de hos honom väckte en liflig åstundan att snart i sin helhet få återläsa en product, hvares värde han, vid dess utgifvande,

med så oförsvarlig ensidighet uppskattat. Ett par profstycken af hvad han på de begge bladen af det defecta arbetet fann, meddelas här, till Läsarens uppbyggelse. Man har vågat vidfoga några små reflexioner, åsyftande att ställa arbetets classicitet i behörig dager.

"Hädelse mot Gud förekommer endast i Wimmerby."

Så lyder en rad, som bildar en egen rubrik, utan sammanhang eller gemenskap med det föregående eller efterföljande. Det gör Förf:n sannerligen ondt om *Wimmerby*, som både så försyndat sig och så der isoleradt utställes till allmän åskådning, sig sjelf till näpst och androm till varnagel. *Wimmerby* brann totalt upp för ej många år sedan; måhända är det denna olycka staden icke med christlig undergifvenhet förmått bära, utan har den i sin förtviflan utbrutit i händelser, hvarmed den alltsedan fortfarit. Vi våga ej påstå att denna förklaring af den concisa periodens mening är den allrättaste; men då ordet "förekommer," så ställdt, innefattar ett begrepp både af *continuitet* i tiden och af *allmänlighet*, i hänseende till personer, synes sådant ha mycken sannolikhet för sig; och åtminstone torde framtida häfdatecknare — hvilka tvifvelsutän ej underlåta att rådfråga Herr Justitiæ-Stats-Ministerns ombetsberättelse, såsom den der har officiel egenskap — se saken så. Vi upprepa det än en gång: *Wimmerby* är sannerligen att beklaga.

"Sjelfmord hafva, utom i *Stockholm*, varit talrikast i *Upsala*, der icke mindre än 9 sådana förefallit.

fallit. Då i *Götheborg*, *Gelle* och andra städer med större folcknummer, *alldeles inga* sjelfmord egt rum, ger det ovanliga stora antal af sådana olyckliga tilldragelser i *Upsala*, *anledning till bekymmer.*" Så vida icke våra begrepp om premiss och conclusion i en logiskt sammansatt mening äro alldeles förvända, kan af den period som börjas med ordet "Då" ingen annan slutsats dragas än att sjelfmorden i *Upsala icke gifvit* någon "anledning till bekymmer," så framt blott *Götheborg* och *Gesle* haft ett någorlunda motsvarande antal att uppvisa! — Om en Justitiæ-Stats-Minister såge saken från den sidan lär ej nekas att sådant verkligen "gäfve anledning till bekymmer." Vi äro öfvertygade att så icke är och att den originella och naiva perioden icke är så illa *menad* som *sagd*: — Och härmed återvände vi till landsvägen.

Emellan *Mark* och *Fjäl* varseblifver man för första gången den stora och prägtiga *Indalselven*, som, näst *Ångermanelven*, i skönhet och majestät torde böra anses för den första i *Norrland*, och följaktligen i Sverige, ty *sådana* floder hafva dock ej södra och vestra Sverige att uppvisa, ehuru många finnas som tro det. Den första anblicken af *Indalselven* är öfverraskande, och utsigten från höjderne ofvanför de båda färjerne och äfven från dessa, mycket herrlig; men öfverträffas dock af utsigten från sjelfva gästgifvaregården *Fjäl*. Få naturscener hafva gjort ett så lifligt intryck på Förf:n, som denna, — detta må nu ligga i ett verkligt företräde el-

ler i en tillfällig harmoni med Författarens inre — och det torde därför ursäktas honom att han egnar den en egen skildring, huru långt efter föremålet denna än må stanna.

Fjäl ligger på slutningen af en vacker, gräsväxt höjd, som sträcker sig längs *Indals-Elfven*. Denna är här ganska strid och ungefär en fjerdingsväg bred. Nära Fjäl delar den sig i två armar, hvilka omfatta tvenne stora, skogiga öar, mellan hvilka hufvudådern går, för att, jemte de öfriga, förlora sig i en vik af hafvet. De sluttande östränderna äro höljda af björk och al; bakom löfskogen och öfver den höja sig resliga barrträd. I öppningen mellan båda öarne, men framom dem, hafva naturen eller öfversvämningar danat en liten tjusande holme, som, rikt öfverströdd med grönska och löfträd, ligger, som ett vakskepp, framför sina båda majestätiska syskon. Öfver och förbi denna holme följer ögat de vackra östränderne och den medlersta strömfåran ända dit, der, i ett aflägsset perspectiv, viken utbreder sin klara vattenspegel, omkransad af Norrländska naturens förstfödde, de amphitheathraliska kullarne, hvilka, skiftande klädda i barrets dunkla eller löfvets skärare grönska, höja sig öfver hvarann, tills de slutligen blåna bort i ett försvinnande fjerran. *)

Sedd i sommarens första början, vid den snart sagdt aldrig nedgående solens slocknande strålar, är

*) Möjligen kunde ett och annat *geografiskt* misstag här vara begånget, som torde ursäktas af de med ortens läge fullkomligare bekante.

det ej till det manliga elementet i naturen en sådan utsigt får räknas. Den imponerande kraften, det allvarsamma, djerfva, energiska finnes icke här, men der finnes mildhet och höghet, renhet och oskuld, lugn och klarhet — med ett ord, detta ljuftva, innerliga, fridsamma, som i en ädel qvinnas själ har sin högsta motbild, sin skönaste uppenbarelse på jorden.

Det var en natt, i första hälften af Juni, jag stod på denna strand. Ren och hög hvälfde sig himmelen öfver mitt hufvud. Tyst och glänsande ilade floden vid min fot, en bild af tiden, i sin brådskannde, aldrig hvilande fart, — icke i sitt väsen, ty något så oblandadt, så oöfverskådligt rent, har tiden aldrig bringat människorna. Naturen sof, men det var icke denna djupa hvila, som i södern är mörkrets följarinna, det var blott en lätt slummer, en ljus dröm mellan afton och morgon. Orren spelade i furorne på den ena ön, och en ensam "Nordens Näktergal," en talltrast, höjde från den andra sin melodiska sång.

Det var eljest så tyst, så tyst. Jag tyckte jag kunde hört slagen af en engels vinge i den stilla luften. O! om en af dessa himmelska andar, som en gång i en qvinnas skepnad nedstigit till jorden, att sänka himlens frid, himlens fröjd i det hjerta hon älskat, men snart på återtagna vingar flytt dit upp igen — om hon ännu kunde nalkas förgängligheten — det vore i en sådan natur, en sådan timma hon skulle söka den älskade, för att åtminstone ett ögonblick lägga en svalkande hand på det blödande sår, hvar-

öfver intet annat ärr vexer, än den gröna torfvans och ingen annan ro gjutes än evighetens!

Fjäl är det vackraste jag sett mellan *Stockholm* och *Matarängi*. Personer med skönhetsinne och förstånd hafva sagt mig, att längre inåt ega Indals- och Ångerman-Elfvarnes floddalar ännu skönare ställen.

Ångermanland, Westerbotten, Midnatts-Solen.

Mellan *Fjäl* och *Hernösand* ligger den vackra *Hässjö* kyrka. Det är en fägnad för ögat, att i vårt kära Fädernesland, der byggnadskonsten står på så "svaga fötter," i både andelig och lekamlig motto, få se ett modernt tempel, som verkligen har stil och skönhet i en enkel, ren construction, och icke, såsom vanligt, antingen blott förvirring och öfverlastning, eller torftighet och platthet. *Hässjö* är icke korskyrka; denna sistnämnda form, huru *christligen* välment den än må vara, lånar sig dock sällan till en rätt classiskt skön behandling. Der blir vanligen brist i grandiositet och i *helhet* både utan och innan. Närmare *Hernösand* har man det romantiskt-idylliska *Säbrå*, *Franzéns* præbende, en natur, mild och dock allvarlig, rik, ljuf och harmonisk som hans sånger.

Hernösand är den anseeligaste stad i det egentliga *Norrland*, med ett Gymnasium, sedan gamla tider berömdt för grundliga och mångsidigt bildade Lärare, ett rykte, som det i den nuvarande tiden försvarat, om ej utvidgat. — Staden ligger på yttersta ändan af den så kallade *Hernön*, och man har från det i dess grannskap belägna *Vårdkasberget* en fullständig utsigt af dess läge. Denna utsigt är märkvärdig för de mångfaldiga kullarne och bergen, kring hvilkas fot hafsviken bildar otaliga vattendrag i den största omvexling; månget segel letar sig väg genom denna labyrinth och lifvar taflan; längst ut har man stora, öppna hafvet, rikt öfverströdt af fartyg, som småningom nalkas eller försvinna. Det hela vore verkligen skönt, om någon vegetation, annat än här och der gräsets, prydde de ur hafvet uppstigande höjderna; deras fullkomliga skugglöshet minskar det angenäma i intrycket, efter första ögonblickets öfverraskning. — *Hernösand* hör till Sveriges bättre byggda småstäder och ett par byggnader, *Landshöfdingeresidenset* och *Gymnasiihuset*, förtjena att serskildt omnämnas. Det förra är enkelt, men harmoniskt i sin construction, har en vacker belägenhet på en fri plan nära sjön, med hufvudfaçaden åt stadens stora torg; denna façad prydes af doriska pilastrar och tar sig rätt väl ut. Märkligare är *Gymnasiihuset*; dess façad har i midten en rund portik af 12 colonner af pæstiska ordningen, med en cupol öfver. Denna colonnade hör, i och för sig sjelf betraktad, obestridligen till de vackraste, mest classiska arbeten i den-

na väg vårt land har att uppvisa, men den har det felet, att den ej sammansmälter med sjelfva byggnaden, om vi så få uttrycka oss; den är både i dimensioner och prakt förkrossande för det jemförelsevis simpla och blygsamma hus den tjenar till inträde. Anblicken i sin *helhet* får sålunda *icke helhet* och tillfredsställer ej; skada! ty hvart och ett är vackert för sig, och colonnaden, jag upprepar det, verkligen skön. — *Domkyrkan* är en ruin både utan och innan.

På Kyrkogården finnes ett ståtligt monument, bland många enkla, och dess inskrift torde, för dess egenhets skuld, förtjena att kännas. Jag meddelar den *bokstafligen* sådan den är, med blotta namnets uteslutande:

”Här är nedlagd f. d. Contre-Amiralen, Landshöfdingen öfver Wester-Norrlands Län och Commendören af Kongl. Svärds-Orden C. F. —s *jordiska lekamen*, som, lik en utskjuten och förrostad kanon, utan möda blifvit sprängd, men den store mästaren vill i sinom tid omgjuta densamma i en skapnad och af ett ämne, som *evigheterna* ej skola förvandla. — 1751 d. 18 Julii född, 1769 den 25 Julii Ingången till tjenstgöring vid Amiralitets- och Galereflottan. 1820 den 5 Julii död.”

Detta epitaphium, författadt af den aflidne, är, som man finner, en imitation — hur lycklig må läsaren afgöra — af *Franklins* bekanta grafskrift öfver sig sjelf. Den aflidne var entusiast för den store Americanske medborgaren, och denna känsla skall hafva fått ytterligare näring af en likhet i anletsdra-

gen, som den afidne egde eller trodde sig ega med honom. Mannen har eljest, både såsom offentlig och enskild, efterlemnat ett aktadt minne i denna ort, hvarom Förf:n vid flere tillfällen kunnat öfvertyga sig. Han var känd för skicklighet, stor arbetskraft och saknade ej bildning. — *Relata refero.*

Två och en half mil norr om *Hernösand* far man öfver den majestätiska *Ångermanelfven*, med sina romantiska stränder. Bredden är här en fjerdingsväg. Uppåt denna floddal, ända till Jemtlandsgränsen, lärer den herrligaste natur i oändlig omvexling vara att skåda. Skada att vägens mindre farbarhet för större åkdon och afvägens betydlighet i förening, hindrade oss att göra denna sidoutflygt. På stora vägen norrut förlorar man snart elfven ur sigte, men romantiska utsigter, bildade af mångfaldiga sjöar och vattendrag, med bergomgifna stränder, fattas icke i *Ångermanland*, och ehuru jämförelsevis litet löfskog äfven här anträffas, hafva dock utsigterna, genom bergformernas rika omvexling och de öfver vattenspeglarna kringströdda holmarna, oändligen mycket lif och behag. Norr om *Docksta* gästgifvaregård — kronan för alla vackra utsigter på denna vackra väg — antar landet småningom ett mindre pittoreskt utseende, blir mera enformigt och erbjuder numera sällan någon märkligare natureffekt. Mellan *Docksta* och *Spjute* har dock vägen ännu ej förlorat något af sin fägring. Den nära sednare stället belägna *Nätra* kyrka — socknen är märkvärdig, såsom stamorten, jemte *Sidensjö*, för de äkta fina Norrlandsväfnaderne

— förtjenar att serskildt nämnas; äfvenså, längre upp, *Nysätra* kyrka. Den enda *Herrgård*, som synes vara af större betydenhet, är det norr om Hernösand belägna bruket *Utansjö*, Grefve DE GEER tillhörigt. Säteriet *Holm*, det efter uppgift *enda* i Norrland, förtjenar ock att nämnas.

Ångermanlänningen är, såsom den Norrländska allmogen i allmänhet, en oförderfvad naturens son, med vacker kroppsbildning, fallen för ordning och snygghet, redlig, höflig och, efter mångas försäkran som närmare haft tillfälle observera honom, äfven trofast och pålitlig i lynnet. Långsam i rörelser och vändningar, ser man honom aldrig hafva brådtom, och ingen allmoge i Sverige finnes, efter hvad Förf:n kunnat förmärka, för hvilken resande eller fremlingar äro så likgiltiga varelser, som för Ångermanlandsbonden. Vid resor i rikets öfriga landskap, finner man alltid, vare sig af naturlig välvilja hos folket, eller af vana vid ett strängare iakttagande af gifna föreskrifter, en viss beredvillighet i afgifvande af nödiga upplysningar för fortkomsten m. m. -- I *Ångermanland* är det endast genom förnyade, egna ansträngningar och ofta icke utan hotelser eller åtminstone tydliga tecken till otålighet, man lyckas få någon i raskare rörelse för anskaffande af skjuts &c. De bli dervid ej ohöfliga, men denna brådska att komma från ett ställe, der de tycka att de sjelfva hafva det rätt makligt och galant, tyckes förundra dem; denna förundran sträcker sig dock aldrig derhän att de kunna bibringas något begrepp om nödvändigheten eller

åtminstone lämpligheten för *dem sjelfve* att iakttaga en större skyndsamhet, och denna sinnesstämning underhålles ytterligare af den öfverallt märkbara efterlåtenheten hos vederbörande, i hänseende till noggrann efterföljd af gällande Författningar. — Då *Ångermanlänningens* och hans omgifnings utseende vittna om välmåga och således om flit och arbetsamhet, är det svårt att härmed förlika den tröghet och sömighet, som vid så många tillfällen synbarligen utmärker honom. Den måtte härleda sig från en egoistisk egenhet i lynnet — och vi hafva hört Ångermanlänningar sjelfva bekräfta detta omdöme — som gör, att han med föga håg företar sig något som ej direct gagnar eller behagar honom, och med en i ogenhet yttrad känsla af motvilja sysselsätter sig med något som bryter hans dagliga vanor, vid hvilka han, såsom Förf:n vid flere tillfällen trott sig förmärka, är starkt fästad — en anmärkning som, ehuru i mindre grad, gäller all Svensk menighet, den der till sin natur är stationär och mindre än något annat folk *rerum novarum cupidus*. Hos *den obildade massan* är denna sinnesstämning onekligen att föredraga framför en motsatt ytterlighet; en gyllene medelväg vore dock önskelig, och skulle verka — allt *politiskt* oberäknadt — ganska välgörande i industrielt hänseende.

Mellan *Önska* och *Afva* inträder man i *Westerbottens Län*, ehuru *Provinsen Ångermanland* sträcker sig några mil närmare *Umeå*. Ingenting af betydelse möter den resande förr än han nalkas sistnämnde stad. Straxt söder om den öppnar sig en stor och

relativt till den höga latitudsgraden, mycket bördig slätt, hvarpå byn *Röbäck* är belägen; denna by, som äger den omgifvande slätten, är troligen en af de största, kanske den största i riket. Den liknar en liten stad och bebos för närvarande (1835) af omkring *sjuttio* åboer, med familjer. Åboernes antal skall, genom årliga inflyttningar, vara i jemnt tilltagande. En egen effekt för ögat göra de på den odlade, vidsträckta slätten här och der kringströdda ladorne, hvilkas sammanräknade antal säges utgöra mer än *Fyrahundrade*.

Staden *Umeå* ligger vid den här ganska breda och i synnerhet strida *Umeå* elf, hvaröfver en färja, icke utan strängt arbete för de Herculiske roddarne, förer den vägfarande till staden. Denna har ett temligen otrefligt utseende i sin obetydlighet, och vi öfverraskades obehagligt af ett möte, som eljest är utan exempel i Norrland och knappt har något jemförligt annat än i de större städerna söderut. Förfin menar löst folk och prejande industri-riddare, som med serdeles tjenstaktighet visa vägen eller uträtta någon fullkomligt obetydlig tjenst, för att sedan, med en envishet som ej låter afspisa sig, derföre fordra *betalning!* — På gästgifvaregården — de resandes vanliga och i dylika städer enda tillflykt — oroades man af långt in på natten huserande källarbröder, bland hvilka det berättades oss att en och annan af stadens honoratiores af andra eller tredje rangen skulle befinna sig. De tömde der mängen välgångsbägare för och med ankommande eller afgå-

ende Finska skutskeppare, som ej voro de minst högljudda af sällskapet, och i sitt metriska raseri sönderhackade vår vackra och välljudande Svenska i idel skärande trocheer, dem de utströdde i vinden med en förvånande volubilitet. När härtill lägges, att så väl fönster som väggar på detta — likväl i sjelfva Rådhuset belägna — asylum för resenärer äro eller åtminstone voro i ett högst bristfälligt skick, som röjde en verklig ultraliberalism i begreppet om de inalienabla rättigheterna hos blåst och regn — så kan läsaren lätt föreställa sig höjden af det angenäma i vinstandet inom detta *Westerbottens* Läns residence. Vid en vandring genom staden fästades Förf:s uppmärksamhet vid ett eljest ansenligt hus, som mer än de öfriga syntes vara försedt med brist på fönsterrutor eller förknappning i dessas tillhöriga utsträckning i höjd och bredd samt i öfrigt temligen bofälligt. På tillfrågan underrättades han att det var Borgmästarens eget. *Fiat Justitia et pereat mundus*, tänkte han! Och vare detta nog sagdt om staden *Umeå*, der man vid jemförelse af de sammanträffande förhållanden Förf:n här ofvan antydt skulle frestas tro, det åtminstone *glas-förbrukningen* erhållit en alltför ensidig riktning. Huruvida öfriga industriarter här behandlas med mera mångsidighet hade han ej tillfälle utröna.

Med fördystradt sinne och klappande hjerta nalkades han den icke långt norr om *Umeå* belägna trakt der

Rathans skamfläck brändes

På vår ära in en dag,

såsom TEGNER så energiskt och sannt uttrycker sig i minnessången öfver en nära anförvandt till Förf:n, som vid *Sävar* gaf sitt lif för Fäderneslandet. Det är, Förf:n veterligen, ingen mer än Herr v. SCHUBERT det kunnat falla in att kalla dessa olycksaliga fäktingar: "de *för Svenskarna* så *ärofulla* träffningarne vid *Sävar* och *Rathan*."

Förf:n, som förut traditionsvis och genom tid efter annan utkomne berättelser⁷ blifvit bekant med dessa dagars mörka historia, sökte nu, anländ till ort och ställe, att med egna ögon och öron, så fullständigt sig göra lät, inhemta en detaljerad kännedom om dessa beklagligen oförgätliga drabbningar, och Läsaren torde ursägta om jag önskar för några ögonblick kringföra äfven honom på dessa slagtfält, der Svensk mandom och Svensk krigsära fingo ett så djupt sår, *icke* af *fienden*, utan af egna anförare. Det är verkligen ett det vackraste drag af krigstukt och obrottslig militärisk lydnad, Svensken kan uppvisa, att icke den okufvade, stridslystne soldaten och Subalternen, genast efter slaget, på den som vederborde, hämnade nesan af ett nederlag, som låg utom möjligheten af någon beräkning, och som endast lydningen för de orimligaste och förhatligaste befallningar förmådde krigaren att underkasta sig.

KAMENSKY hade norrifrån framträngt framom *Umeå* till *Öre* elf. Mot honom stod söder ut *WREDE*, med en styrka som väl kunnat mäta sig med hans eller åtminstone försöka det, men *WREDE* rörde sig

under tiden icke ur stället *). Sveriges sista ansträngning var expeditionen till *Rathan*, som under PUKES och WACHTMEISTERS befäl landsteg på nyssnämnde punkt *norr* om Ryssarne, således i deras rygg, och KAMENSKY var på detta sätt bokstafligen inklämd mellan WREDE och WACHTMEISTER, som *hvardera*, om vi ej misstaga oss, anförde stridskrafter fullt motsvarande hans egna. KAMENSKY, ett af de största Fältherreämnena Ryssland haft, ansåg sig *bestämt* förlorad, och skall icke oförtäckt hafva yttrat, att han aldrig kunde tänka på att undkomma, ehuru försöket var hans skyldighet **). Bakom och framför sig hade han fiendtliga arméer, lifvade af den bästa anda och till en stor del bestående af alldeles friska troppar, då hans egna deremot af långa marscher i ett fiendligt land voro bragta i en mindre god författning; på ena sidan hade han hafvet, occuperadt af Svenska flottiljen, och på den andra — Lappmarkerne, der man, denna tid af året, icke träffar ens en *Ren*, långt mindre människor eller menskliga boningar, endast

*) WREDE uppmanades *upprepadt* att sätta sig i rörelse för att understödja norra armeens operationer. Han förklarade sig behöfva tid att insamla proviant (fienden låg vid Öre elf, och han sjelf söder om denna på ett obetydligt afstånd) och gick, som sagdt är icke *ur fläcken*.

***) Det är en på orten allmänt känd sak, att KAMENSKY, som, utom sitt kinkiga läge, led stor brist på ammunition — en brist som vid *Rathan* mycket bidrog att frälsa Svenska styrkan från total förstöring — hade ämnat capitulera och att han likaledes, för hög belöning, tingat sig vägvisare, som skulle på afvägar in åt landet söka föra honom sjelf förbi Svenskarne och sålunda rädda hans person undan en *fängenskap*, som han eljest ansåg oundviklig.

ovägade skogar, kärr och moras. Af de två arméer KAMENSKY egde valet att möta var WACHTMEISTERS obestriddigen, efter vanliga beräkningar, den svåraste att med hopp om framgång bekämpa, men åt denna sida låg enda möjligheten af ett återtåg och en återväg till Ryssland. Han kastade sig således åt detta håll.

Trakten från *Umeå* till *Sävar* är i allmänhet sumpig, och landsvägen, som går genom en nu mycket glesnad och småvext, men den tiden ännu grof och tjock skog, är, med undantag af några föga practicabla skogsstigar, den enda stråt, på hvilken man obehindradt kan framtränga; någon möjlighet för en armée eller ens för en bataljon att utbreda sig åt sidorne eger dock snart sagdt ingenstädes rum, förr än helt nära *Sävars* kyrkby. I en liten skogsbacke, ungefär en half fjerding sväg söder om kyrkan, stodo Svenska förposterne då Ryssarne kommo antågande, och i denna backe, *utför* hvilken Svenskarne sedan retirerade ned på *Sävars*-slätten, börjades *hufvud*-affären. — Ryssarne försökte äfven att på skogsvägar framtränga på ett par andra punkter, men den styrka som här kunde deplojeras var relativt obetydlig; också förblef en stor del af Svenska hären overksam, under det de bataljoner som voro i elden der ledo ofantligt, och deras på afstånd hållne kamrater glödde af harm att ej få ila till undsättning. För en i krigskonstens mysterier oinvigd person blir det alltid en gåta, huru det blef möjligt för Ryssarne att, hela skogsvägen och öfver den äfven omnämnda skogsbacken, så obehindradt framtränga, då de för morasen

och den tjocka skogen på båda sidor ej kunde tåga annorlunda än i slutet colonn med en front af 8 högst 10 man! *Redan* här förvånas man öfver hvad som kunde förmå Svenska Befälhafvaren att sednare anbefalla reträtt; ty det är att märka att öfverallt i dessa olyckliga dagar, det endast var på *ordres*, som reträtt grundades och icke, åtminstone synbarligen, på någon inre *nödvändighet*, deri de gifna ordres, i sin ordning, bordt ega en förklaringsgrund *).

Reträtten försiggick, som man vet, förbi *Sävar* — och af *hela* Svenska styrkan — genom den nära 2 mil

*) Dessa reflexioner torde, för att ej orätt tydas, behöfva en närmare förklaring, den Förf:n genom ytterligare insamlade upplysningar blifvit i tillfälle att afge. Det är ej meningen att bestämdt påstå, det ju icke, i det skick sakerne kommit genom den oförsvarligaste vårdslöshet, reträtten från *Sävar*, i sista ögonblicket verkligen var påkallad af en tvingande nödvändighet, men då uppkom denna nödvändighet ock endast derigenom, att *alla* medel till förekommande af Ryssarnes framträngande, handlöst åsidosattes. Icke en gång *Sävarsbron* besattes och upplysningar, dem bönder, hvilka hos Öfver-Generalen begärde företräde, gifvit om ett viktigt *vad*, som borde bevakas, lemnades obegagnade. Det var ock öfver detta *vad* Ryssarne på en punkt framträngde. — Vederbörande hade — i stället att ej stanna utan gå rakt på *Umeå*, bemäktiga sig denna stad, der *KAMENSKY* hade en högst obetydlig styrka och instänga honom emellan de båda strida elfvarne *Umeå* och *Öre*, då han, efter sakkunniges omdöme, utan att lossa ett skott måst ge sig — i all maktighet lagt sig i ro med hela styrkan vid *Sävar*, i den fulla visshet att *KAMENSKY* aldrig så tidigt kunde få kunskap om expeditionen och sätta sig i marsch. Man sof mellan lakan i den fullkomligaste trygghet, under det Ryssarne defilerade genom skogen, öfvergingo *vad*, &c. till dess man kl. 5 om morgonen väcktes af de första skotten i den ofvannämnde skogsbacken.

långa skogs- och moras-vägen till *Djekneboda*. Denna position är tvifvelsutän en af de ypperligaste för ett försvar, som på någon fläck af något land kan finnas, och det fordras historiens ojäfaktigaste vittnesbörd, för att en dag förmå någon menniska att tro, det *denna* punkt verkligen varit intagen af en retire-rande styrka, bestyckad med kanoner och beqvämli-gen iordningställd till försvar, för att straxt derefter *öfvergifvas!* Också yttrade Hjelten och Strategen DÖBELN när han något senare anlände till dessa trak-ter, med den hos honom välbekanta energi i uttryck och åthäfvor, sin förtviflan öfver hvad som händt. Närvarande personer hafva berättat, att han kastat sig på knä, att tårarne rullat utför hans kinder, att han i tonen af den djupaste smärta utbrustit: "O! beskärdes det mig att blott en gång i min lefnad få försvara en sådan position!" och straxt derpå, hes och nästan mållös af raseri: "Jag skulle inte begärt *Soldater* — nej, om man blott gifvit mig *ettundra kärngar* med *qvastkäppar*, skulle aldrig en enda Ryss här kommit fram." — Det fordras icke ringaste militärisk blick för att, på stället, inse den åtminstone relativa sanningen af detta DÖBELNS yttrande och en blott någorlunda fullständig beskrifning på lokalen skall göra det, äfven för den i militäriska saker mest oförfarne läsare, fullkomligt åskådligt.

Djekneboda gästgifvaregård och dess närmaste omgifning, som occuperades af de retirerande Sven-skar-

skarne, ligger på en höjd, på tre sidor omgifven af ogenomtränglig skog, genom hvilken landsvägen norrut framgår. På den *fjerde*, *nedanför* höjden, åt söder, derifrån Ryssarne framträngde, utbreda sig åt båda sidor sjö, ofarbara träsk och så kallade myror, hvilkas sträckning och beskaffenhet, i förening med den öfverallt mötande skogen, göra dem omöjliga att kringgå. Den enda utväg för individer eller trupp att här komma fram är landsvägen, som går öfver ett smalt näs; på södra sidan om träsket har man åt båda sidor en liten slätt, hvarpå en trupp kan deplojera och framrycka, men *då* endast för att så mycket bekvämligare nås af kulor och kartecher från de kanoner, hvilka, placerade på Djeknebodahöjden midt emot — ty större är ej afståndet — bestryka hela denna i alla fall obetydliga sträckning. Från *motsatta* sidan är det deremot icke gerna möjligt att underhålla någon eld som gör verkan; handgevären nå nemligen icke fram, och för placeringen af kanoner, som skulle kunna beskjuta *höjden* midtemot, ty sjelfva *slutningen* lärer ej af de försvarande ens behöfva occuperas, är intet tillfälle; att ens *komma fram* med sådana, torde vara ganska svårt annorstädes än på den enda rätt fasta sträckning som bildas af landsvägen, hvars bredd dock icke öfverstiger 10 alnar. — Ryssarne voro salunda, endast de visade sig på den lilla slätten söder om träsket, ett säkert mål för de svenska kulorne, utan att de sjelfva med någon verkan förmådde besvara dem, och att *storma* höjden

var en nästan fysisk omöjlighet, då, om landsvägen upprets, ingen utväg fanns att framtränga ens till *foten* af höjden; och om äfven, efter otroliga ansträngningar, det på något sätt, som för den i krigskonstens resourcer oerfarne ej är bekant, var tänkbart att tillvägabrinda en för armé och artilleri practicabel öfvergång, borde dock, under arbetet dermed, elden från svenska batterien hafva hunnit förstöra hela Rysska styrkan. Och denna position intogs af svenske Generalen! Han lät öfverallt, med full sakkännedom, placera kanoner och vidtaga alla behöfliga anstalter till försvar — allt var i ordning; det fattades blott Ryssar att skjuta på! De kommo äfven, och utbredde sig öfver slätten nedanför — men si, då hade redan, under nattens tystnad, den svenske Generalen låtit föra bort kanonerne och var med hela sin armé på återvägen till *Rathan*. Aldrig har någon krigshär varit mer att beklaga! *).

Och måttet af dess olyckor var dock icke rågad! Anländ till *Rathan*, acculerades den på en der befintlig i hafvet utskjutande holme. Hoppackad till en orörlig massa, ur stånd att manövrera, att lyfta sina gevär, besköts den här af de förföljande Ryssar-

*) När KAMENSKY kom till *Djekneboda* och fann positionen öfvergifven skall han, under tecken till yttersta förundran, hafva utropat, Hvad? finnas icke Svenskarne här heller? Och han var utom sig af glädje; han bytte nu helt tvärt roll och, i förlitande på den fullkomliga moraliska förslappning han varseblef hos sin motståndare, skall han till och med haft den oförskämdheten att uppfordra WACHTMEISTER att ge sig med hela hären.

nes kanoner och musköter, såsom man med dunst skjuter bland en hop gråsparfvar, med lika verkan och ungefär med lika utvägar till försvar. Ändtligen lade sig de Svenska kanonsluparne invid stranden, bragte med sina 24-pundingar Ryska artilleriet till tystnad, hämnade i någon mån den skymf som, i två dagar, utan uppehåll tillfogats Svenska vapnen, och frälsade vår här från en åt densamma, a priori bestämd *fullkomlig förstöring*.

Intet *annat* krigs historia lärer kunna uppvisa ett sidostycke till chefsbragderne vid *Sävar*, *Djekne-boda* och *Rathan*, och *detta* krig har blott *ett enda* sådant: uppgifningen af *Sveaborg*.

Det återstår att kasta en blick på *följderne* af dessa i sitt slag ensamma operationer. Den närmaste följden var *Ryssarnes härjande återtåg* genom Wester- och Norrbotten. På ditmarchen hade egendom och husfrid respecterats så mycket sådant med en rysk trupp låter sig göra. *Kamensky*, sjelf, enligt *sina fienders* vitsord, en verkligt bildad och menniskoälskande man och som tillika kände sitt folk, hade vid hvarje bostad låtit utställa säkerhetsvakter, och ehuru, i alla fall, kreatur och annat som kunde öfverkommas stals, fördes in i skogarne och skiftades såsom byte, hörde dock detta till undantagen och bestraffades strängt der det kunde ledas i bevis. Men på det, genom utgången af Pukeska expeditionen, möjligt blifna återtåget, var ingen krigstukt mera att påtänka. Det välmående Westerbottniska kustlandet plundrades utan hejd, och ehuru mord säl-

lan begingos på de värnlösa innevånarne, måste dessa med den totala förlusten af all lös egendom umgälla hvad de svenska befälhafvarne brutit. I en enda bondgård, *Bure* gästgifveri, uppgick skadan, enligt värdering, till *Sextonhundrade* R:dr, efter den tidens myntvärde. Med ett ord, den brist på lifvets första förnödenheter, som nu uppstod bland detta — efter hvad nyssnämnde värdering exempelvis bestyrker — hittills lyckliga och välmående folk, var sådan, att sjelfva de bättre Ryssarne deraf rördes, och en rysk General lät en gång — hvar, minnes Förf:n ej för ögonblicket — utdela sin egen middag bland de utsvultna varelsor som omgäfvö honom! — Detta var närmaste och directa följd. Den andra, för framtiden vigtiga, blef det *nestliga fredsslutet*, hvarigenom de prisade "1809 års män" tillfogade *Sverige* mera ondt än den fåvitske GUSTAF ADOLF med alla sina dårska-per. Nederlagen vid *Sävar* och *Rathan* borttogo all förevändning att, å Svenska sidan, tala ur en högre ton, och det är i alla fall, dels traditionsvis, dels genom utkomne handlingar, känt, att de Svenske negociatörerne snart sagdt *tvungos* af ordres hemifrån, och mot sina egna föreställningar, att skyndsamt och med hvad uppoffring som helst, underskrifva freden.

Hvad följd hade deremot en utgång af *Rathan*-expeditionen haft, sådan den *bordt* blifva, och blifvit utan pligtförgätenhet, afvund, feghet och oskicklighet? *Westerbotten* hade undgått sitt rysliga öde, och det hade ej mera varit en möjlighet för det parti, som ville eller åtminstone ej bekymrade sig om *Sveriges*

ofärd, när det gällde personliga afsigter, att med högsta möjliga uppoffring köpa en fred, den lika skicklige som ärlige underhandlare, hvilka, med öfverlägset omdöme och erfarenhet, *på stället* observerade stämningen, trodde sig, genom någon tidsutdrägt, erhålla på vida förmonligare vilkor.

Några mil norr om *Djekneboda*, begynner den stora och rika *Skellefteå* Socken, en af de märkvärdigaste i riket. Till vidden lärer den vara ungefär lika med hela provinsen *Upland*, och bebos af 11,000 menniskor. Såsom hela *Westerbotten* har äfven denna nejd djupt lidit af den följd svåra år, hvilka hem-sökt landet, men, å andra sidan, har kanske också ingen del af provinsen, genom den industriela riktning arbetskraften tagit, så förmått godtgöra det af miss-vextåren orsakade lidande. Enligt uppgifter, dem det icke är Förf:n tillåtet att betvifla, har *Skellefteå* Socken *nu* (1835) en *årlig* Salpetertillverkning af omkring 50,000 R:drs värde och exporterar andra produkter till ett värde af mer än *tvåhundra tusen* R:dr! Få socknar i Sverige torde förmå något dylikt. Här, såsom flerstädes i *Westerbotten*, är denna fördelaktiga ställning att till stor del tillskrifva *två* förtjenstfulle medborgares nitiska och i vårt land sällsynta bemödanden. Namnen LILJEWALCH och PLAGEMANN nämnas också öfverallt med en erkänsla, som lika mycket hedrar desse män, som den ypperliga menighet, hvilken så sannt och varmt förstår att uppskatta värdet af deras bemödanden. I den så kallade *Skellefteå stad* — en liten treflig köping i närheten af

Kyrkan — är ortens industri så att säga centraliserad och man ser der ett lif, en rörelse, en idoghet, som Förf:n högst sällan funnit i de södra, folkrikaste delarne af riket. Här är sätet för den förädling af ortens olika producter, hvarmed Herrar LILJEWALCH och PLAGEMANN, i många serskilda former och med så mycken uppfinning, riktat dessa trakter, och hvarigenom en mängd familjer, hvilkas lott eljest varit det djupaste elände, nu finna en sysselsättning och en arbetsförtjenst, som i många fall äfven utsträcker till de halfvuxna och till sjelfva barnen. Den förmånliga conjunctur, som på de sista åren uppstått för afsättningen af trädvaror, har lyckligtvis mycket underlättat folkets flit och dess allvar i bemödandet att resa sig ur det economiska förfall, hvori de i fem på hvarandra följande år felslagna skördarne bragt det. Det sista året som var godt eller åtminstone mer än medelmåttigt, har ytterligare stärkt folkets mod och förtröstan på bättre tider.

Skellefteå floddal är känd för sin bördighet och den milda temperatur som utmärker den framför långt sydligare belägna trakter. Också ser man här vexter och träd, hvilka redan vid Hernösand ej stå att finna, och Förf:n gjorde till och med i Prestgårdens trädgård bekantskap med en ung *Ek*, som tycktes trifvas rätt väl och ha den fasta föresats att bjuda klimatet spetsen. Om femtio à sjuttiofem år torde han möjligtvis vara en af *Skellefteås* största märkvärdigheter och ett mål för alla pilgrimers beundran och förvåning. Skellefteådalen är icke blott

bördig, den är äfven bland de vackraste, kanske den vackraste, *Westerbotten* har att uppvisa. Från de grönklädda, af löf- och barrskog höljda kullar, som i otaliga, alltid behagliga formationer sträcka sig längs floden och amphitheatraliskt höja sig öfver dess strand, har man den herrligaste utsigt, och Kyrkan, som, granskad i detalj, visserligen icke uthåller critiken, tar sig alltid godt, till och med präktigt ut, då dess väldiga massa endast här och der framskymtar mellan löfven. Denna kyrka är måhända den ståtligaste landtkyrka Sverige äger. Byggnaden är dock i så måtto misslyckad, att den inuti är i förhållande till sin massa föga rymlig, hvilket är ett ganska svårt fel i en församling med 11,000 människors befolkning. I artistiskt hänseende har den flere både förtjenster och fel. Till formen är den en rotunda, med fyra utspringande armar och bildar sålunda ett kors ungefär såsom den nya Skeppsholmskyrkan i Stockholm, en imitation efter ryktbara utländska mönster. De fyra armarne hafva hvar sin, i en ren och vacker stil, utförda façade, prydd med en colonnade af Doriska ordningen. Colonnerne äro på 2:ne af façaderne reflexade, på 2:ne icke, på 2:ne fristående, på 2:ne icke. Hvertill dessa varianter tjena, inser icke Förf:n; särdeles som *det* åtminstone är säkert att fristående colonner alltid äro de vackraste. Detta vore dock en småsak, om icke byggnaden i ett annat, viktigare hänseende vore bortskämd. Det har fallit någon Öfver-Intendents-Embetets *Bramante* in att här ställa ett "pantheon i luften." Öfver midten af Kyrkan höjer

sig nemligen någonting, som skall föreställa ett dyligt; men det är af *trä* och med *fyrkantiga* pelare af obekant ordning, samt i sina proportioner litet vidunderligt — sticker således ganska ofördelaktigt af mot den gedigna, prydliga stenbyggnad, hvaröfver det sväfvar. En ytterst rik och herrlig utsigt har man eljest från spetsen af detta curiösa trähus i vädret.

Piteå är en liten täck och snygg stad, mindre än *Umeå*, men vida trefligare och bebodd af äkta Westerbottningar, det vill säga af ett godlynt, redligt, vackert och välviljande slägte. Dagdrifvare och Finska sjömän syntes här icke alls till. På södra sidan ligger Piteholmen, der en del af Westerbottens regemente camperar under mötestiden. *Piteå* Kyrka är likasom *Umeås* af trä, icke ens brädslagen och ser derföre högst obetydlig ut. Landskyrkan är, likasom *Luleås* — Gammelstadens, såsom den på båda ställen heter, efter de i fordna tider på en annan punkt belägna städerna — af sten och vida ansenligare.

Luleå ligger blott några få mil från *Piteå*, en sällsamhet i Norrland, der eljest städerna nästan allesamman befinnas längre från hvarandra än stundom hufvudstäder i olika riken. *Luleå Gammelstads* Kyrka är en vördnadsbjudande byggnad. Öfver altaret ser man der ett i trä utfördt, förgylt bildhuggeri- verk, föreställande scener ur Christi lefnad. Det är onekligen ett i sitt slag ganska märkligt arbete.

Några få mil ofvanför *Luleå*, vid *Hvitån*, är man i sjelfva verket på en högre latitud än vid *Torneå* eller *Haparanda*, och vägen går nu nästan rakt

i öster med en lindrig lutning åt söder 10 mil fram till nyssnämnde köping. Fyra och en half mil bortom Hvitån ligger den präktiga och ändock anspråkslösa gästgifvaregården *Grötnäs*, säkert ett af de bästa, om icke det bästa, bland dylika ställen i Norrland, och det vill säga ungefär detsamma som i *Sverige*, ty så många goda gästgifvaregårdar i en nästan oafbruten följd, som på denna kustväg, när man undantager Gefleborgs Län, der de i allmänhet äro högst usla, finner man icke annorstädes i riket. Men det är icke ensamt beqvämlighet och gastronomisk belåtenhet, som företrädesvis utmärka *Grötnäs*. Ett högre, idealt värde hafva dess ensliga, innerligt vackra belägenhet vid den präktiga Calixelfven, dess tjusande björkgrupper och dess nästan sydländska vegetation. Det är något så stilla, tyst och fridsamt och likväl så lifvande i denna halft leende, halft sörjande natur, att den hos hvar och en, som har sinne för något mera och något annat än dagens sträfvan och förhoppningar, måste kvarlemna ett djupt intryck. Ett serskildt intressè får *Grötnäs* äfven deraf, att det utgör gränsen för det egentliga *Westerbotten*, det egentliga *Sverige*. Redan namnen på de närmaste gästgifvaregårdarna norrut, *Seivits*, *Sangits*, tillkännagifva, att man icke längre är bland Svenskar. Dagböckerne äro på Finska — icke på båda språken, hvilket dock vore det rättaste — och på få ställen träffar man numera någon som förstår ett enda Svenskt ord, hvarföre ock en resande med den språkbildning, som vanligen tillhör uppfostran i vårt land, nästan öfver

hela continenten har lättare att reda sig i samtalsväg, än här i ett Svenskt höfdingedöme! Folkets utseende bär ock prägel af en helt annan folkstam, och då *Westerbotten* i allt, utom i rent materielt hänseende, kan anses slut vid *Grötnäs*, torde det ursäktas, att författaren här gör ett litet afbrott i sin reseskildring, för att egna några rader åt characteristiken af en provins och ett folk, hvilka höra till de minst kända, minst eftersporda i riket, och hvilka dock, i *alla* hänseenden, äro förtjenta af den största uppmärksamhet.

Provinsen *Westerbotten*, delad i tvänne Län, *Wester-* och *Norr-bottens*, intar med *Lappmarkerna* en ofantlig vidd. Den egentliga provinsen eller kustlandet, är till det mesta slätt land. Den öfra delen, *Norrbottens Län*, har den märkvärdiga egenheten att vara bebodd af *trenne* folkstammar, med trenne olika språk och hvilka under sekler aldrig kommit och troligen aldrig komma till någon amalgamation. *Svensken* förstår ej *Lappen* och *Finnen*, de icke honom och icke hvarandra. De handlande utgöra naturligtvis härifrån ett likväl ganska ofullkomligt undantag. Landets vegetation är ingalunda så svag, som man söderut föreställer sig, och om man kring landsvägen på de flesta ställen finner en klen och småvext skog, så är detta, liksom på hela *Norrländska* kustvägen, skogsöderiets och icke naturens fel. Landet har visserligen icke den rikedom på omvexlande och sköna utsigter, som en och annan af de öfriga norra provinserna, men man anträffar dock ofta, serdeles

inåt landet, utmärkt herrliga nejder (t. ex. *Burträsk*) och de majestätliga elfvar, som genomskära provin- sen, måste väcka hvarje resandes beundran. *Skellefteå-* och *Calix-*elfvarnes floddalar, *Luleå-*elfvens imponerande massa, som så lugn och stor framrullar mellan stränder af den mest romantiska daning — allt detta är sådant, som äfven den mest vidtbereste, om han ej är Engelsman och blott reser för att åka och kunna säga att han varit på ort och ställe, bör finna i hög grad anmärkningsvärdt.

Anmärkningsvärdare än landet är dock folket. För att börja med det *yttre*, så skall säkert hvarje sydlänning häpna öfver att nästan under polcirkeln påträffa den vackraste kroppsbildning, Norden måhända eger; åtminstone har icke Förf:n någonstades sett en allmoge bland hvilken så många verkligt sköna och regelbundna figurer och anleten finnas, och den genialiska, men ensidiga EHRENSVÄRD skulle, om han någonsin besökt *Westerbotten*, i dess invånares drag fått läsa den mest bestämda vederläggning af sitt så categoriskt framkastade påstående om de regelbundna formernes progressiva degradation mot polerne. Det förvånade Förf:n att se så många nästan fullkomligt ovala ansigten med Grekiska eller Romerska drag. Det är i synnerhet det kön, hvilket företrädesvis benämnes det vackra, som i *Westerbotten* gör skäl för namnet; de regelbundna dragen förhöjas mestadels af en hy, som i skönhet, friskhet och finhet öfverträffar allt hvad man bland allmogen annorstädes är van att se, och skulle sätta Stockholmsdamerna

i full förtviflan. Om den manliga delen af befolkningen i allmänhet icke kan täfla med den qvinliga i fägring eller rättare i *mängden* af vackra gestalter, räknar dock äfven den ett, relativt till andra provinser, ganska stort antal sådana och Westerbottens regementes södra bataljon, som omfattar det egentliga Westerbottens största del, — redan vid *Luleå* börjar den vackra kroppsbildningen att aftaga och spår till blandning med den fula finska racen att visa sig — är onekligen än den vackraste indelta trupp man kan se; att regementet är ett af de mest utmärkta mot fiender, derom bär vår krigshistoria flerfaldigt vittnesbörd, ehuru det icke alltid varit så väl anfördt som det förtjente.

Men om *Westerbottningen* är utmärkt i *physiskt* hänseende är han det dock ännu mera i *moraliskt*. Norrlänningens alla goda egenskaper tyckas i honom hafva funnit en föreningspunkt. Idog och ovanligt duglig till allt slags arbete, snygg och ordningsälskande mer än någon annan Svensk allmoge, förenar han med dessa förtjenster en sedlighet och religiositet, vänlighet och öppenhet i väsende, en välvilja, oegennyttan och tjenstaktighet utan fjäsk eller slafvisshet, som måste tillvinna honom hvarje fremlings odelade aktning och tillgifvenhet.

Att motgången pröfvar och förädlar är en gammal sats. Möjligen kan den ega sin tillämpning äfven på *Westerbottningen*. Visst är att den snart sagdt oerhörda olycka och nöd, hvaraf detta folk i fem på hvarandra följande år varit hemsökt, då den

höjt deras moraliska kraft i stället att nedtrycka den, gjort dem i dubbelt hänseende intressanta. Deras resignation, deras religiösa förfröstan, deras erkänsla för och fullkomliga insigt af åtnjutna välgerningar inge en lika aktning för deras förstånds och hjertas förmögenheter, och man känner sig frestad att utropa med LEHNBERG, i äreminnet öfver GYLLENHJELM: "Ödenas Herre! Hvar förenade du väl så mycken dygd och så mycken olycka."

Ett sådant folk förtjenade att till sin Höfding ega en CARL SPARRE och han att vara deras Styresman. Det är det bästa loford man kan gifva båda. Det är Grefve SPARRES icke blott nitiska — nitet träffar man ofta hos personer på dylika platser — utan insigtsfulla bemödanden Norrbottens Län har att tacka för, att det med en åtminstone partiel qvarlefva af välstånd kunde genomgå den olyckliga period, hvarom vi nyss talat; folket vet och inser detta fullkomligt. Så älskad har Förf:n, under sina resor genom alla delar af Sverige, ännu ej hört någon Landshöfdinge vara; det var verkligen rörande att höra hans beröm öfverallt, opåkalladt och af allas mun.

Ingen tafla är utan skugga och en sådan finnes äfven i den eljest så ljusa bilden af *Westerbottningens* lynne och egenskaper. Denna skugga är *Läseriet*. Detta religionssvärmeri innebär visserligen icke i sig sjelft, såsom många söderut tro, något sedeförderf; snarare är det genom motsatsen — ett alltför strängt, fanatiskt begrepp om hvad religion och dygd bjuda — det felar och åstadkommer mycket ondt. Det föder

andeligt högmod — *Läsarne* utmärka sig sjelfva genom benämningen *Christne* och erkänna icke sina vedersakare såsom sådane — och, såsom en följd deraf, ofördragsamhet, split och oenighet, och detta är ändock det i sina resultat oskadligaste af svärmeriet. Värre är i detta hänseende den fanatiska öfverdriften i gudaktighetsöfningar. Qvinnorna äro starkast i detta raseri. Månget ärligt och välmående bondehus i de trakter, der svärmeriet grasserar, har sett sitt välstånd småningom förödas samt oordning och håglöshet intaga flitens och treflighetens ställe, blott för mängden af bönestunder och andeliga sammanträden, hvilka borttagit all tid och all håg för de verldsliga, föraktade, men nödvändiga omsorgerne. Träffar man någonstades i *Westerbotten* — och det är beklagligen i några socknar icke sällsynt — ett bondhus, der oordning och vårdslöshet röja sig uti invånarnes klädsel och omgifning, så kan man vara nästan säker att man råkat ibland de *fanatiska* *Läsarne* — ty äfven bland dem finnas flere grader — eller till det minsta, att kära mor sjelf hör till deras antal. Å andra sidan nekas det ej, icke ens af Församlingarnes egna, upplysta Lärare, att detta svärmeri, i sin mildare gestalt, och sådant det oftast anträffas, genom allvaret af den religiösa tro det upprätthåller hos folket, alstrar stränghet i seder och renhet i vandel. Ja, sjelfva sektens hufvudmän, hvilka, mognade af åldern, förlorat mycket i häftighet och intolerans anses, åtminstone till en del, för ganska aktningvärda och renhertade män. Denna sekt har, liksom nästan alla,

sina *Jesuit*er, och det är hufvudsakligen dessa den har att tacka för det öfverdrifna vanrykte, hvori den råkat söderut; bland dessa har likväl mer än en på de sista tiderna blifvit blottad och har ej af sina trosförvänder att påräkna något skydd.

Det finnes äfven en annan punkt, hvori opinionen söderut mycket misstagit sig i hänseende till *Westerbotten*, och *Förf:n* anser så mycket hellre för en pligt att uppehålla sig härvid, som han öppet och redligt erkänner, att han, innan han sjelf kom att vistas i provinsen och se den på nära håll, delade det nog allmänna misstaget. De tätt på hvarandra följande missvexter, som hemsökt *Westerbotten*, och den ofta förnyade undsättning, som södra Sverige, särdeles hufvudstaden, dit afskickade, dels i offentlig, dels i enskild väg, hade nemligen hos många, ja till och med hos en och annan af Regeringens Ledamöter, stadgat den öfvertygelse, att folkets näringsomsorger erhållit en alldeles falsk rigtning och, framför allt, att *åkerbruket*, af oförstånd och förvillelse i begreppen om folkets sanna interesse, upphöjts till hufvudnäring, på andras bekostnad. Den som sett *Westerbotten* öfvertygas snart om orättvisan af detta påstående. Han skall finna att i måhända ingen annan provins, proportionsvis så mycken öppen jord — *circulationsbruket* är här nästan öfver allt infördt — egnas åt foderproduction, och han skall ingenstädes finna vackrare vallar och ängar. De hårda åren voro en olycklig tillfällighet, och ingenting mera. Sädesproduction är ju, i vissa hänseenden, ett vilkor för

boskapsskötseln, och den som en gång sett Westerbottningens sätt att häfda och bruka sin jord, skall sannerligen icke tänka på att bedja honom upphöra dermed, men snarare på att tillskicka honom deputationer från de fleste sädesorter i riket, för att af Westerbottningen *lära* åkerbruk. Den omsorg, möda, uppmärksamhet och sakkännedom, som i thy fall utmärka Westerbottningen, torde man få leta efter öfverallt annorstädes, och äfven det vid landtskötsel mest ovana öga, kan, vid en blick på åkrarne i denna provins, öfvertyga sig huru högt dess invånare härutinnan, såsom i mycket annat, stå öfver de flesta af sina södra landsmän. Också belönas deras omtänka och skicklighet af de vackraste grödor, när ej klimatet genom en förtidig köld tillintetgör deras förhoppningar. Att under ett sådant luftstreck, der *möjligheterna emot* äro vida flere än längre söderut, jordbruket i alla fall icke bör blifva någon *exclusiv* näring, förstås af sig sjelft, och derföre äro också de binäringar, enskilde personer gifvit impulsen till, och hvilka nu börjat omfattas och uppmuntras af sjelfva Regeringen, af största vigt för landet, hvars invånare äfven, med dem den egna insigt och fördomsfrihet, börjat uppskatta dem och åt dem rigta den berömvärda arbetshåg, som utmärker dem i allt hvad de företaga.

Från *Grötnäs* har man blott några mil till *Haparanda*, en liten köping, som är i stark tillväxt och inom få år troligen blir en af våra mera betydande

dande småstäder. Belägenheten är naken och oangenäm, vegetationen klen. Det myckna byggandet och det materiella äflandet i allmänhet ger den ett visserligen lifligt, men icke särdeles treffligt utseende. Invånarne tyckas i allmänhet förstå sig förträffligen på commerce, hvarom en fremling snart öfvertygas. Folket talar både Svenska och Finska, en följd deraf, att den herrskande massan till stor del består af utflyttade industriidkare från sydligare delar af riket. Det midt emot, på elfvens ryska strand, belägna Torneå, som har en garnison af 40 Cosacker med en Major och en Löjtnant, faller alldeles i ruiner och torde inom få år icke finnas mer än till namnet. *Haparanda* drar, af naturliga skäl, all handel till sig. SCHUBERT påstår att man från kyrkotornen här och i *Torneå* icke ser solen hela natten midsommarstiden. Detta är en bland hans många vårdslösa uppgifter. Solen synes i *Torneå* likasom i *Haparanda* hela natten, denna tid af året, och icke blott i kyrkotornen, utan precis lika bra ner på marken, ty landet är alldeles slätt. Endast *en del* af skifvan är en kort stund under horisonten.

Från *Haparanda* till *Matarengi* far man omkring 7 och en half mil i ett fult land, på dåliga vägar och bland ett fult och smutsigt folk, som på köpet talar bara Finskan. Vägen går utmed Torneå-elf, en bred och majestätisk flod, men som framrullar mellan kala och sumpiga nejder, buskar, martallar, och här och der ett verkligt träd af likväl högst

medelmåttiga dimensioner. På hvar half eller hel mil finner man en eländig Finsk bondby, hvars torf-tighet och osnygghet göra ett skärande afbrott mot Westerbottens rena, ljusa och välförsedda tvåvånings-bondgårdar. Det är likväl sådant SCHUBERT kallar ett "förtjusande landskap," till hvars vegetation man ej finner maken "annat än i Nordamericas Savanner." Förf:n känner ej Savannerne, vet knappt hvad de ha att betyda, men se de ut som den Finska delen af Westerbotten, så betackar han sig för att se dem. — Folket är eljest beskedligt och vänligt, har dock rykte för bakslughet och för ringa användbarhet i hvad som helst; deras husliga omgifning och lefnadssätt tyckas ej gifva ryktet orätt.

Nära *Matarengi* — en usel by, som dock är en smula bättre än de öfriga på denna sida om *Haparanda* — på ryska stranden af *Torneå*-elf, ligger berget *Avasaxa*, bekant, sedan fordna tider, genom MAUPERTUIS' och i nyare tider genom SVANBERGS gradmätningar. Det är ej högt, men utan vegetation, samt ganska besvärligt att bestiga, emedan ingen gångstig, ingen kreatursväg finnes och man således ungefär i en timmas tid icke har tillfälle att gå, utan måste balancera sig öfver från det ena klippstycket till det andra, i ett beständigt stenrös. Tager man ett falskt steg, äfventyrar man att skrapa näsan på sig eller vrida foten ur led — det är dock alltsammans, ty berget är icke ens så pass romantiskt att det har några bråddjup. Uppkommen på höjden har man en vidsträckt utsigt öfver ett naket landskap

och smärre bergsträckningar på båda sidor om elfven. Det är, som man finner, värdt sina 240 mils resa.

Än *Solen* då!

Med henne förhåller det sig här, invid polcirkeln, ungefär på följande sätt, nb. vid midsommarstiden:

Klockan något efter *tio* på aftonen börja dess strålar att åftaga, och på dygnets sista timma liknar hon en ofantlig guldallrick — större än solskifvan vanligen synes — af den allra yppersta politur och finhaltighet. Som guldallrick är den ypperlig, men såsom sol högst ömklig. Det är blott *liket* af dagens Konung, anden är flydd. Han lyser icke, värmer icke, han blott *skiner*. Vänder man sig åt södern, så är der skymning, serdeles om denna trakt är mulen, och det är ett curiöst, ehuru icke poetiskt, tvertom hemskt och otrefligt skådespel, att se den strålande beherrskaren af vårt planetsystem icke ens med sin fulla närvaro förmå skingra eller afhålla nattens skuggor, då, i södern, hans tjenande andar *Aurora* och *Vesper* dertill äro tillräcklige. När solen har upphört att sjunka, eller vid midnattstiden, ser man, på höjden af *Avasaxa*, ännu en bred rand af himlens blå under skifvan. Sedan följer solen — ett fenomen som det vore interessant att af sakkunnige få förklaradt — horisonten åt med fullkomligt samma afstånd från densamma, ungefär en half timmas tid, till dess hon kl. 1 åter börjar höja sig. — Detta är alltsammans. Öfvergången från en slumrande till en uppvaknad natur märker man icke, inga foglar sjunga och det poetiska, natt och morgon ega i

södern finnas icke här, der naturen *kämpar med döden* i ett par månader af året och är *stendöd* de öfrige tie.

Jemtland.

När man lemnar *Sundsvall* för att taga vägen åt *Jemtland*, har man, icke långt från nyssnämnde stad, den vackra *Selångers* Kyrka, belägen i en herrlig nejd och annex till Stadskyrkan. Man fortsätter vidare färden genom hela *Medelpad*, utmed *Ljungans* intagande strand. *Ljungans* floddal, ehuru måhända den minst märkvärdiga af de fyra, hvilka utgöra södra Norrlands förnämsta prydnad, har dock för en älskare af lugnet, af stilla, inom sig slutna betraktelser, ett behag som djupt fäster den i minnet. Det är något så anspråkslöst och ändå aldrig likgiltigt eller trivialt, en sådan tystnad och frid, och likväl något så lefvande, friskt och verksamt i denna natur. Man ser *så ofta* spår af människornas vackraste sida: deras förstånd och verksamhet, och *så sällan* människorna sjelfva, med deras buller och bång, deras oroliga och tankestörande bestyr. Vid *Ljungans* strand kommer OVIDII bekanta: *Bene qui latuit, bene vixit*, betraktaren på tungan, och man tycker sig först här rätt innerligt fatta dess betydelse. Att någon enformighet måste vidlåda en sådan natur torde af det anförda nästan vara en slutföljd, och att så är lärar ej kunna nekas, ehuru man knappt märker det, så

angenämt och, (activt taget) *hvilande*, om vi så få uttrycka oss, är verkan af det hela.

Medelpadaren är mycket lik *Ångermanländningen*, dock rörligare och äfven något mera förekommande. Synbarligen mindre förmögen än denne sistnämnde, har han, möjligen af denna orsak, fått lof att litet mindre tänka på *sin* maklighet än på andras, och det är stundom hela hemligheten af en allmoges lifligare och öppnare väsen framför en annan.

Nära *Jemtlandsgränsen* öfverges den resande af sin hittills trogna och angenäma följarinna, *Ljungan*, och man inträder i ett vida mindre både vackert och trefligt land. Ända till dess *Storsjön* för åskådaren utbreder sin ryktbara, af snöiga fjäll omkransade spegel, — detta för syd-Svensken så högst egna och märkliga skådespel — erbjuder *Jemtland* ingenting af serdeles interesse. Mera glest, och framför allt ofta *illa* bebyggd, utmärker denna trakt sig egentligen blott genom senväxt barrskog och här och der ett vattendrag med intet sägande stränder. Närmare *Östersund* antar landet ett lifligare, mera bördigt utseende.

Östersund, belägen vid stranden af *Storsjön*, är en liten och reguliert anlagd stad, som med tiden kan få rätt vackra gator. För närvarande lär man väl knapt kunna ge detta namn åt de räta, halfbebyggda, ostenlagda sträckor, som likväl så kallas, emedan de något måste heta. På det stora, qvadratformiga torget frodas gräset i ostörd ro. Med afseende på det högst ofullständiga skick, *såsom*

stad, hvori *Ostersund* sig ännu befinner, torde dock ingen dylik fläck, i vårt land, ega ett så stort antal hus, som vittna om välmåga och liflig rörelse. Att de likväl alla äro af träd torde knapt behöfva tilläggas. Kyrkan är säkerligen det enfaldigaste stads-tempel i riket, och jag har sett många hyggligare och bättre byggda hölador. Landshöfdingens residence är ett prydligt och väl hvitme-nadt hus.

Den interessantaste byggnaden i staden är *Länshäktet*, icke i *yttre* men *inre* måtto. Förf:n har, i följe af tillfälliga förhållanden, haft lägenhet att besöka rätt många sådana lastens och olyckans bo-ningar, i serskilte delar af riket. Sällan har han sett dem vårdade på ett för Län-Styrelsen så he- drande sätt som här. Ljusa och fullkomligt snygga, försedda med en fånges nödtorft i oklanderligt skick, kunna Östersunds länshäktes celler, som vi tro, ta- gas till mönster för dylika i allmänhet. Fången har på väggen af sitt rum anslagen matordningen för veckan. Han vet *hvad* han eger *rätt* att få och *hurudant* det skall vara. Att döma utaf kvarlefvor af en middagsmåltid sådana Förf:n såg dem hos en af fångarne, tycktes, äfven i detta hänseende, Sty- relsens omsorger sträcka sig så långt man billigtvis kunde begära,

En bekantskap af eget, hemskt och för Förf:n fullkomligt nytt slag, gjorde han vid detta besök. Det var en lifdömd fånges, hvars nådeansökning ic- ke blifvit bifallen, och hvars *halshuggningsdag*

redan, till följe af Prestens förklaring om fulländad religiös beredelse, var formligen utsatt.

VICTOR HUGOS "le dernier jour d'un condamné" rann Förf:n i hågen vid inträdet i det lilla, väl upplysta rummet. Svårligen skulle han bjuda till att beskrifva den känsla hvarmed han beträdde tröskeln. Han stod för första gången i sin lifstid framför ett lefvande väsen, af samma slägte som han sjelf, hvars ögon mötte hans, hvars röst besvarade hans, hvars hals satt lika fast på skullrorne, som hans — och han kunde på dag och timma beräkna då denna hals skulle skiljas från kroppen, då dessa ögon krampaktigt skulle stirra och förvridas i dödsminutens ångest, då denna hand som han höll i sin, skulle, lika frisk och senfull som nu, ryckas af dödskampens sprittningar! — Sannerligen, det var ett ohyggligt ögonblick! — Naturligtvis sökte han göra våld på sig, att ej för den olycklige förråda den sinnesstämmning hans åsyn uppväckt, och gaf därför sitt väsen och sitt samtal allt det lugn han förmådde.

Mången läsare torde vara lika begärlig, som Förf:n var det sjelf, att erfara något om *dens* sinnesförfattning, röst, åthäfvor, sätt att tala och tänka, som, med samvetet belastadt af ett gräsligt brott — mord på egen hustru begånget under särdeles besvärande omständigheter — bestämdt kände den ej aflägsna dag och stund då han, våldsamt ryckt ur de lefvandes antal, skulle framträda inför sin Högsta Domare.

Man söker Hjelten i bataljvinnarens blick, poesin i skaldens väsende, det stora, det öfverraskande, det förfärliga, i händelser och förhållanden, hvilkas utveckling och följder nödvändigt synas hänvisa till ett så beskaffadt upphof. — Man bedrar sig. Skickelsen gör narr af oss häri, som i mycket annat.

Deliquenten satt, vid vårt inträde i rummet, vid fenstret och läste i en andelig bok; — hvarje cell är försedd med en eller flere sådane och dess invånare få sina ordentliga läxor; han steg upp och närmade sig höfligt. Hans blick var ej nedslagen, den var ej heller upplyftad, och i allmänhet uttryckte hans anletsdrag själslugn, men det var den dödade känslans, icke den stilla, dock medvetna resignationens. Jag tilltalade honom, och han svarade rätt och bestämdt, men med ett beständigt småleende, deri skälmen stack fram under fånen. Han *var* det *första*, och det förfärliga ögonblick, som förestod honom, hade gjort honom till *det senare*. Hans själs fibrer hade förlorat sin spänstighet och förnuftet förrättade numera blott mekaniskt hos honom sina rent praktiska functioner. Så och icke annorlunda syntes åtminstone mig hans väsen. Då jag, vid bortgåendet, efter den för tillfället lämpligaste afskedshelsning jag — djupt skakad som jag var — förmådde uppfinna, tryckte hans hand, besvarade han, bugande, och med alltid samma småleende tryckningen. Hans hand darrade icke, men det var heller intet lif i denna tryckning, blott den lagom afmätta klämningen af en machin, och hans blick var, som ville han frå-

ga mig: regnar det ute? eller något dylikt. Ett på en gång förfärligare och vidrigare ögonblick har jag sällan upplefvat.

Staden är blott genom ett smalt sund skiljd från den vidtbekanta *Frösön*. Förr var här en färja för öfverfarten — i ännu äldre tider, likasom nu, en bro. En bastant och till utseendet temligen hyggelig träbro, hvars längd är ganska ansenlig, bildar för närvarande communicationen och anses, icke orätt, för stadens största märkvärdighet.

Frösön höjer sig icke obetydligt öfver Storsjön, och landsvägen bildar från öfverfartspunkten en lång och brant backe, från hvars spets — ändå visserligen icke högsta punkten på ön — allraförst för den öfverraskade främlingen öppnar sig en af dessa märkvärdiga utsigter, hvaraf *Jemtland* ensam bland Svenska provinser kan skryta, och hvars motbild — likväl der i vida större stil och anda, — blott finnes i Alptrakterna. Under sig har man Storsjöns vida spegel med sina på varierade formationer rika stränder, framför sig och nästan rundtomkring sig — de snöbetäckta fjällen. Såsom en Konung höjer sig *Åreskutan* öfver dem alla och har äfven, bland dem alla, den mest pittoreska daning, Alpens egentliga: pyramidalformen. En särskild egenhet hos denna natur, icke den minst interessanta bland de många som utmärka den, är den fullkomliga förvillelse, med hänseende till afstånden, som af densamma frambringas för ögat. Luftens renhet och finhet i förening med massornas egen storhet och ögats ovana att mäta så

stora föremål med en blick, kanske andra orsaker, dem det tillhör den naturkunnige att utreda, föranleda detta. Visst är emedlertid, att ehuru väl hvarje fremling vanligen på förhand är underrättad om detta besynnerliga naturspel, fordras det i alla fall vana af ett längre vistande — åtminstone en och annan veckas — bland dessa nejder, för att så pass beräkna afstånden, att, vid de täta spörsmål i denna väg Jemtländske vänner på skämt göra, man upphör att i sina svar gifva en alltid förnyad näring åt deras munterhet. *Åreskutan* är för ögat ingenting annat än en snöhöljd, spetsig kulle vid horisonten, högre än de öfriga. Man berättar i trakten att en utlänning, som besökte Jemtland och hade sitt högquarter i *Östersund*, en vacker sommarmorgon helt bittida i *Frösöbacke* möttes af en bland sina nys förvärfvade vänner på orten: Hvart skall du gå så bittida, blef frågan. — "Åh" — var svaret — "jag ämnar mig opp på berget der borta" — och vår man pekade upp åt *Åreskutan* — "Jag kan nog se att det är en dugtig promenad och att berget är högt, därför har jag gifvit mig ut i god tid och tagit en bit matsäck med mig, ty ehuru jag är temligen god fotgångare, lär jag väl icke kunna vara tillbaka förr än på aftonen." Ett hjertligt skratt blef vännens första svar. När han en smula hemtat sig, underrättade han sin något stötta, utländska bror, att till berget framför dem var — *tio Svenska mil*. Denna teg, tog vännen under armen och spatserade beskedligt tillbaka till *Östersund*, der matsäcken för-

tärdes till gemensam frukost och ej ett ord mer nämndes om någon förhåfd morgonpromenad. — Och denna optiska villa gäller ej blott de på afstånd sedda fjellen. Nej, Förf:n erfor, genom ofta upprepade försök, huru omöjligt det var att i dessa nejder beräkna äfven mindre och mera rent bestämbara afstånd. En äng, en liten slätt utbredd sig vid sidan af vägen, en fjällflod begränsade den på andra sidan, så kom en efter utseendet obetydlig skogslinie och öfver den höjde sig ett berg. Vid alla dessa föremål hade ögat en hvilopunkt, hvart och ett kunde mätas särskildt och de sammanlagda afstånden jemföras med totaldistancen o. s. v. Förf:n roade sig med att, efter bästa ögonmått, anställa dessa beräkningar. Resultatet blef t. ex., till bergets fot tre fjerdingsväg, en mil. Hur långt är det till foten af det der berget? — blef nu frågan till någon på orten väl hemmastadd. *Tre mil, tre och en half mil* &c var alltid svaret. Förf:n tror ej han skall missleda någon, då han råder den som första gången besöker dessa trakter och roar sig att med ögat mäta afstånden, att, såsom en allmän regel, alltid när han för andra yttrar sig i saken, begagna ordet *mil* då han efter eget tycke borde säga *fjerdingsväg*. Han skall då i det närmaste träffa det rätta, och hafva den triumfen att ingen får roa sig på hans bekostnad.

Den märkvärdigaste utsigt i denna trakt är måhända från Capitensbostället *Åkeräng*. Det ligger på höjden af en mot *Storsjön* sagta lutande sluttning;

Storsjöns vida yta med sina skogbevuxna uddar, öfver hvilka man kan räkna tre, fyra vatten på en gång, utbreder sig vid dess fot; *Jemtlands* största, alltid snöhöljda fjällryggar, *Oviken* och *Åreskutan* begränsa denna gigantiska och på sitt sätt beundransvärda utsigt. Vi säga, "på sitt sätt," ty vi kunna icke så alldeles obetingadt, som vi hört mången annan göra, deröfver falla i förtjusning. Sådane utsigter, der detaljerne ej stå i något förhållande till det hela, utan rent af försvinna, der utsträckning, vidd snart sagdt är gränslös, der mångfalden ej finnes mer, men upplöses i en enda ofantlig enhet, der man blott ser massor, men icke dessa massors daning och distinctiva character, der inga skuggor finnas, blott en enda stor omätlig dager — sådana utsigter ha naturligtvis storhet, men de sakna naivetet, och de erinra på sätt och vis om det fransyska ordspråket: "*Qui dit trop ne dit rien.*" Man häpnar för dem, men känslan fattar dem icke.

Frösön har, som man vet, en trivialschola, der äfven Bondesonen ofta erhåller undervisning och genomgår sin curs, för att sedan återgå till fädernehemmet och sköta plogen. Man träffar derföre icke så sällan i Jemtland skjutsbönder, dem man händelsevis finner hafva en ganska god stil och ledigt och correct skriva sitt modersmål. Ön är dessutom campementsplats för Jemtlands regemente och Häst-Jägare-Corpsen. Det 8000 band starka Zetterströmska bibliotheket, som af Upsala-Professoren med detta namn skänktes hit, förvaras i ett litet

snyggt stenhus, hvars uppbyggande, till följe af väl tagna mått och steg, kostat några gånger mer än det är värdt. Så förmåla åtminstone alla både hög- res och lägres berättelser i ämnet och de hafva om den saken mycket att berätta.

***Undersåker — Ristafallen —
Hjerpeskans — Åreskutan —
Sverges Niagara.***

Frösön är blott genom det, dock icke så smala, Rödö sund skiljd från fasta landet på nordvestra sidan. Man reser några mil genom en alltid vacker, men i alla fall *här* mindre märkvärdig trakt — der dock ÅBERGS tätt vid landsvägen belägna Öfverste-Löjtnantsboställe ganska fördelaktigt utmärker sig — till *Undersåkers* Kyrka, också belägen helt nära vägen. Icke långt på denna sidan kyrkan är den på sitt sätt namnkunniga *Hjerpeskans*, i närheten af en färja man der öfverfar. Vallarne stå ännu kvar. *Hjerpeskans* har, likasom den längre bort belägne *Dufvedskans*, af ålder varit en befästning till hämmande af Norrmännens infall. Sin sista oförgätliga tjänst gjorde den 1808. Norrskarne anryckte då, omkring 1000 man starka, från vestra sidan af vat- tendraget, och i sin martialiska ifver började de en förfärlig kanonad mot den gent emot belägna, med folk välförsedda skansen, som också lika nitiskt be-

svarade den förskräckliga elden. Så höll man fort i runda 8 timmar, då ändtligen Norrmännen retirerade, eller rättare sagdt gingo tillbaka — ty reträtt förutsätter åtminstone någon liklighet till förföljelse, men skansen stod med sin besättning helt beskedligt stilla — ända in i Norrige, och campagnen var för det året slut. Den ömsesidiga kanonaden hade emedlertid anställt den förödelse, att på svenska sidan *en* man skjöts och ingen blesserades, hvaremot på den norrska icke mindre än en hel man blesserades och en annan rent af knall och fall stupade. Den förre låg sedan länge qvar i Undersåker, der han omsorgsfullt sköttes. — Sådan var utgången af detta minnesvärda fälttåg, och för affären vid Hjerpeskans utdelades sedermera å svenska sidan *tre* svärdsordensstjerner och ett par titlar. *Relata refero.* Den militär som på svenska sidan stod i spetsen för affären hade eljest, genom sin utmärkta rådighet vid ett tillfälle straxt förut, väl förtjent den utmärkelse *han* erhöll. Då Norrmännen ryckte öfver gränsen var nemligen försvaret alldeles oberedt. Vid *Dufvedskans målades* då träkanoner i gluggarne och med en ringa styrka gjordes all möjlig parad. Norrmännen läto af detta "stratagem af träd," såsom det heter om Trojanska hästen i STJERNSTOLPES imitation af BLUMAUER, i två hela dygn uppehålla sig. Emedlertid sattes *Hjerpeskans* i försvarsstånd, en liten styrka militär sammandrogs, med hvilken en stor skara landtmän förenade sig, allt genom Major TIDEMANS rådighet och rastlösa verksamhet.

Norrmännen öfvergåfvo då, som sagdt är, all tanka på eröfringar för det året.

Undersåkers-trakten är utmärkt skön och rik på originella naturbildningar. *Undersåkerselfven*, en fjellflod, som, innan den når denna trakt, genomlöper flere större och mindre sjöar, framgår här ofta djupt nedbäddad emellan höga, tvärbranta kullar, hvilka ända upp till toppen hafva de nästan lodräta sidorna betäckta af en verkligt yppig vegetation. Från en af dessa kullar, som, nära prestgården, skjuter ut i elfven, har man en herrlig utsigt öfver denna, som i otaliga bugter, än lugn och spegelklar, än brusande och skummig, framrullar mellan trefliga byar och ett odladt landskap. Ögat följer den ett par mil. Vid kullens egen fot, ohördt och osedt förr än man hinner spetsen, dånar ett icke obetydligt vattenfall. De mångstädes med frodig *säd* betäckta strandväggarne, — hvilkas lutning är så stark, att man nästan ej förstår huru det utkastade sädeskorntet kunnat ligga qvar och huru det skall blifva möjligt att med lia eller skära åtkomma de frodiga axen, — äro för en sydlänning en högst egen och interessant syn. Jemtländska jorddaningen börjar här, närmare fjellen, få en likhet med den norrska på andra sidan. Man anar *Werdalens* märkvärdiga natur då man ser *Undersåkers*. Dessa rätskurva, med matjord och vegetation höljda strandväggar, ej olika fästningsvallar och stundom i flere afsatser, vittna om tider då vattnet helt och hållet fyllt dessa dalar, för att, i sekler-

nas längd, småningom och i flere stadier, nedsjunka till den låga bädd det nu intager.

Icke långt från *Undersåkers* Kyrka bildar elfven de högst märkvärdiga *Ristafallen* och *Nylandsforsarne*, hvilka fyra, likasom *Trollhättans* fyra hufvudfall, rättast torde böra betraktas såsom ett sammanhängande helt, ehuru de fått två olika namn. De ligga helt nära hvarandra. Vattenmassan, ehuru i hög grad imponerande, torde visserligen vara mindre än *Trollhättans*, men intet af Trollhättefallen har, om vårt minne ej alltför mycket sviker oss, den lodräta höjd som det högsta af *Ristafallen*, icke heller deras och den ena *Nylandsforsens* impetuositet. Såsom ett bevis för denna må anföras, att långt innan man varseblifver *Ristafallen*, ser man öfver topparne på den högvexta skog, som kläder elfvens sidor ofvanför fallet, ett lätt moln, som i lugnt väder orörligt bibehåller sin plats på en viss punkt, och, sväfvande så der mellan himmel och jord i den klara luften, bildar ett högst eget fenomen. Detta moln är ingenting annat än de högst hunna partiklarne af det täta skum cataracten uppslungar ur djupet. Och hvad är dock ännu detta mot *Tännforsen*! — Trakten kring *Rista-* och *Nylands-*fallen förtjenar att serskilt nämnas; ena stranden vild, beväxt med mörk barrskog; den andra fruktbar och i sina lodräta formationer höljd af löfskog och den frodigaste grönska; ofvanför fallet åkrar och ett leende landskap. Nedanför det eller rättare midt emot det, på
spet-

spetsen af de originella kullarne, visar sig en treflig by med sin bördiga omgifning.

Man nalkas nu allt närmare *Åreskutan*, hvitken man på hela vägen sällan förlorat ur ögonsigte. Sedd på nära håll, gör den icke den verkan som på afstånd. Ögat kan nemligen ej längre öfverse den, mäta dess hela massa, utan blott delar deraf. På afstånd syntes den nästan helt och hållet snöhöljd; på nära håll ser man deremot jernförelsevis föga snö. De branta väggarne, på hvilka ingen snö stannar och hvilka, sedda i perspectiv, alldeles försvunno, stiga nu fram och de snöfyllda dalarne emellan dem undanskymmas deremot mer och mindre.

Lunds nu mera afhysta gästgifvaregård ligger vid foten af "Skutan", såsom hon här i hvardagsstil kallas. Den bästa eller rättare sagdt drägligaste uppgången är ett litet stycke på denna sidan Lund, vid Åre kyrka och byn Mörviken, i en af hvars åboer man får en förträfflig Cicerone.

Det var en klar förmiddag i slutet af Juli, Författaren och hans af fyra personer bestående sällskap anträdde vandringen, hvars ledare och styresman var den kloke och redlige ERIK PEHRSSON, dervid biträdd af 2:ne sina *hästar*, näst deras husbonde de, för tillfällets behof, säkert klokaste och erfarnaste i hela sällskapet. På *Newmarkets* hed skulle de gjort föga figur, det är sannt, men ett par af segervinnarne *der* skulle deremot *här* troligen stått sig lika slätt, vid sidan af dessa fjellens söner. Kamraterna öfverlätto åt Förf:n

uteslutande dispositionsrätt öfver den ena hästen, och bestego sjelfva turvis den andra. Berget delar sig i flere afsattser, hvaraf den nedersta nästan är den svåraste att öfverstiga. Emedlertid var det, till följd af häfdvunnen vana, gifvet att man med hästar ej kunde färdas längre än ungefär uppför halfva berget, och våra anspråk sträckte sig sålunda icke längre i den vägen. ERIK PEHRSSONS och hans hästars klokhet och skicklighet i sitt fack gjorde dock det hittills otroliga möjligt och, efter uppgift, för första gången, gingo hästar upp ända till spetsen. Vår vägvisare, som mången gång förut gjort denna färd, förvånades sjelf och var ganska stolt öfver att en gång hafva bragt det derhän. På någre af de brantaste ställen måste vi likväl stiga af och bredvid våra fyrbenta vänner i ordets egentliga bemärkelse *klättra* oss upp. Med hofvar och jernskor kan man svårligen bete sig vigare och säkrare än de. Vegetationen är rik på första hälften af berget; betet är derföre godt och bruket att ditsläppa hästarne i orten förklarar till en del dessas lätta och säkra gång bland dessa brådjud. Så mycket om hästarne; nu till oss.

Ett för en syd-Svensk eget fenomen var det att, med en brännande Julisol öfver hufvudet, färdas öfver dessa snödälder, der evig snö till ett djup af 25 à 30 fot återkastar solstrålarna och ger obetydligt vika för hästhofven, och att rundt omkring denna snö se en grönska och stundom — såsom jag äfven sett det annorstädes i fjellen — björken med utslagen krona i fotvatten i snödrifvan! Lika egna i sitt

slag äro de små fjellsjöar, som öfverallt bildat sig kring bergets sidor, i flere afsattser öfver hvarandra, och ännu egnare att se i dessas klara vatten, *stora snö- och isöar* flyta omkring under röt månaden. Detta sista phenomen förklaras deraf att den ljummare jordtemperaturen smälter snö och is vid stränderna och ett stycke ut, då deremot i midten, isen med sitt för året erhållna täcke af snö motstår de tillfälliga regnen och den ringa luftvärmnen på denna höga polhöjd och höjd öfver hafvet i förening.

Vandrarens öga finner snart ingen annan vextlighet än fjellbjörkens, med sin halfalns höjd och sina små krusiga blad. Slutligen upphör äfven denna och på den sista tredje- eller fjerdedelen röjes icke mera spår af det ringaste vegetabiliska lif. En spröd, skifferartad, i tusende fragmenter kringstridd sten bildar ytan af berget, hvars högsta spets vi nådde efter tre och en half timmas vandring. Vi stodo nu på en höjd af 4850 fot öfver hafvet. Af de Svenska fjäl- len är *Sulitelma* det enda som öfvergår denna siffra.

Att man från *Åreskutans* spets har hvad man kallar ett *stort* skådespel, faller naturligtvis af sig sjelft. *Rymd* fattas visst icke. Men *stor*, i *andelig* mening, är dock denna anblick icke till den grad Förf:n väntade sig. *Lugnet*, *tystnaden* äro oskiljaktiga från ett skådespel af *denna* art, om det skall ega majestät och höghet. När man står, så till sägande, utom naturens gräns och öfver den, söker känslan något annat än dess och dess elementers hvardagliga oro. Örat lyssnar, men blott som ville det upphämta lju-

det af sferernes Ijungande genom rymden. — På *Åreskutans* spets blåser och tjuiter det nästan beständigt, äfven när — såsom fallet nu var — det är alldeles lugnt der nere vid dess fot. Detta bevisar emedlertid ingenting annat, än att *Åreskutan* på det hela taget är — *ett litet berg*, och att man har orätt att låta sin fantasi styra ut det med företräden som det, likasom alla våra nordiska Alper, är för ringa att hafva fått på sin lott. Ställ *tre Åreskutor* på hvarandra, så har man *Montblanc*, och *Montblanc* är ändå hvarken *Chimborazo* eller *Davalagiri*!

Att utsigten från höjden af *Åreskutan* har sina ganska interessanta sidor, vore dock en orimlighet att bestrida. I *sydost* och *öster* är den minst märkvärdig. *Storsjön* och mycket annat vackert synes väl på afstånd, men här gäller hvad vi i en föregående artikel yttrat om *Åkeräng*: detaljerna stå icke i något förhållande till massan. Denna uppslukar dem helt och hållet och blir sjelf derigenom föga mer än en stor tomhet. Annorlunda är förhållandet i norr, wester och sydvest. Der har man fjellen, som med sina snöbetäckta hjessor och sin gigantiska mångformighet gifva hållning och proportioner åt taflan. Hvad *grandiositet* beträffar, är detta säkert det yppersta man kan få se inom Sveriges landamären. *Syltopparne*, *Kölhöjfeldet*, båda hvardera med tre spetsar, högre än *Åreskutan* eller lika med den, och en mängd andra gifva åtminstone ett begrepp om hvad en dylik utsigt från *Montblanc*, eller till och med från *Jungfrau*, *Schreckhorn*, m. fl. har att betyda.

Efter ungefär en timmas vistande på spetsen, anträdde vi återtåget. Hade de ridande möjligen under uppgången haft någon i alla fall ringa fördel i bekvämlighet framför de vandrande, så var förhållandet fullkomligt omvänt, och mer än det, vid nedgången. Beständigt sträckt i stigbyglarna, och tillbaka kastad stundom nästan rygg mot rygg med hästen, gällde det nu att färdas så godt man kunde i zigzag utföre sluttningar, dels med, dels utan snö, af mellan 50 och 60 graders lutning. Ett falskt steg af hästen, och man hade rullat ett par hundra alnar utföre till ögonskenlig våda om icke för lifvet, åtminstone för lemmanne. Fotgångarne deremot halkade helt behändigt utföre, och kunde med en stampning i snön efter behag moderera sin fart. De hunno också foten af berget på en timma eller något mera, då de ridande dertill behöfde 2 och en half. De förre voro temligen uthvilade, de sednare ganska trötte och försträckte i knä- och fotleder. — *Sens moral* häraf är att man bör *rida* upp, nb. om man har någon ERIK PEHRSSON som visar herrn och hästen vägen, eller rättare hästen och herrn — ty hästen spelar här obestridligen hufvudrollen — samt *gå* eller om man så vill *kana* utföre, så framt man nemligen får någon som vill åtaga sig att nedföra hästen.

Ungefär 2 mil från foten af *Areskutan*, på vägen åt *Norge*, kommer man till en liten by eller gård vid stranden af en skummande elf. Den resande, som här vill stanna och begära en vägvisare,

kan med ett par tre timmars afbrott i sin färd, köpa sig njutningen af en bland de herrligaste, mest beundransvärda naturscener *Norden* tvifvelsutan äger. Man är nemligen här i grannskapet af *Sveriges Niagara* — *Tännforsen* *). Vi hafva vågat kalla den *Sveriges Niagara*, ty om den äfven är en dverg mot det amerikanska vidundret, är den dock, i sitt land, till och med möjligen i sin verldsdel, hvad detta är i sitt, och likasom *Niagaras* gigantiska massa ej kunde födas af någon elf, utan för sin tillvaro har att tacka en ofantlig sjö, som kastar sig i en annan, likaså har ingen af våra elfvar bildat den gedigna vattencolonn, som *Tännforsen* nedslungar i djupet. Äfven här är det en sjö och en icke så obetydlig sjö, *Tännsjön*, som faller i en annan, *Noren*.

Från den nämnda byn låter man ro sig ungefär en fjerdingsväg eller kanske mera; man landstiger i

*) En resande har försäkrat oss, att i en annan del af Jemtland (*Matmars* socken och nära *Ytteråkers* by,) skall finnas en ännu väldigare cataract än *Tännforsen*; den skulle heta *Storbofallet*; men föga är den känd i sjelfva orten, då *Tännforsen* deremot är det ganska mycket, och de som känna den, säga att dess vattenmassa väl tillfälligtvis kan vara ganska märklig, då — såsom 1835 — ovanligt mycket snö och is hopa sig i fjellen, men vilja ej på det hela taget sätta den i jemnförelse med *Tännforsen*. — Möjligen är *Storbofallet*, kanske ännu något annat vattenfall i Norden, icke mindre än *Tännforsen*, men då dennas proportioner äro de största, hvilka *officielt* blifvit utrönta, torde den få tills vidare behålla främsta platsen, likasom *Niagara* gör det i America, ehuru väl dels resande, dels traditioner förmäla om *Tequendamas* och en eller annan ändå mindre känd cataracts företråde.

en vild skogstrakt, genom hvilken en temligen gångbar fotstig förer fram till fallet, efter mindre än en halftimmas vandring.

Förf:n bekänner att han föga vet något skådespel i naturen, af den stora och sublima effekt, som ett vattenfall, när nemligen detta är helgjutet, colossalt; men man får så sällan se sådane. Äfven de som visserligen icke kunna kallas små, och som blifvit mer eller mindre rikskunnige, såsom *Trollhättan*, *Ristafallen* och *Elfkarlebyforsen* m. fl., förfela, genom splittringen af sina jättekrafter, det intryck en jätte bör göra. Man måste *sammansöka* deras storhet för att beundra den, och detta är tvifvelsutan orsaken hvarföre åtminstone Förf:n., vid dessa ställen, alltid erfarit en oredig känsla af *brist*, af ouppfylld väntan, ehuru högt stämd för ovilkorlig beundran och häpnad han än på förhand varit. Hvad han då känt blef honom först tydligt, när han såg *Tännforsen*. "Antiken har egt smak — de moderna ha sökt smak" — säger EHRENSVÄRD. Sätt "det sublimate" i stället för "smak," och uttrycket målar *Tännforsens* förhållande till sina öfriga, eljest långt namnkunnigare syskon.

Tännsjöns hela massa sammantränges ett kort stycke emellan klippiga stränder, beväxta med dyster barrskog. Bredden är här minst 160 fot. Öfver en *lodrät* klippvägg stupar nu denna gigantiska vatten-colonn ned i ett djup af *åttiefyra* fot. Ingen afsats, ingen klippa, som hejdar eller bryter den stora naturkraften. På *en enda* punkt concentrerar den hela

sin makt. *Ofvanför* skummar det knappt, och *nedanför* utbreder *Noren* sin spegelklara yta vid jättens fot. Här utmärker likväl en lång brusande strömfåra hans spår, till dess hans stormande böljor småningom läggas till ro i det stilla djupet. — En graf finnes ock för honom, som för allt det stora, det herrliga på jorden!

Och att stå på den gungande klippan invid! höra det åskande dånet rundtomkring! blicka ned i den fraggande afgrunden — och i lifvet icke ega något mera att *hoppas* eller *önska!* De hvirflande, snöglänsande vågorne vinka så vänligt. Ett språng — en sekund — och i de kringströdda atomerna slår intet hjerta mer i vild sorg, slites intet bröst af smärtans brännande suck! Herrliga slut! att falla i armarne på denna naturkrafternes Konung och upplösas i hans famn — funnes icke en *högre* Konung, och stode icke, *senare*, men säkert, *hans* famn öppen för den olycklige, dock icke till *upplösning*, men till *vedergällning*, der, hvarest

” — — — hvar tår som runnit på jorden
gäldad skall bli, hvar suck vända med seger igen.”

Må ingen tro att det är Tännforsen *ensam*, som utgör denna nejd's märkvärdighet. Den är obestridligen dess *största*, men visst icke *enda* prydnad. När ögat, följande cataracten, blickar ned öfver *Noren*, möter det på dess andra strand leende, gröniklädda kullar, begränsade af skogshöjder, öfver hvilka höja sig de snöklädda fjellen, med deras

beherrskare *Åreskutan*, på blott 2 à 3 mils afstand! *Utan* Tännforsen, vore redan denna utsigt en af de märkvärdigare i Norden, — *med Tännforsen* torde den möjligen göra de fleste företrädet stridigt.

Vägen öfver Fjellet — Sulådalen — Werdalen — Slagfället vid Stiklastad — Levanger — Skogn och Stördalen.

När man, efter den interessanta afvägen till *Tännforsen*, åter beträder stora landsvägen, märker man snart, att man ej mera far på en af dessa irreguliera, i tusen bugter öfver dalar och berg framslingrande vägar, hvilka räkna sitt ursprung från tider, då begreppen om communicationers lättande voro högst inskränkta och förvirrade, och i Sveriges rikaste och mest befolkade provinser väcka den resandes billiga förtrytelse, då, på de flesta ställen, den ringaste grad af urskiljning kunnat gifva ett helt annat resultat. Den så kallade "nya vägen" som vidtager några mil från Norrska gränsen och på höjden af fjellet möter den nya Norrska vägen, är en i långa, räta linier löpande chaussée, till en stor del lagd på kafvelbroar, emedan den långa sträckan går öfver kärr och myror. Vägläggningen på kafvelbroar är man

väl numera temligen ense om att ej anse för den bästa och varaktigaste, men då man beräknar de relativt knappa penningeanslagen och de naturhinder som skulle besegras, måste man göra all rättvisa åt skickligheten och nitet hos den i flere afseenden utmärkte, nu mera aflidne Officer, Major DILLNER, som hade sig detta arbete anförtrodt och så väl utförde det. Ehuru denna väg, från Jemtlands slätter, småningom stiger ända upp till spetsen af den fjellrygg man emellan Sverige och Norge har att passera, märkes knappt lutningen och spår till backar, i den mening detta ord i Sverges mera couperade landskap tages, finnas icke här. Skada att denna väg, som af en rik bonde i närheten af *Östersund* lärer blifvit tagen på entreprenad, mot ett icke obetydligt tillskott af Staten, så jemmerligen illa underhölls, att den, ehuru ännu så godt som ny, med stora steg syntes gå sin förstöring till mötes. Nästan öfverallt befann Förf:n kafvelbroarne mer och mindre blottade, på några ställen till den grad, att vagnen gick omedelbart på *sjelfva trädstockarne*, hvilka sålunda bildade en sådan der Corderoysväg, hvars inflytande både på åkdon och resenärer GOSSELMAN lefvande skildrar i sin Americanska resa. Hans Maj:t Konungens resa i dessa trakter har, i detta som i många andra fall, tvifvelsutän haft ett ganska välgörande inflytande, ty, som Förf:n sedermera förnummit, hade, efter ett likväl i det längsta utdraget dröjsmål, när intet tvifvel mera återstod rörande Konungens ankomst, Landshöfdingen vidtagit de verksammaste åtgärder till den ur-

sprungligen ypperliga vägens återsättande i fullgiltigt skick; men hvar och en inser lätt att den skada väganläggningen en gång lidit, derigenom att stoc- karne i årtal fått ligga i dagen och taga röta, icke botades derigenom att den *nu* grusfördes.

Skalstugan heter den sista gästgifvaregården på Svenska sidan — ett torftigt, otrefligt namn, och namnet anstår stället, eller rättare dess omgifning. Man är redan ett godt stycke upp på det långsluttande fjellet; temperaturen, i förening med den nästan totala bristen på vegetation, anger detta tillräckligt. Midt för den i öfrigt snygga och alls icke oansenliga bondgården har man på ett temligen obetydligt afstånd, — ungefär en mil — den medlersta och högsta af Kölhöjfeldets spetsar, en ganska vacker, snöbetäckt Alp, *högre* än Åreskutan. Med detta enda undantag, söker ögat förgäfvets något af intresse i denna vildmark. Lyckligtvis för den frusne resande som hit anländer, har smuggeriet med Norge öfver denna punkt en temligen god gång, och om man på *Skalstugan* saknade åtskilligt af hvad äfven rätt tarfliga Svenska gästgifvaregårdar vanligen hafva att erbjuda i victualieväg, kunde man deremot blifva undfägnad med finare Cognac än den våra Stockholmska vinhandlare hafva att bjuda på, och med ett Thé, hvilket Herr STENII magasin skulle ansett sig smickradt att få hysa till afsalu.

Från *Skalstugan* beger man sig öfver det egentligen så kallade fjellet till *Suhl*, den första gästgifvaregården på Norrska sidan; på denna färd behöfde

man, äfven i Juli månad, en liten förstärkning i hästar och åtföljande manskap, ty genom de flerstädes på fjellet och sjelfva landsvägen hopade *snödrifvorna* kunde man icke färdas, utan förökadt antal dragare och hjelp af personer, som på sidorna höllo vagnen uppe. *Snö i Juli månad på landsvägen*, det är väl starkt, tänker läsaren; ja, och på köpet i drifvor af 7 à 8 *alnars djup*. När det föregående vintern fallit mycket snö, smälter den, sade man mig, icke tidigt och *Augusti*, tillade man, är egentligen rätta månaden att färdas i dessa trakter; då är snön borta, åtminstone på landsvägen; Ja — men faller det icke, så har jag åtminstone hört, ofta nog snö i *Augusti*? — genmälte jag — Jo, det händer visst, blef svaret. Allrarättaste tiden lärer således vara *mellan Juli och Augusti*, men att passa en resa så att den faller in på denna tid, lärer knappt vara görligt för någon annan än en arfvinge i snille och skarpsinnighet af den berömde vetenskapsman, som på sina botaniska excursioner medförde lärjungar till ett antal, efter hans egen uppgift, af *mellan 47 och 48*.

Hemsk och dyster är den eljest, denna väg öfver fjellet. Snön, som hittills endast glimmat emot den vägfarande från mer eller mindre aflägsna fjellspetsar, drager här en allt trängre och trängre krets omkring honom, tills den slutligen inspärrat sin fånge på alla sidor. Först skymtar en och annan snöfläck fram mellan martallarne och dverg- och fjellbjörkarne på sidorne af vägen; men de vidga sig småningom dessa snöslätter, och snart upptäcker ögat

endast med möda någon grön fläck — sparsamt kringströdda blad på den vida likdrägt naturen här bär; ännu är det dock sommar der vagnen framrullar; men plötsligen stänges vägen af en hög drifva och det ges ingen undflykt mer, för vandrarens fot lika litet som för hans öga.

Nära högsta höjden af fjellet står gränsskillnaden, och man ser straxt på den verkligt Kongliga vägen att man icke mera är i *Jemtland*. Stor kostnad, mycket arbete hafva Norrmännen nedlagt på denna väg, men så veta de ock skryta med den för hvarje resande. En vigtig anmärkning som här erbjuder sig är dock att backar icke med den sorgfällighet blifvit undvikne som på den Svenska fjellvägen. Denna omständighet ger dock hela anläggningen något mera imponerande, ty de branter, utför hvilka vägen slingrar sig äro *murade* uppifrån och ända ned; ledstänger och broar ega en prydighet och en soliditet, som man ingenstädes får se hos oss.

När man lemnat fjellets ödsliga nakenhet bakom sig, inträder man i en med denna på sätt och vis beslägtad men dock högst märkvärdig och storartad natur. Förf:n tror sig icke kunna på en gång kortare och åskådligare beteckna den, än då han kallar den en verklig *Wargklyfts-natur*. Två jättehöga, lodräta bergväggar, hvilka något jordskalf tycks ha slitit från hvarandra, höja sina nedifrån och ända upp med grof barrskog beväxta sidor mot molnen, hvilka, serdeles vid tungt väder, helt och hållet insvepa deras

spetsar; i djupet vid dessa giganters fot och emellan dem framgår den ståtliga kungsvägen tätt vid sidan af den i många pittoreska bugter slingrande *Sul-ån*, en fjellflod som bildas af otaliga bäckar, hvilka brusande nedstörta från bergväggarnes topp och, mellan stammar och utskjutande klippstycken, skummande söka sig väg till djupet. *Sul-ån* och *vägen* — som inkräktat en del af ån och på några ställen af klippväggen — se der bokstafligen allt hvad som finnes mellan de båda skyhöga murar naturen här, en sträcka af flere fjerdingväg, upprest. Solen kan svårligen intränga i detta schakt, och det är ej utan en känsla af bäfvan, fantasien leker med de bilder denna mystiska natur ovilkorligen framkallar. I den dunkla halfdagern ser man klippan röras; den får lif; den närmar sig systemen för att omfamna henne — och pygmeerna, som kräla vid deras fot obemärkta, ohörda, blifva till stoft vid denna omarmning.

Man nalkas nu ett rikt och bördigt land, kanske på *denna* polhöjd, det bördigaste på jordklotet. Snart utbreder *Werdalen* sin märkvärdiga tafla för det angenämt öfverraskade ögat. En herrligare syn, i denna väg, eger *Sverige* igenstädes att erbjuda, knapt något dermed jemförligt. Det är en *romantisk* natur i ordets fulla betydelse, dock icke så mycket i ett *stort*, som icke mera i ett *täckt, behagligt*. En sällsynt originalitet i jordformationer är dess mest utmärkande kännetecken. Vi skola försöka att gifva en skildring deraf, ehuru litet åskådlig och i hög grad ofullständig denna nödvändigt måste blifva.

Werdalens originella naturdaning torde lättast på en gång förklaras och fattliggöras, då man antager att hela dalen ursprungligen bildat ett vatten, sammanhängande med den angränsande Trondhiems- eller Strindfjorden. Småningom eller, måhända troligare, på en gång, genom någon okänd naturhävning, har vattnet sjunkit och lemnat någre af de högsta jordsträckningarne i dagen. Dessa successiva sänkningar af hafvet eller af den elf, som ännu i de mest sjelfsvåldiga bugter genomlöper dalen, hafva varit minst tre à fyra, till dess elfven äntligen intagit den bädd den nu innehar och redan innehaft minst tusen år, enligt hvad af historiska data och facta med säkerhet kan slutas. Efter hvar och en af de serskilda sänkningarne hafva uppstått höjdsträckningar med på en gång lodräta och snörräta sidor, ej olikt omsorgsfullt uppförda fästningsvallar. Dessa vallar skiljas af smärre horizontela jordsträckningar från andra i en lägre afsats; dessa åter på samma sätt från en tredje, och denna med enahanda formationer från sjelfva den bädd elfven nu innehar. När man nu från en höjd, vid ingången till *Werdalen* och söder om elfven, nedblickar öfver dessa högst egna jordbildningar, som från elfvens båda stränder uppstiga öfver och bakom hvarandra, ända bort till de aflägsna, skogbevuxna bergen, öfver hvilka åter de snötäckta fjellen uppstiga — när man ser hela denna massa af fantastiska naturformer, hölj'd af den yppersta vegetation man någonstades i Norden kan finna, och öfverströdd med talrika lundar och välbygg-

da gårdar, *) mellan hvilka den vackra elfven slingrar sig i mångfaldiga bugter, tills den utgjuter sig i den i vester framför åskådaren liggande, af snöiga fjell helt och hållet omkransade Strindfjorden — så torde läsaren, äfven af denna ofullkomliga skildring, kunna fatta, att man eger framför sig ett af de originellaste och mest intagande skådespel som finnes i detta eljest med förvånande naturskönheter så rikt begåfvade land. I *Sverige* har jag aldrig sett något dylikt; endast i vissa af de inre delarne utaf *Helsingland* och *Småland* har jag funnit något af en aflägsen likhet dermed; fjellen, snön och hafvet fattas i alla fall.

Werdalen innesluter i sig många smärre dalar; den vackraste af dessa, der *Werdalens* historiska, geologiska och æsthetiska märkvärdigheter concentrera sig, är den evigt minnesvärda, till sitt omfång eljest obetydliga slätt, der slaget vid *Stiklastad* den 29 Juli *) 1030 (de tillförlitligaste källor öfverensstämma i detta

*) Till följe af längesedan verkställda skiften, finnas i *Norge* inga byar, endast gårdar, hvar och en med sin egare; dessa gårdar ligga naturligtvis så mycket tätare och gifva landskapet ett utseende afliflighet och folkrikhet, som de Svenska, på en punkt i byar sammanhopade bondgårdarne, med milslånga toma sträckor dessemellan, aldrig kunna få.

*) I afseende på dag och månad torde det interessera våra läsare, att veta det den berömda HANSTEEN — med anledning af det i OLOF HARALDSONS saga omtalade mörker, som inträffade under slagtingen, förmedelst solens bortskymmande vid pass kl. 2 e. m. och hvilket ej kunde tydas på annat än en total solförmörkelse — gjort en uträkning el-

i detta åratal) kämpades mellan OLOF HARALDSON, sedermera kallad "den Helige", och hans insurgerade undersåtare. Likasom man, på den plats der *Troja* stått, kunnat med HOMER i handen bestämma läget af många minnesmärken, och såmedelst förvissa sig om ställets identitet, så, men med ännu mycket större säkerhet och vida mer i detalj, kan man med den ryktbara Sagan till vägvisare, förflytta sig till den blodiga dagen, en af de största och märkligaste Nordens häfder veta att omtala.

Den 29 Juli 1835, jemt åtta hundra fem år efter slaget vid *Stiklastad* och ungefär vid den tid på dygnet då det stod, for Förfn från den närbelägna, af grönskande Kämpehögar omgifna Prestgården, genom en vacker skogspark ned på den ryktbara slätten som genomskäres af landsvägen. Ordet *slätt* får man likväl icke här taga i dess vanliga bemärkelse. *Stiklastads* slätt förtjenar icke mera detta namn än hela den öfriga *Werdalen*. Vid den öfverblick man vid utgången ur skogen eger af densamma kan den väl så benämnas, men den är i det

ler rättare esterräkning med vårt planetsystem, enligt hvilken han säges kommit underfund med att en total solförmörkelse vid denna tid af dygnet bort ega rum sommaren 1030, men icke den 29 Juli, utan den 31 *Augusti*, hvarföre han till denna dag velat hafva drabningens datum framflyttadt. — En svårighet, bland många, möter i alla fall. Sagan utsätter tydligen datum och tillägger, att dagen var en *Onsdag*; men om den första af de båda dagarne var en *Onsdag*, kunde den andra omöjligen vara det.

hela mera en från alla sidor mot elfven sluttande dal, öfverströdd med små kullar och vallar af den formation jag här ofvan skildrat, än en slätt, och om man ej kände den tidens stridssätt och vapen, skulle man ej förstå hur en sammanräknad styrka af nära 14,000 man på denna ojemna terräng kunnat drabba samman. Med vår tids krigskonst vore det omöjligt. Artilleri och Cavalleri kunde här icke manövrera, ehuru, hvad det förra beträffar, hvarje liten kulle, hvarje af naturen danad vall, lätt kunde omskas till en skans.^t Dock ligga många så nära hvarandra att spelrum för ett batteri på dem skulle saknas.

Med tillhjälp af sagan och dess utläggningar kan man ej misstaga sig om den i dem omnämnda kulle, från hvilken OLOF med kärnan af sina krigare nedrusat mot bondehären. Litet till venster om den ligger en snygg bondgård som efter all anledning står på samma fläck der *den* var belägen, åt hvars egare OLOF, före drabbningen, anförtrodde vården om sitt liflösa stoft i händelse han skulle stupa i slaget. På sjelfva kullen äro två monument uppreste, de så kallade *Stötterne*; det ena fyrkantigt, muradt och rappadt, ej olikt en gammal skorstensmur, med ett jernkorss på spetsen, lutar till sitt fall, och från dess ena sida har man lösrifvit den plåt eller taffel på hvilken inskriptionen, som förklarade monumentets betydelse, var inristad. Denna plåt förvaras likväl i en närgränsande gård. Detta monument lærer blifvit upprett 1710 af en enskild man. Tätt bredvid detta, på samma kulle, står nu en några fot ofvanom piedesta-

len afbruten, ungefär 9 alnar hög, sirlig sandstenscolonn af Doriska ordningen, men något ogrekisk i sina proportioner, och med ett jernkorss öfverst på den afbrutna ändan. I Colonnstockens sida är en polerad hvit marmortaffel insatt; den bär en svart inskription af innehåll att "OLOF här den 29 *Juni* 1033 föll i striden mot upproriska undersåtare." Läsaren finner att i sjelfva datum icke mindre än *två* grofva fel äro begånge. Monumentet är upprest vid början af detta århundrade utaf en Amtman i orten, som var mycket älskad och, kallad till ett högt embete i Danmark, ville gifva orten ett bevis af sin erkänsla. Det är förfärdigadt under hans tillsyn i Danmark, med besvär och kostnad hitfördt, och under hela denna omgång, kunde ej misstaget, — troligen föranledt af vår *Prosperins* år 1780 gjorde uträkning rörande OLOFS dödsdag, en uträkning hvars giltighet dock längesedan förfallit, — blifva rättadt. Nu står det der till en verklig skam för orten, hvilken kunde anses vara stadd i förvillelse, rörande den märkligaste tilldragelse i hela sin historia, en förmodan, som likväl voré högst obefogad, ty alla upplystare män i trakten harnas icke litet öfver misstaget och ingen bonde är i okunnighet om att ett sådant verkligen är begånget. Men hvarföre taga de då icke lös den lilla marmorplåten och ditsätta en ny? Hvarken besvär eller kostnad vore här serdeles dryga. — Ett prydligt jernstaket omger i öfrigt colonnen, hvars läge på kullen dock torde vara något ohistoriskt, då den skall föreställas upprest på den plats der OLOF föll, och han vid första anfallet nedrusade från

kullen, men först stupade öfver två timmar derefter, utan att sagan nämner något om att han retirerat uppför kullen tillbaka, hvilket dessutom hade varit en besynnerlig manöver.

Längst ned i dalen, på ett mycket lågländt och sumpigt ställe, ligger *Stiklastads* urgamla Kyrka, ett litet oansenligt tempel utan all arkitectonisk prydlighet. Den för en kyrkas uppförande stora olämpligheten af platsen, ursäktas af den historiska vigt denna fläck antagits ega. Traditionen uppger nemligen att här den koja eller uthusbyggnad stått, hvori OLOFS döda kropp inlades, då den, enligt Konungens sista vilja, af den trogne TORGHIL och hans son räddades undan de förgrymmade bönderne. Stället blef heligt då OLOF blef det och en kyrka intog det skröpliga uthusets plats.

Werdalsören är en liten, temligen oansenlig köping nära elfvens utlopp och Werdalens sydvestra änd. Genom romantiska nejder och dalar af en märkvärdig fruktbarhet, alltid med hafvet och de snöhöljda fjellen för ögonen, far man till den rika och prydliga köpingen *Levanger*, större än massan af våra små städer, och täflande i byggnader med många af de bättre bland dem. *Levanger* ligger vid fjorden, på sidan om en stor och herrlig slätt, omkransad af grönskande bergsträckningar och genom hvilken landsvägen framgår. Utsigten af detta landskap, med sin rika växtlighet, sin sköna begränsning, sin lilla stad, sin hafsvik och sina snöfjell, förtjenar i sanning det stora rykte hvori den på orten står. Här må i förbigående nämnas, att från *Östersund* till

Trondhiem, en sträcka af mellan 30 och 40 mil, ögat nästan intet ögonblick förlorar snön och fjellen ur sigte.

Levanger är bekant för sina marknader, der *Jemtländska* Handelsbönderna årligen infinna sig, och der den egentliga, lifliga handelsgemenskapen mellan båda folken bedrifves. Man ger der hvarandra ömse-sidig undervisning i konsten att på ett hederligt sätt lura hvarandra på varor och penningar, efter de Studen-strupska exemplen i HOLBERGS bekanta comedi. Å bägge sidor spelar då den hos båda folken medfödda förslagenheten, så i off- som defensivt hänseende, en stor roll.

Mellan *Levanger* och det ungefär sju mil derifrån belägna *Trondhiem* har man den vackra *Skogns* Socken med sin trefliga Prestgård, belägen på en höjd med en förtjusande utsigt öfver den ståtliga fjorden; vidare *Stördalen* och *Stördalshalsen*, allt högst intressanta nejder. *Fjorden* erbjuder ett för Svenskar som ej rest utomlands nytt phenomen: *ebb* och *flod*. Vattnet, ehuru salt, är dock icke detta till den grad som i Bohuslänska skärgården.

På de sista milen nära *Trondhiem* finnas de brantaste backar, Förf:n ännu någorstädes sett, och han måste mer än nånsin tillkännagifva sin förundran öfver att det kunnat falla förnuftiga varelser in, att lägga väg öfver dylika branter. Ett par grofva, väl-födda, Norrska hästar förmå icke med all tänkbar ansträngning att draga en lätt sufflettvagn, tömd på både personer och varor, uppför t. ex. *Gevingåsen*

och man nödgas, för ett par skjutshåll, spänna flere hästar före. Ändtligen hafva vederbörande varit betänkta på att lägga vägen nedanför åsen utmed hafsstranden; dock var denna nya väg, der backen helt och hållet undviktes, icke färdig 1835, men lär se dermera blifvit det,

Trondhiem — Norrmännen.

Redan annalkandet till *Trondhiem* bådär en betydligare stad, ja på sätt och vis en betydligare än denna verkligen är, då den, som man vet, blott innehar tredje rummet bland Norges städer, med en befolkning af icke mer än omkring 12,000 menniskor. Landet är ovanligen bördigt och öfverströdt med täcka ländtställen, bland hvilka en del i prakt eller åtminstone elegans tällar med de vackrare kring Stockholm. Dessa innehafvas af *Trondhiems* rika eller välmående köpmän — här finnas många sådana — och af en och annan förmögnare Embetsman.

Staden ligger lågt, vid hafsbrynet, men eger en utmärkt vacker belägenhet. I öster och vester omgifves den af tvenne branta höjder, från hvilka man har den herrligaste utsigt öfver den vid deras fot och mellan dem belägna, nästan cirkelformiga staden och dess sköna omgifning. I *norr* bildas denna af den med skepp rikt försedda hamnen, den midtför i fjorden liggande fästningen Munkholmen och de snöbetäckta bergen på stranden midtöfver, samt i *söder*

af det rika landskap, hvilket, så långt ögat når, omgifver *Nidelfven*, som, ett glänsande silfverband, kröker sig genom den grönskande mattan. På spetsen af den östra höjden ligger den nu raserade fästningen *Christiansteen*, som dock ännu fått behålla ett salutbatteri, rigtadt åt staden och en post som vaktar det samma. Utsigten öfver staden är vackrast från den vestra höjden, det så kallade *Steenberget*, emedan man der kan följa fjordens krökningar ända ut emot Nordsjön och tillika har den romantiska anblicken af fästningsruinen midt emot. Från detta berg ser man ända bort till det classiska *Hlade*, som HAKON JARL och OELENSCHLAGER gjort så berömdt och hvars uråldriga kyrka ännu förtjenar att besökas. Staden är endast genom en smal landttunga, i vester, förenad med fasta landet. I öfrigt omslutes den hel och hållen med sina förstäder *Ihlen* och *Baklandet* af *Nidelfven*, som här utfaller i hafvet, efter att förut hafva lagt sig som en gördel kring ädelstenen i Norges krona,

Och så förtjenar den i sanning att kallas, denna Norges mest, om icke enda classiska stad, detta vidtbesungna *Nidaros* eller, som det kanske borde nämnas, *Nideraas*, der OLOF TRYGGVESSON uppförde sin Kungaborg, som ännu i dag efter åtta och ett halft sekel qvarstår, och der han, tre år före sitt försvinnande i det ryktbara slaget vid *Svoldern*, lade första grunden till Norges blifvande hufvudstad.

Sju gånger har *Trondhiem* under seklernes lopp varit hemsökt af större vålddar och några gånger

plundradt eller åtminstone brandskattadt af Svenskar och Holländare. I tidpunkten af sin högsta glans, då dess rykte nådde ända till *Micklagård*, har det haft öfver *femtio* mer och mindre praktfulla kyrkor och kloster. Man döme till hvad det öfriga varit; serdeles när man besinnar att Konungar och Drottningar, som nämnas bland de mest praktälskande i Norden, här höllo sitt hof.

Af all denna herrlighet finnes nu intet spår; men staden, för sig sjelf betraktad, är dock troligen nu vackrare än i dessa lysande tider. Den har nemligen, efter den näst sista stora vådelden 1681, blifvit ombyggd enligt en förbättrad plan. Gatornas bredd och regularitet är högst ovanlig, och denna omständighet ger staden ett särdeles intagande utseende, ehuru byggnaderne — vittnande om välmåga, prydliga, men nästan alla af träd — på intet sätt svara mot den storartade anläggningen af gatorna, som på köpet alla hafva ypperliga springbrunnar vid hvarje afskärning eller kors. Bebyggda med palatser skulle dessa gator kunna täfla med de praktfullaste som någorstädes finnas. Skön är framför allt anblicken af *Munkegaden* vid hvilken de förnämsta byggnaderna äfven äro uppförde. Den genomskär hela den egentliga staden i norr och söder jemte det midt i densamma belägna stora torget. Gatans bredd är ungefär lika med *GUSTAF ADOLFS* torgs i Stockholm. I norr begränsas perspektivet af *Munkholmen* med sina torn och sin romantiska irregularitet, — ett majestätiskt vakt skepp på fjordens spegelblanka yta,

och, bortom den, de snöhöljda fjellen. *Munkegadens* slut bildar liksom en ram åt denna herrliga tafla; hvilket också påtagligen varit beräknadt vid anläggningen. Vänder man sig nu åt motsatt håll, så reser sig, vid gatans södra ända, en majestätlig byggnad mot åskådaren; *Munkegaden* slutar vid dess port och prospecten får i den en fond, hvars hållning och harmoniska effect på vuen i sin helhet verkligen äro beundransvärde. Denna byggnad, som, sedd så der i perspectiv, redan väcker lifligt interesse, utan att man likväl ännu ens *anar* hela dess storhet, är ingen annan än — Nordens yppersta tempel, den ryktbara *Domkyrkan i Trondhiem*. I hvad stad som helst torde det blifva svårt att finna en gata med två, hvardera i sitt slag så märkvärdiga fonder.

Vi hafva förut nämnt att staden nästan uteslutande är uppförd af träd. Dess hus, vanligen två våningar höga, äro ganska snyggt hållna, men byggda utan spår till architectoniskt förstånd, ehuru deras utvärtes prydnade tycks höra till nationallynnet; på de för mögnares hus äro nemligen colonner af alla möjliga dimensioner och ordningar eller rättare sagt oordningar anbragta, och portarna pråla med en serdeles lyx af messingsbeslag, lås och klappar, allt ganska blankt och väl underhållet. Öfver porten står ofta egarens namn. Snygghet synes vara en hufvudsak och vi känna få städer i Sverige som i detta hänseende uthålla en jmförelse med *Trondhiem*.

Den förnämsta af nyare byggnader i *Trondhiem* är tvifvelsutän "Norges Bank:" en massiv, ganska

snygg, icke opropotionerad byggnad, men af en enkelhet, som verkligen förtryter. Det är öfverdrift af enkelhet; det är riktig enfald. Ögat upptäcker ej *fel* i denna byggnad — åtminstone vid ett flygtigt åskådande — men den *säger* icke det ringaste. Den *står der*; den har tak, väggar, fönster af häfdvunna byggmästare-proportioner, det är allt hvad man kan säga om den. Man tycks hafva varit riktigt rädd för all slags inspiration vid dess uppförande. Allt detta kunde gå an, om den vore lika blygsam i *anspråk*, som i *construction*. Men dess imponerande massa, den på båda façaderna, i *svart*, med alnslånga bokstäfver prunkande inscriptionen "Norges Bank," dess utomordentligt väl underhållna skick, hvilket liksom påtrugar den ögat i sina minsta detaljer — allt detta tvingar vandraren att betrakta den; man *måste*, man *vill* se något märkligt, och man ser, och ser och ser ändå ingenting; söker, söker och *vill* finna, vill åtminstone inbilla sig att man finner något, men förgäfves. En känsla som så der *väckes*, *spännes*, men aldrig *tillfredsställes*, har någonting bra oanvänd.

Norriska Vetenskaps-Sällskapets hus är också ett stort stenhus, äfvenledes väl underhållet. Detsamma kan icke sägas om samlingarne inuti. Ett Museum i djupare förfall, i fullkomligare villervalla torde ingenstädes finnas. Vi hoppas det åtminstone. Sällskapet har ett bibliothek af, efter uppgift, 23,000 band, sammanföst i ett enda medelmåttigt rum, samt på några hyllor i ett annat. Uppgiften kan, i anseende till bibliothe-

kets fullkomligt oordnade skick, svärligen, ens ungefärligen, controleras.

Några verkliga *palats* finnas bland massan af trädhus, som bilda staden; i främsta rummet må bland dessa nämnas *Stiftsgaarden* och *Harmonien*. Det förra motsvarar hvad i våra provinshufvudstäder kallas residenset; det senares bestämmelse antydes af namnet. Det finnes nemligen i *Trondhiem* ett musikaliskt amatörssällskap, som håller sammanträden om vintrarna. Om beskäffenheten af de musikaliska festerne kan Förf:n naturligtvis icke hafva något genom erfarenhet hemtadt begrepp, men att döma af åtskillige kännetecken, skulle han icke tro att musiken, mera än någon annan *konst*, serdeles florerar bland de eljest i flere hänseenden aktningvärdade Tronderne. De omnämnde trädpalatsen utmärka sig ej i annat hänseende än viddens samt för den myckna fåfänga kostnad på deras uppförande blifvit nedlagd; vi säga *fåfänga*, ty något vackert eller ens drägligt, architectoniskt taladt, har dermed ej blifvit tillvägabragdt.

Förf:n har till sist gömt de båda ansevärdaste byggnader *Trondhiem* eger: det gamla *Kongshuset* och *Christkyrkan*. Det förra är en stor, men föga märkvärdig byggnad af sten, som för närvarande är Arsenal och Artillericassern. Huru mycket som ännu återstår af dess ursprungliga gestalt, sådan den af OLOF TRYGGVESSON uppfördes, torde vara svårt att bestämma. Emellertid visas ännu — med hvad tillförlitlighet lemne vi derhän — det ställe inom den

gamla Kungaborgen, der Norges THORGNY — märkvärdigare än Sverges, såsom de fleste Norska Sagoheltar — den i råd och dåd ypperlige EINAR TAMBASKELFVER, försåtligen, med sin son, mördades af HARALD HÄRDRÅDE.

Blott en smal gata skiljer OLOF TRYGGVESONS Konungasal från kronan bland Nordens tempel, den helgedom, som i sitt förvar mottog OLOF HARALDSONS undergörande stoft och länge bar hans namn.

Olofs- eller *Christkyrkan* är bevisligen ett aggregat af flere, tid efter annan uppförda byggnader, hvilka man, *efteråt*, så godt man kunnat, sökt sammanjemka till ett symmetriskt helt. Detta har ock temligen lyckats, och templet, sådant det nu är, jemte den i hög grad romantiska ruinen, bilda ett nästan fullkomligt reguliert Latinskt korss, hvarvid man dock måste afräkna den så kallade *Clemenskyrkan*, en utbyggnad emellan norra och östra korssarmarne, utan all ens ungefärlig motsvarighet. Denna irregularitet förklaras så, att *Clemenskyrkan* just var templets äldsta del, uppförd af *Olof den Helige*, och deri hans helgonaben ännu länge *efteråt* förvarades. Den höga grad af helighet byggnaden erhöll, såsom på en gång den kraftfulle Konungens verk och hans graf, anses såsom ett fullgiltigt skäl hvarföre den ej sedermera, då templet stod i hela sin glans, blef nedrifven, utan i trots af sin symmetri-störande natur, ännu står der. Det nuvarande templet bildas

emedlertid af denna *Clemenskyrka*, och af de tre kortare armarne i den Latinska korsskapnaden. Den längsta, Kyrkans egentliga skepp, är den ruin vi här ofvan omnämnt: tre obetäckta murar bildande en rectangel mot den nuvarande kyrkan, hvars vestra vägg utgör rectangelns fjerde sida; denna vägg har naturligtvis icke funnits då ruinen med kyrkan bildade ett helt. — Vestra korssarmen eller ruinen, och den östra, Choret, hafva påtagligen blifvit sist uppförda; derom vittnar omisskänneligen arbetets utomordentliga skönhet, som ej kan tillhöra någon annan tid än den då Götiska byggnadskonsten nått den högsta höjd af förenad gratie och sublinitet. — Innan Förf:n fortsätter skildringen af hvad kyrkan *nu är*, torde det vara i sin ordning att, efter de tillförlitligaste källor, återkalla i minnet hvad hon *fordom varit*.

Af de fyra korssarmarne bildar den *östra*, Choret, en rundel, de tre öfriga hafva varit och äro af rätvinklig form. Storleken har ej, såsom Normännen gerna vilja påstå, varit betydligare än *Upsala* Domkyrkas; tvertom har Christkyrkan, såsom man ännu kan se af den rymd den med ruinen intar, varit omkring 20 alnar kortare än denna; torde dock i vidd hafva varit åtminstone det *andra* templet i Norden. I prakt både ut- och invändigt, samt i byggnadsartens renhet och classicitet har *Trondhiems* kyrka deremot vida öfverträffat så väl *Upsalas*, som alla öfriga i Norden. Den har egt *aderton* större torn och spiror, utom en mängd af de vanliga smärre sådana, *aderton* altaren, mer än *trehundrafyrtie* co-

lossala stenbilder, 9 ingångar, 316 fönster och öfver *tretusen* större och smärre polerade pelare, af svart, hvit, röd, grön och blå marmor eller andra stenarter. I Choret öfver Högaltaret stod *S:t Olofs* skrin hvari den canoniserade Konungens ben förvarades, och som på hans dödsdag den 29 Juli, hvarje år, med den största högtidlighet bars i procession kring staden. Detta skrin af massivt silfver, vägde *sextusen femhundra* lod, var beslaget med guld och prydt med ädelstenar af det högsta värde.

Sju eldsvådor, Svenska härar, Danska Konungatjenare och *Thronernes* egen vandalism hafva samverkat till detta herrliga tempels förstöring och förnedring. *Olofs* skrin, bortfördt till *Danmark*, har försvunnit ungefär samtidigt med reformationen och det *dyrbara*, om också icke mera *heliga* stoftet af en bland Nordens störste Konungar är, såsom en grof missdådares, utströdt i vindarne, ingen vet hvar. Hans i *Christkyrkan* fordom upphängde sporrar och hjälm, lära nu förvaras i — *Stockholms Storkyrka*. De torn som ännu höja sig öfver qvarlefvän af hans tempel, hafva antingen fått sockertoppsformige betäckningar af *ingen* stil, eller sådana, hvilka åtminstone ej äro af någon stil som liknar templets. Detta är, så innan som utan, rappadt och bestruket i blågrått, med en lyx af kalkmörja, som ingen kunde tadla, om den vore bättre använd. Nu har den tjenat att öfversmeta och till en likformig yta bringa tjusande capiteler och sirater af ett arbete från den göthiska konstens herrligaste tidevarf. Ja! vandalis-

men har gått så långt, att en och annan af de marmorelare, som ännu finnas kvar, likaledes blifvit *öfverstruken med tjock kalkmet*, hvarom Förf:n öfvertygade sig genom kalkens bortskrapande med knif, då den polerade marmorytan straxt glänste emot honom!! Den mångfald, den uppfinning, rikedom och konstskicklighet, som ännu från hundradetals smärta göthiska pelares capiteler kunde vittna om hvad S:t Olofs-templet fordom varit, hafva sålunda blifvit höljde med evigt mörker af den moderna vandalismen: grymmare, i sitt okrigiska nit och i sin jemna, naiva förstöringsiver, än fiendernas svärd och elementens raseri!

Lyckligtvis (hårdt, att nödgas kalla det en lycka!) är *vestra* korsarmen en *ruin*, den man således icke tänkt på att kalkstryka, och der kan man på de af en yppig vegetation omslingrade murarna, ännu läsa hvad den göthiska konsten, på höjden af sin utbildning, ditristat i oförgängliga drag.

Den är gudomlig denna ruin! tjugo generationer slumra vid dess fot, der den framsträcker sin långa skugga i månskenet: grafvarnas sol, som blickar in genom de höga, toma, göthiska fenstren på sekelsgamla träd; de frodas nu der marmorn fordom dånade under Wäringens krigiska steg eller hviskade under de lätta fjäten af någon *Walborg*, som kom att anropa S:t Olof för sitt hjertas älskling och sin kärlek! — Hufvudingången till templet har varit från *vester*; ruinens gafvel, som på båda sidor skjuter betydligt fram om ruinens eller det fordnas skeppets sidmurar, bildade den utomordentligt präg-

tiga façad, på hvars midt den stora hufvudingången varit. Lyckligtvis kan äfven den flygtigaste blick än i dag gifva åskådaren en föreställning om denna façads fordna skönhet och ojemförliga pragt. Två rader göthiska hvalfbågar öfver hvarandra, af hvilkas sirliga arbete ännu mycket kan skönjas, bilda nedersta delen; öfver dessa höjer sig ännu en tredje rad dylika bågar, men emellan hvar och en af dessa är en niche i samma stil. I dessa nicher ser man spåren af de *Nitton* colossala statuer, som prydt dem. Fler af dessa, ehuru mer och mindre stympade, qvarstå ännu; blott en enda figur, en biskop i full skrud, är alldeles oskadad. Nu besinne man, att det, på *höjden räknadt*, blott är ungefär *hälften* af muren som står qvar, att således — och detta bekräftas af traditionen, — öfver nicherne varit ännu ett par rader med hvalfbågar, och åter en sådan rad af nicher med ännu colossalare statuer, samt att öfver allt detta rest sig ett gigantiskt hufvudtorn, utfördt i den götiska stilens mest fulländade, på en gång sublima och ytterst gratiösa anda — och man har en temligen trogen föreställning af hvad denna façad verkligen en gång varit! — I en af ruinens sidmurar ser man en hvit marmorskifva infogad. Traditionen anger den såsom måttet på *Olof den Heliges längd*; — ty allt i detta tempel refererar sig till honom, och den långa raden af hans efterträdare, hvilkas stoft till en del blifvit nedsänkt i dessa hvalf och kanske ännu hvilar der, har dock icke hos folktraditionen för-
mätt

mått utplåna *hans* minne, eller ens skaffa *sitt* ett rum vid dess sida. Sagan vittnar eljest att *Olof* ingalunda var ovanligt lång, snarare tvertom, och denna marmorskifva håller nära *fyra* alnar. Folkets entusiastiska kärlek och beundran har i sin realism icke velat tillåta Konungahelgonet att sakna de skapnadens företräden, som massan är van att anse såsom en stämpel på själens.

En mängd grafkullar omgifva ruinen på alla sidor; de äro uppförde och underhållne med en omsorg som vore värd att tjena till föresyn i Sveriges hufvudstad, — der man, under förevändning att stå på *det skönas* bästa, hvarom man då hvarken i *anda* eller *form* har något begrepp, flestades haft det barbariet att *förbjuda* uppresandet af minnesvårdar öfver älskade stoft. Resliga träd höja sig öfver dessa kullar, och deras lummiga grenar blicka öfverallt, genom de höga fenstren, ned på en förstöring som *icke* är *dödens* verk utan *lifvets*. *Döden* krossar det sköna, men gör en helgedom af dess stoft. *Lifvet*, grymmare än döden, krossar både *det sköna* och *helgedomen!*

Denna kyrkogård med sitt tempel, sin ruin, de enkla, men fridlysta grifterne i sitt sköte, sin utsigt öfver den vexlande taflan af en liflig stad, grönskande ängar och Nidelfvens stilla, klara bölja, som sakta framglider vid dess fot, är, såsom *grafplats*, måhända utan like! En *Gray* borde födas för den

ensam; men det sker icke, åtminstone ej bland de realistiska Tronderne.

Sedan Förf:n fört Läsaren omkring murarne af det gamla *Nidaros'* herrligaste minnesmärke, är det tid att de båda en gång inträda i templet, ehuru den syn som der skall möta dem är gjord att alldeles förstöra det intryck af högtidlig andakt, hvarmed hvar och en som icke har fibrer af träd måste se de väldiga portarne öppnas för sig. Har man med sorg och grämselse betraktat vandalismen *utanpå*, så är det med glödande harm man skådar den potentierad till sitt högsta inom de värnadsvärde murarne; de borde hämnas med att störta tillsammans öfver det slägte af riktig blygrå prosa, som genom eländiga människofunder borttagit den sista gnistan af värdighet från ett tempel, hvilket en gång varit, och, människorna till trots, på sätt och vis ännu är det första i Norden.

Ingången är på Norra korsarmens façade. "Man öppnar portarne till ett majestätligt tempel" — för att tala med den Svenska antitesens fosterfader, LEHNBERG, — men man träder *icke* in "under hvalf som ljuda odödlighet och gömma förgängelsen." Man träder in under ett platt, af mångfaldiga bräder hopzinkadt tak, "kalkadt," det likasom allt öfrigt. Det är, på kalken när, som stege man in i en lada. Detta bräd-tak afskär horisontelt de höga göthiska hvalfven och låter endast tanken ana, huru högt opp i den fria rymden der ofvan deras spets slutat sig tillsammans! Detta är allt, menar Läsaren — nej icke ens det

värsta. Man hade i alla fall kunnat skåda fritt omkring sig i det herrliga gudshuset, om också icke öfver sig. Man hade fått fröjda sig åt de ädla pelaremassornas baser, om också inbillningen skulle fyllt det öfriga; detta måste äfven förekommas, och si derföre kläddes kyrkan, på båda sidor om stora gången ända fram emot Choret, med långa rader af små loger, liknande avantscener på den nedbrunna så kallade "Dramatiskan," men vida mindre prägtiga än dessa, i thy att de vanligen äro utrustade med små glasfönster, med en liten röd, blå, grön, gul eller grå callicogardin innanför. Dessa små loger eller burar höja sig flera våningar öfver hvarandra ända upp mot brådtaket, lära innantill vara försedde med åtskilliga bekvämligheter, och intagas af *le beau monde* i *Trondhiem*, ty det passar sig icke der att folk af stånd, i Guds hus, sitta med den öfriga församlingen ned i kyrkan på bänkar eller på stolar. Hvar och en bättre familj har sitt oxöga, derifrån den hvarje söndag åser och åhör representationen. Detta bruk är eljest icke eget för *Trondhiem*; det lærer vara i svang öfver hela Norge, och i de flere landtkyrkor Förf:n sett, funnos alltid dylika avantscener för Herrskaperne. Då Förf:n, ännu varm af förtrytelse öfver ett dylikt vanhelgande af hvarje tempel, men framför allt af ett sådant som *Trondhiems*, i ett sällskap med liflighet yttrade sin mening i ämnet, fick han medhåll af flere bland Herrarne, men det vackra könet — som i förbigående sagdt i *Trondhiem* verkligen gör skäl för namnet — tog

humör, och kunde icke förstå att någon ville finna att anmärka vid en dylik bekvämlighet, som egentligen var beräknad för dem; "det skulle vara ganska obehagligt för damer att nödgas blanda sig bland folkmassan der nere" &c. &c.

Dock Förf:n sluter till ögonen och skyndar förbi den djupt kränkande synen af en vandalism, som ingen borde anse möjlig i det nittonde århundradet hos ett bildadt folk; *) Han närmar sig det berömda *Choret* och vid dess utomordentligt herrliga anblick glömmer han allt annat.

*) Det är bekant, att mellan Norrmannen *Nordenfields* och Norrmannen *Söndenfields*, mellan Tronderne och Christianiabon, råder en slags afundsjuke eller hur man vill kalla det, som är föga ringare än den som vanligen eger rum mellan olika folk, särdeles grannstater. Söder om *Dovrefield* söker man gerna tillfälle att, som man säger, få hugg på Trondern, och denne, stolt öfver sina historiska minnen, och icke utan föranledande af dem, vill gerna än i dag anses för kärnan af Norrska folket. Emedlertid skonar man icke hvarandra, och Skalden *VELHAVEN* har bland sina Sonetter äfven en för *Trondernes* räkning, som om den ock, liksom Norrska satiren och polemiken i allmänhet, icke utmärker sig genom särdeles finhet eller bildning, likväl ej saknar sitt salt. Vi införa här de sista raderna deraf.

"Du bolde *Thronder*, med de Norrske Seder!
 Hvor har du vel den Skat, hvor är den Styver
 Hvormed du grunde vil din Thronder-heder?
 Er det dit lærde Selskab, for exempel?
 Den gamle Ko, der endnu ej har malket? —
 Den nu staaer blind och lam bland Støv och Skimmel —
 Er det vel hint vandaliserte Tempel,
 Som Helte hvelved' till en Marmorhimmel,
 Som Svensken plyndrede, och du har — kalket?"

Att ruinen och choret *fulländade* Christkyrkans byggnad är, såsom vi här ofvan nämnt, gifvet, både af traditionen och af den höga konstutbildning, hvarom de vittna; men ruinen är — en ruin, och af choret är lyckligtvis icke en sten borta eller rubbad, ehuru kalkningen äfven hit sträckt sitt rastlösa huspigenit. Choret bildar en fristående, genombruten rotunda — om vi så få uttrycka oss — af göthiska bågar eller arcader, flere öfver hvarandra, som slutligen sammanlöpa i halfdunklet deruppe. Lättheten, den tjusande formen och finheten af dessa pilastrar, med sina af det prägtiga arbetet höljda capiteler, de med allehanda sirater prydda, till ett harmoniskt helt på det skönaste förenade entablementerne mellan de på hvarandra uppreste arcaderna — den herrliga, af sculptur alldeles öfverhöljda frontonen öfver choröppningen utåt stora gången -- till allt detta har man svårt att finna sidostycken annorstädes än t. ex. i *Aachen* eller *Rheims*, *Cöln*, *Strasburg* eller *Antwerpen*, och stode ock blott detta chor qvar af OLOF den Heliges tempel, vore det dock det märkvärdigaste monument af göthisk byggnadskonst i Norden.

Öfver det midt i choret befintlige altaret stod fordom S:t OLOFS skrin; nu skulle en copia af THORVALDSENS namnkunnige Christus (*venite ad me omnes &c.*: kommer till mig i alle &c.) på Hans Maj:ts Konungens bekostnad uppställas der, och rundtom, ned i sjelfva choret, de tolf Apostlarne, likaledes på Hans Maj:ts bekostnad förfärdigade eller under arbete af en län-

ge i Stockholm vistande, Norsk sculptör vid namn MICHELSEN — allesammans i gips.

När man i den smala, dunkla gång, som omger chqret, kringvandrar detsamma, stöter man vid södra sidan på en liten jerndörr, som på begäran öppnas, och man inkommer i en mörk skrubb, som får ljus endast från en liten glugg i muren; vid den orediga halfdagern ser man ett hål framför sig i jorden, och blickar man ned deri, så synes bottnen *glänsa* emot en; det är ett *vatten*, som återkastar det torftiga dagsljuset, och detta vatten är *S:t OLOFS brunn*, en källa, enligt sagan upprunnen på den fläck, der den trogne THORGIL, i nattens mörker, nedgräfdde sin stupade Konungs lik, sedan han med mycken omsorg, varsamhet, slughet och list, lyckats att från *Stiklastad* hitföra det.

I kyrkans sidmurar äro många slingrande trappgångar; de föra till halfförfallne celler och andra rum, deri munkarne haft sin boning eller öfvat sina hemliga verk och bedrägerier. En art af dessa senare röjes flerstädes genom lemningar af här och hvar i murarne anbragta språkrör.

Bland *Trondhiems* märkvärdigheter i öfrigt må ej glömmas de många copior i gravur, marmor och gips af den store THORVALDSENS arbeten, man der i de förmögnare enskilda husen anträffar. Några basreliefs i marmor, alla likväl tillhörande hans yngre tid, höra till det bästa. Allt hvad som på något sätt kan höja nationaläran är aldrig likgiltigt för Norrmannen. THORVALDSEN är född af Isländska för-

äldrar. Island är en Norrsk coloni och "landsmanden" THORVALDSENS bust ser man öfverallt. Det glädde mig att så ofta få tillfälle att betrakta detta väl träffade, originela hufvud, öfver hvars något råa, klumpiga, plebejiska former, sådana de utgått från naturens hand, snillet jemte bildningen gjutit ett så ädelt och tänkande uttryck, — och det milda allvaret, det godlynta, fina leendet, hvarett skönt hjerta speglar sig, och hvars lätta anstrykning af melankoli så väl anstår en Nordisk skald eller konstnär: sannerligen, jag kunde stanna hela timmar framför detta hufvud, som säger så mycket och säger det så anspråkslöst, så förtroligt.

Förf:n har skildrat *Norges* natur och de *yttre föremålen*. Innan han lemnar landet ur sigte, torde man fordra af honom en blick på dess inre *physiologi* — en skildring af dess *invånare*.

Han har ej varit *söder* om *Dourefjeld*. Hans caracteristik af folket kan således, i strängaste mening, endast gälla *Trondern*, men då denna anses för nationens kärna, då folket "Söndenfjelds" väl kan en smula afundas, men svårligen bestrida giltigheten af detta anspråk, då *alla*, som sett båda hälfterna af *Norge*, äro ense att gifva folklynnnet Nordenfjelds, *i allmänhet*, företrädet, — likasom man i *Sverige* är temligen ense om att Norrlänningen, *i allmänhet*, utmärker sig genom *de flesta* af Svenska Folklynnnets *goda* sidor, och är sparsammast utrustad med dess *onda* — tror Förf:n sig ej begå en *orättvisa* mot norr-

ska folket, då han dömer det efter Tronderne.

Det gemensamma hufvuddraget hos Norrmannen, af alla classer, är *lugn* och *beräkning*. Han öfverilar sig icke lätt, särdeles om derpå intet är att vinna. Ehuru ingen, utan orättvisa, kan neka Norrmannen sin andel af den *redlighet* och *ärlighet*, som är Scandinavens bästa, ännu Gudi lof icke alldeles bortslösta arf från dess fäder, gör sig dock vid sidan deraf, ett *vinstbegär*, en *förvärfningslust* lätt märkbar, hvilken hos allmogen just icke alltid ikläder sig den vackraste form. Den blir understundom *prejeri* eller något ditåt, och öfvas, med den *förslagenhet* som ock är ett hufvuddrag hos Norrmannen. Ett corollarium af hvad vi här anfört, och ett factum som det är viktigt att ej lemna ur sigte, är *Nationallynnets afgjordt realistiska tendens*, och *bildningens betraktande mera såsom medel än som ändamål*. Deraf mycket *practiska* kunskaper; — af de *högre humanistiska* och *æsthetiska*: knappast instincen, och föga vigt fästad vid dem. Detta torde i det följande närmare upplysas.

För en egenskap är Norrmannen i hög grad aktningvärd: sin *nationalitet*, och i detta hänseende bildar *Svensken*, hos hvilken denna dygd mera ligger i dvala, ett för fosterlandsvännen föga hugnande motstycke. Det är alltid vanskligt, och sällan till båtнад i opinionen för den, som gör det, att anställa jemförelser mellan två rikens folk, ty intetdera vill gerna tillerkänna det andra företrädet; vi kunna

likväl här icke afhålla oss från *en*, i få ord sammanträngd: *Svensken* som *individ* är bättre än *Norrmannen*; som *nation* står *Norrmannen* i närvarande ögonblick högre än *Svensken*. Så mycken samhällighet, så *allmänt* deltagande för *allmänna* angelägenheter, så mycken frihet och öppenhet jemte allvar och lugn i politiska samtal och öfverläggningar träffar man visserligen icke hos oss. Att ett visst nationellt *skryt* är en utväxt på dessa goda egenskaper, torde icke förundra någon; men Norrmannens medfödda höflighet och undfallenhet i samtal med fremlingar, gör detta skryt föga obehagligt; det framkallar på sin höjd ett ovillkorligt småleende, när det någon gång är allt för naivt och ohejdadt; hos flere *Svenska* provinsfolk deremot, t. ex. *Östgöthen*, *Wermälänningen* och i synnerhet *Skåningen*, hvilka denna svaghet äfven tillskrifves, får det ofta, genom den trotsiga eller, i det ringaste, föga grannliga tonen det antager, en mindre angenäm character. Det må dock förlåtas, då det öfverallt hos folken tyckes vara likasom ett villkor för den dygd, hvares skuggsida det är. Anmärkningen håller åtminstone streck hvad *Wermälänningen* och *Skåningen* beträffar. Bland våra provinsfolk utmärka de sig kanske mest genom företag vittnande om sammanhållning och interesse för det allmänna.

Den starka känsla af *nationalitet*, som utmärker *Norrmannen*, föder naturligtvis en böjelse att sysselsätta sig med *allmänna ärenden*, ett interesse för *politiken*, som han också eger i vida högre grad

än något annat nordiskt folk. Den statsförfattning, i hvars skydd han lefver, gynnar mycket utvecklingen af denna böjelse; också talar han om ingenting så mycket och så gerna som om politik, dervid han dock, egoistiskt såsom hans lynne är, temligen uteslutande endast tar kunskap om det som kan röra *Norge*. Andra länder känner han icke mycket, och om *Sverige* vet man, åtminstone norr om *Dovrefjeld*, ungefär lika mycket som vi veta om *Persien* eller *Turkiet*. Andras lagar bryr *Norrmannen* sig icke om, men sin egen "Grundlov" känner han, och den skamliga både okunnighet om och liknöjdhet för Grundlagarne, som så ofta i vårt kära fädernesland röjes, äfven bland de mest bildade, har *Norrmannen* icke att förebrå sig. Han har stor vördnad för *Lagen*, är i allmänhet noggrann om att uppfylla dess bestämmelser, men försummar också ej att begagna sig af all den latitud den ger; rättegångsväsendet är i *Norge* vida mer inveckladt och rättvisan dyrköptare, svårare att åtkomma, än hos oss.

Bränvinet anställer sina förödelse i *Norge*, såsom hos oss. Illa är det *Nordenfjelds*, men skall dock vara ännu långt värre *Söndenfjelds*. Den *Norr-ska* bond-nectarns usla beredning och följaktligen utomordentligt dåliga kvalitet, jemförd med den svenska, gör giftets inverkan både på kropp och själ ännu vådligare än här. Då aptitssupar icke hos *Norrmännen* äro kände och de bättre klasserne således högst sällan förtära bränvin, har varans sämre beskaffenhet ett naturligt skäl.

Gästfriheten är en dygd som kanske ingenstädes i norden florerar till den grad som i *Norge*. I *Sverige*, af egna landsmän har Förf:n aldrig rönt ett mera förekommande bemötande, så mycken uppmärksamhet och höflighet som här; Förf:n hade blott önskat det denna haft en *förtroligare, hjertligare* character. Norrmannens gästfrihet tyckes för honom vara en nationalpligt, den han är stolt öfver att uppfylla, och uppfyller med föresatts att den som derföre är föremålet, icke skall hafva den ringaste brist att dervid anmärka. Sjelfva föremålet tycks vara honom temligen likgiltigt, och den utsökta, men ytterst kalla vänlighet, som målar sig på hans anlete och i hans väsen, tycks knappast göra anspråk på att anses gå *från* hjertat eller *till* det. Fremlingen är mer än *väl* bemött, han är snart sagdt uppvaktad hos Norrmännen, men det är mestadels något som fattas, det heter: *trefnad* och *förtrolighet*.

Orsaken häri ligger tvifvelsutan mycket i Norrmannens realistiska lynne och den synpunkt hvarur han med anledning deraf skådar *umgänget*, värderar *bildningen*, som är umgängets själ, och söker tillegna sig den. Förf:n har förut characteriserat detta genom uttrycket att Norrmannen sökte bildningen såsom *medel*, icke såsom *ändamål*. Detta skall nu närmare förklaras.

Klok, beräknande, klar och redig i tankegång, begåfvad med en förvånande instinct i hänseende till sina materiela intressen, har Norrmännen väl insett *bildningens* directa *nytta* och tillegnar sig ock der-

af gerna allt hvad han kan *använda* till sin förkofran i lifvet. Men fantasin och allt hvad dermed eger närmare eller fjernare gemenskap, är icke hans sak, och der idéela sysselsättningar nått den gräns der de upphöra att bära synlig frukt, der tar han ock afsked af dem. Han tillhör det *yttre* af sitt familjif, sin medborgerlighet och arbetar gerna och oförtruet för dem; sina förströelser söker han visst i en anständig, men icke i någon högre spher. Derföre anträffar man i Norge bland de bättre klasserne en så *jemn*, men tillika en så litet *upphöjd* bildning, derföre finner man så goda elementarkunskaper, men så sällan någon, som vid mognare ålder, sysselsätter sig med annat än rent praktiska studier, eller om han gör det, aktar han icke mödan värdt att meddela sig i dylika ämnen, och derföre har ock hans umgänge något så sterilt, så saft- och färglöst. Ett resultat, som stannar inom tankens verld, är för honom intet resultat, och en diskussion förd uteslutande på det gebitet, har derföre för honom intet behag. Att komma i disput med bildade Norrmän i allmänhet, om något annat ämne än *Politik*, låter sig derföre icke göra. Der åter hugga de sig gerna fast vid en, och blifva stundom lifliga om också icke varma. En rolig motsats mot hela den öfriga civiliserade verlden företer Norrmannen i denna punkt, och anledningen igenfinnes uti hans fria statskick och hans lynne i förening. I andra länder kan man vara säker att få debattera i allting, *utom* i politik.

Några få Litteratörer *ex professo* göra naturligtvis här, så väl som annorstädes, undantag från den ofvan angifna allmänna regeln.

En brist hos Norrmannen, som står i omedelbart sammanhang med den rent materiela tendensen af hans lynne är: *frånvaron af skönhetsinne*; den röjer sig just icke i hans yttranden, ty han är i dylika, såsom vi förut anmärkt, i allt utom politik, ganska förbehållsam; det är hans fullkomliga tystnad och likgiltighet i ett ämne, hvilket aldrig intresserar utan att göra det lifligt, som förräder huru fremmande det æstetiska elementet är för hans lynne, och en ytterligare bekräftelse ger en blick på hans omgifning. Förf:n har redan i det föregående antydt den fullkomliga tomhet eller den pinsamma förbistring, som characteriserar allt hvarmed Norrmannen i byggnadsväg omger sig; ännu ett exempel förtjenar, för sin märkvärdighet, att anföras. Läsaren torde påminna sig hvad här ofvan yttrats om *Trondhiems* präktiga gator och de *springbrunnar* som i alla hörn finnas. Vid vår beskrifning på den herrliga *Munkegaden* och dess begge märkvärdiga fonder, fyllde säkert läsaren bristen i vår skildring, med föreställningen om den lysande rad af högt uppspringande vattenstrålar, som fontainerne utefter hela gatans längd bildade. Nå väl, *Trondern* har med ospard kostnad och möda tillskapat sina springbrunnar, ty de voro honom *nyttiga*; men att sådana, rätt begagnade, äfven kunna intaga ett utmärkt rum i det skönas rike, och *böra* göra det — det har aldrig fallit honom in. Huru se derföre dessa fon-

tainer ut? Jo! allt har blifvit gjordt för att *dölja* deras ädla natur. En väl tjärad och struken pumpstock, några alnar hög och från hvars sida, helt nära toppen, en vattenstråle genom ett hål utgjuter sig i ett i jorden nedsatt *träkar*, hvilket åter är omgifvet af ett stängsel med grofhuggna stockar — se der *springbrunnen*, hvars egenskap af sådan man aldrig skulle gissa, om ej vattnets oafbrutna flöde förklarade den. Ingen *pump* på våra torg har ett så tårfligt utseende, och på många enskilda gårdar i Stockholm stå sådana, som det vore en vinst för *Munkegaden* att få tillegna sig. Förf:n hade aldrig föreställt sig att han, såsom architectoniska mönster till efterföljd, skulle nödgas föreslå de Stockholmska brunns- och pump-inrättningarne. Men, som sagdt är, för *Munkegaden* och hennes herrliga syskon vore de en vigtig eröfring hvad prydligheten beträffar. — Och likväl lærer nära *Trondhiem* finnas ett ypperligt stembrott, hvarifrån ämne till *bassiner*, snart sagdt utan möda och kostnad, kunde hemtas, eller om sten, i anseende till den stränga vinterkölden, möjligen vore oanvändbar, kunde åtminstone trädkaren fabriceras och målas till likhet med marmorbassiner och vattencolonnen ledas genom nosen på den *Norske Löven* eller något annat hyggligt ting.

Den närmaste, *inre* omgifningen uppenbarar icke mindre Norrmannens brist på skönhetssinne, ja äfven på den lägsta arten deraf, "smaksinnet", i inskränkteste betydelse. Att den fäfängliga *lyx*, som demo-

raliserar *Sverige*, icke vunnit insteg hos *Norrmannen*, därför förtjenar han det högsta loford. Det är icke sällsynt att hos män med stor förmögenhet finna en tarflighet i möbler och husgeråd, hvaråt våra Stockholmska småkrämares eller småtjenstemäns fruar skulle rynka på näsan med yttersta *dédain*. Men den harmoni i anordningen af delarne i en *mobilier*, som ger en viss treflighet, nätthet och sirlighet åt det hela, eller hvad man i hvardagsstil kallar god *smak*, det saknar man alltför ofta i ett Norskt hus, och dess gästfria innevånare tyckas vara utan ringaste aning om att det icke är så alldeles galant, att t. ex. hafva en vacker ljuskrona hängande *mellan bjelkarna* i ett förmak, hvars tak man icke ansett nödigt att brädfodra, än mindre att gipsa — eller att ligga på det ypperligaste eiderdun, i en rik säng, vid en vägg som heller icke är brädfodrad, utan derifrån mossan mellan stockarne nedfaller i synen på den sofvande. Dylika skärande anomalier, hvilka påminna om Söderhafsöarnes stora herrar med sina guldbroderade rockar, sina yfviga guldepauletter, sin byx-, skjort- och strumplöshet, anträffas icke sällan. — Vi skulle här visst icke ens nämnt något om dem, emedan den gästfrihet och välvilja en frömling i Norge röner, snart rycker tanken ifrån dylika småsaker; men då *smaksinnet* är till en viss grad en tillförlitlig barometer på det högre eller *skönhetsinnet*, hafva dessa små detaljer här otvunget funnit en plats. — Norrmannen är eljest långt ifrån att icke sätta ett visst värde äfven på företräden i den rent *idéella* verden

Han är känslig för allt *anseende*, och vill icke vara den siste att göra rättvisa åt ett sådant. Han *ärar* derföre Skalden, Konstnären, men han *älskar dem* icke. *Norge* har ock knapt en Litteratur och ingen bildande konst. Det är naturligt.

Norrmannen, eljest i så många hänseenden lik *Nordamerikanaren*, har ingen egentlig fallenhet för näringar. Hvad man i allmänhet menar med "ett lands industri", står hos honom icke högt. Det orimliga värde hans pappersmynt i senare tider fått — det har stått nu till och med öfver Pari — är härtill tvifvelsutän en bland orsakerna. Arbetskraften, den inhemska producten hade bibehållit sitt värde vid den höga ziffra i penningar som gällde då pappersmyntet — det enda egentligen gångbara — stod på en hög kurs. I samma mån denna nedgått hafva utländska varuartiklar — *Norge* har ett nästan fullkomligt fritt tullsystem — fått för ringa pris, under det allt inom landet förblifvit dyrt, och gjort en concurréncé omöjlig. Drygare lefnads- och resekostnad än i *Norrige* finnes ock på få ställen i Europa, serdeles med inberäknande af det öfliga prejeriet mot fremlingar.

Innan vi sluta, torde ett ord om *förhållandet till Sverige*, sådant det i *Norge* betraktas, intressera läsaren. Med föreningen är *Norge* nöjdt, men mot *Svenskarne* såsom nation är *Norrmannen* skäligen misstänksam. Isynnerhet hatar han *Svenska Adeln*, den han, i sin fullkomliga obekantskap med grannrikets

rikets inre lif, tror vara en compact, stämplande corporation, som aldrig har någon ro för speculationer på huru *Norge* lämpligen skulle kunna förvandlas till Svensk provins. *Folket* har han ingenting emot; tvertom — åtminstone är förhållandet så bland Tronderne. Allt ondt eller förargligt som sker i Sverige skyller han på Adeln, och allt hvarpå han stöter sig i rikenas gemensamma förhållanden, och han är häri högst finkänslig, skall nödvändigt hafva samma ursprung.

Ett roligt bevis på denna retlighet gafs just under Förf:ns vistande i landet. Några af våra nya Silfver-Riksdalrar hade funnit vägen in i *Norge*, och se på dem befanns Hans Maj:t Konungens vapen, tredeladt för Sverige, Norge och Götha rike, samt med den *Wasa-Pontecorvoske* hjertskölden i midten. — ”Den Norske Löwe paa det Svenske mynt, i det Svenske Waaben Ih! Gud bevars”! Nu var elden lös och ”Svenska Adeln” hade efter vanligheten just nu fått en ny stämpling färdig mot Norge: man ville sinnebilda Norge såsom en Svensk provins — och Gud vet hvad icke allt nu nyss var påfunnet. Förgäfves invände Förf:n att det var Konungens *enskilda* vapen, det han, såsom *ensam* innehafvare af majestätsrätten att slå mynt, ostridigt hade rätt att bruka, förgäfves bestyrktes uppgiften med beviset att Carl XIII:s mynt hade en annan hjertsköld, att en annan dynasti i seklernas längd kunde bilda en tredje olikhet, hvarigenom således

påståendet att det vore "det Svenske Vaaben" helt och hållet kullkastades, ty Sveriges vapen var *alltid* det-samma, men *Regenternes* kunde förändras m. m. — det hjälpte alltsammans intet. Saken, hvarom ingen själ drömt i *Sverige*, blef ohjelpigen en "Adelns" tillställning och Norges tidningar voro, som man vet, uppfyllde af polemiska artiklar med öfverskrift "*Det Svenske Vaaben*", och deri det sofistiserades öfver ämnet med en ifver, en blindhet och en okun-nighet, som verkligen voro rätt roliga.

Sannt är emedlertid att *Norges* ställning till Sverige är en smula skef. Norge gör *anspråk* på fullkomlig *jemnlighet* i alla förhållanden --- men med bästa vilja hos Svenskarna och dessas Styrelse kan en sådan icke åstadkommas. *Norge* skall aldrig i den stora *politiska* vågskålen kunna blifva annat än ett appendix. *Europa*, icke vi, gifva häri tonen, och Europa känner oss *Scandinaver* så litet. *Sverige* har länge ägt betydighet bland makterna, men *Norge* icke. I en *politisk* transaction kan det så-lunda aldrig blifva fråga om annat än hvad *Sverige* gör, hvad dess Minister säger. Denne Minister re-presenterar visserligen också *Norge*, men huru sko-la de tongifvande nationerna fatta denna skillnad. Låt äfven *alla* diplomatiska poster besättas af Norrmän, så skola ändå Tyska, Franska och Engelska tidningar säga: så och så tror man Sverige kommer att hand-la, *La Suède fera telle ou telle proposition, The King of Sweden will not let the opportunity go &c.* Vi se ej huru detta skall hjälpas, men visst är att det

genom tidsåldrarna underhåller en liten irritation, en liten afund, som en blott politisk *förening* först sent lärer förmå undanrödja.

Jemtland och Herjeådalen — Ljusunns floddal — Dalarne — Westmanland.

Trondhiem och kringliggande trakter utgjorde målet för Förf:ns resa norrut; vägen tillbaka togs genom *Jemtland*, men vid *Östersund* vek han af, för att på de nyanlagda vägarna genom *Södra Jemtland*, *Herjeådalen* och *Vestra Helsingland*, öfver *Dalarne* och *Westmanland*, återvända till hufvudstaden.

Öfver en bred vik af *Storsjön*, hvilken för tillfället var upprörd af en liten nätt storm från fjellen, anträdde Förf:n en ruskig Augustimorgon sin färd. Denna vik heter *Sannsundet* och håller en god fjerding sväg vid öfverfartsstället. En klen färja, men försedd med dugtiga roddare, var det, i dylikt väder, i alla fall något äfventyrliga communicationsmedlet mellan båda stränderna. Allt gick dock bra, och på en i början temligen väl underhållen, men nästan öde väg anträdde resan genom *Södra Jemtland* m. m. Landet är glest bebodt och fattigt. Naturen ler väl ännu mångenstädes på den långa sträcka af ett par dagsresor, man tillryggalägger i nästan öde trakter, men det är ett sorgligt leende, och till och med i de vackraste utsigterna (t. ex. vid *Bergs* och *Ytter-*

Hogdahls Kyrkor) ligger ett obeskrifligt uttryck af melankoli, men af det slags melankoli som icke födes af inre lidanden utan af *yttre*. Det är som sörjde nejdens genier öfver sin fattigdom och greto öfver sin hårda lott, bland lyckligare syskon — som ropade de till Naturens Herre: äfven vi fingo mod och lefnadslust, äfven vi hafva skog och sjö, äfven öfver oss lyser din sol, men den värmer oss icke, köldens bojor binda våra vingar, ingen fogel sjunger i våra skogar, och sällan speglar ett lefvande väsen, i våra sjöar, de bleka och tynande dragen! Vi *lefva* och *växa*, men vi *mogna* aldrig. — Och i dessa ord ligger ock nästan dessa trakters historia. Sparsamt besås den magra jorden, och tidiga frostnätter med vindar från fjellen förstöra ofta landtmannens hopp.

De nyanlagda vägarne äro ett förtjenstfullt arbete. Skada likväl att de så illa underhöllos. Om det får fortfara så, skola inom få år, inga andra än sämre åkdon kunna befara dessa i sin anläggning och idé verkligen ypperliga vägar, der, i en fjellbygd, backar blifvit undgådda till den grad, att man, med undantag för trakten kring *Berg* i Jemtland, kan resa från Östersund till Stockholm — den väg Förf:n for — utan att på hela vägen mötas af en enda backe som förtjenar detta namn. Denna väg blir ock, när den under arbete varande delen från *Kårböle* direct åt *Woxna* blir färdig, kanske ginare, än den nu vanliga öfver *Sundsvall*. Nästan från Östersund till *Boda* i *Dalarne*, eller en sträcka af, som vi vilja minnas, mellan 20 à 30 mil, går den genom öde-

marker eller Finntrakter, der man klint undfägnas, både lekamligen och andligen.

Innan vi alldeles lemna *Jemtland* ur sigte, torde Läsaren fordra en liten caracteristik öfver dess befolkning. Folklynnet i detta land är betydligt olika i *norra* och *södra* delen. *Syd-Jemten* och *Herjedalingen*, fattiga, anspråkslösa, men godlynta och välviljande, hafva något förtryckt och lidande i sitt lynne, som lätt förklaras af den natur som omger dem. Helt annorlunda är förhållandet med *Norra Jemtlands* invånare. Handeln med *Norge* sprider här mycken förmögenhet och folklynnet är, likasom naturen, på båda sidor om fjellen icke mycket olika. Jemtlänningen är förslagen, begärlig efter vinning och särdeles driftig, om också icke alltid så fullkomligt ärlig affärsman. Han har oberoende, värderar det och vet väl att försvara det. Samma fullkomligt realistiska tendens som hos Norrmannen och ett mera bestämdt förakt för all idealism, finnes hos Jemtlänningen. Med verklig ömkan betraktar han de fremlingar, som komma för att beundra hans *Frösön*, hans *Åreskutan*, hans *Ristafall* och *Tännforsen*. "Det duger ju till ingenting" är hans vanliga invändning i de samtal om dessa naturunder, hvori han stundom inlåter sig; ty han talar i allmänhet både gerna och alls icke illa, helst dock i ämnen som "duga till något". Elementarkunskapen värderar han kanske mer än någon Svensk bonde — så göra alla *kalla*, *beräknande* folk — och det är icke sällsynt att bondgossar, som med beröm

genomgått Frösö skola, återvända till plogen och lu-rendräjeriet på *Norge*, samt stundom öfverraska den resande med en god handstil och ett fullkomligt felfritt stafsätt. Men som sagdt är, "allt hvad derut-öfver är, är synd" och *Areskutan* är det goda folket så förargadt öfver, att det icke allenast vid alla tillfällen förtalar denna, den Svenska Nordens herrligaste, att icke säga enda Alp, utan äfven sällan eller aldrig lägger fönsterne på sina hus åt den sidan der berget synes.

Är Jemtlänningen industriös i *handel*, är han det så mycket mindre i *näringar* och hvad dermed har sammanhang — också en likhet med Norrman-nen. I slöjder och husflit står han otvifvelaktigt ef-ter hvarje annan norrländsk allmoge. Hans hus äro till den grad illa byggda och hopfogade, att de nästan icke lemna något skydd mot climatet, och detta är dock, som man vet, ganska strängt: en besynnerlig motsägelse emellan *lynnen* och *behofvet*, och i strid mot allmänna regeln för dessas inbördes vaxelverkan. En bonde i *Helsingland*, *Vester-Norrland* och *Vesterbotten* skulle bli utskrattad och utskämd af hela byn om han timrade så som man här gör det. — Ett icke mindre obehagligt afbrott, när man kommer från de nyssnämnde provinserne, gör den *osnygghet* och *bristande husliga ordning*, som utmärker Jemtlandska allmogen. Hans håg, hans dik-tan och traktan, hans speculationer ligga för mycket från hemmet, att han der skulle synnerligen bry sig om att omgifva sig med någon *comfort* — Engelsman-

nens förträffliga ord, öfversättligt på alla språk; dock torde intet hafva ett uttryck som återger det närmare än vårt: *trefnad, treflighet*.

I denna skildring har Förf:n endast åsyftat att återgifva en bild af några de *allmänna* dragen hos allmogen. Undantagen äro naturligtvis många, särdeles bland den omkring stora vägen till Norge icke så fåtaliga del, som samlat stor förmögenhet och hos hvilka den medfödda realismen åtminstone antagit en grandiosare carakter. — Gästfriheten är en dygd som ingenstädes i våra norra provinser i högre grad öfvas än i *Jemtland*, ehuru den är inhemsk öfver hela *Norrland*, och fastän *Jemtland*, likasom *Norrland* i allmänhet, är fattigt på Ståndspersoner och således icke synes erbjuda mycket för umgänget, är dock i detta hänseende *Östersund* och dess omgifning en ganska treflig ort. För detta står den i förbindelse hos en och annan utmärktare individ af Civilstaten och Presterskapet, men mest hos befälet för *Jemtlands* Cavalleri och Infanteri.

Från *Kårböle*, en eländig bondby i vestra *Helsinglands* Finnmark och der en skans fordom funnits, far man — ett *fyra* mils håll, dock med ett så kalladt *ombyte* på vägen — till *Ferla*. Man har nu, ett par dagar, rest genom öde- och vildmarker, då på en gång, nära *Ferla*, *Ljusneelfvens* floddal utbreder sig för det öfverraskade, i morasens och marskogens och träskens monotoni, nästan som en nödvändighet, invanda ögat. Det är en verklig förtrollning. Stora präktiga gårdar, två à tre vänin-

gar höga, tätt utmed hvarandra belägna på elfvens båda amfitheatraliska stränder; mellan dem, öfver och under dem, rika sädesfält; i midten en taffla af den högsta välmäga och lif: *Ljusneelfven* med sina vackra böjningar, sina romantiska öar och holmar; äntligen, på båda sidor, vid horisonten, resliga skogar — se der den utsigt, som man nästan oafbrutet eger genom hela *Ferla, Bollnäs, Alfta, Jerfsjö, Arbrå* och *Ofvanåkers* Socknar. Breda, ypperligt underhållna landsvägar, ståtliga gästgifvaregårdar, försedda med alla behof äfven för den mest bortskämda resenär, herrliga tempel, med palats till prestgårdar i grannskapet, ett kraftigt, redligt och ordningsälskande folk, lika allvarligt som kustlandets Helsingar, men vida mildare till lynne och seder än dessa, fullända hvad naturen begynnt och göra denna trakt till en af dem, der svensk jord och svensk ätt visa sig på sin fördelaktigaste sida.

Men *Ljusnan* öfverger den resande, och med den hela det förtrollande landskapet; man nalkas *Dalgränsen*, genom en Finnmark, i det ringaste lika otreflig, som den man utbytte mot Helsingarnes sköna dalland; man känner så alldeles igen *Kårböle* och *Hogdahl*, att man stundom på allvar frågar sig om allt det herrliga man såg och njöt var blott en dröm. Två oaser fägna dock ögat i denna ödemark: de båda icke långt från hvarandra och straxt inom *Dalgränsen* belägna bruken *Dalfors* och *Furudal*. På bådas förskönande är en aktningvärd möda nedlagd och det senare är i synnerhet vackert, men det om-

ges af en verklig *Saharaöken* och den knappa mil, som skiljer det från närmsta gästgifvaregård i *Ore Socken*, "simmar man icke i ett haf af sällhet", som det fordom hette i romanerne, men "vadar deremot i ett haf af sand".

Vid *Boda Capell*, den första drägliga och mer än drägliga gästgifvaregården i *Dalarne*, voro Förf:n och hans reskamrat föremål för en mystification, som egentligen tagit sin början i *Östersund*, om man så vill, men här fullständigt utagerades, och som för öfrigt var, såsom vi hafva anledning förmoda, lika ofrivillig både på mysticatorernes och de mystificerades sida.

Det hände sig nemligen en dag i *Östersund*, att Förf:n fick besök af en gammal bekant, bosatt i trakten, just i närheten af *Ristafallen*, *Åreskutan*, och *Tännforsen*. Samtalet föll på den blifvande reseturnen, och när vännen hörde att Förf:n ämnade sig inåt *Dalarne*, ropade han hasteligen: "Åh, då skall du nödvändigt se *Styggforsen*; det är något högst märkvärdigt, sådant har du aldrig sett etc." — Verkeli-gen! Kan den vara märkvärdigare än *Tännforsen*? — "Bah! Ja se den bara, — Jag säger än en gång, sådant har du likväl ännu icke sett". — Förf:n tackade för upplysningen och tecknade namnet *Styggforsen* på ett blad i sin plånbok.

Men *Ljusne-elfven* och dess herrliga stränder bemäktigade sig snart alltför uteslutande hans tankeverld; de lefde ännu i hans inbillning länge efter det han med saknad vändt dem ryggen. Finntrakten ut-

trängde äntligen med sin tryckande verklighet de angenäma bilderna, och förf:n satt just som bäst och innerligen förargades öfver den högst lyckade copia af *Syrtis major* och *minor* eller Stora och lilla öken, som det fallit naturen in att, lyckligtvis dock i miniatur, anbringa kring *Furudals* bruk, då skjutsbonden skingrade hans morosa betraktelser med anmaningen att "då Herrarne nu i natt låge i *Boda*, skulle de nödvändigt se den märkvärdige *Stygghors-sen*".

Östersundsvännens ståtliga beskrifning rann mig på en gång i minnet, och glad att så i grefvens tid hafva blifvit påmind om en naturmärkvärdighet af så ovanlig beskaffenhet, och som jag så ytterst fatalt varit på vägen att alldeles drömma bort, frågade jag genast vid ankomsten till *Boda* efter det stora undret, fick ytterligare hålla till godo några kraftord öfver dess märkvärdighet, och betingade oss en vägvisare till andra morgonen. Det var blott en fjerdingsvägs stenig, sumpig och i allo gemen väg; — hvilken småsak för en så herrligt belönad möda!

Tidigt om morgonen begåfvo vi oss på vägen, en gemen väg, som sagdt är, en afsvuren, född fiende till alla skoplagg, såsom våra också riktigt fingo erfara. *Tännforsen* uppfyllde nu hela vår tanke. Skulle vi verkligen få se något som kunde jämföras med denne Jätte, han hvars höjd är *hälften* af *Niagaras*! Gång efter gång stannade jag och lyssnade; vi hade gått snart en halftimme; och intet dån hördes. Då fick jag det lyckliga infallet att fråga vår

vägvisare, om vi närmade oss fallet *ofvanifrån*; detta bejakade han. — Förträffligt! hvad var då naturligare än att dånet endast i det närmaste grannskapet kunde höras. På en gång skulle således det förfärliga naturundret slå både öga och öra, med hela det svindlande väldet af sin majestätiska kraft, på en gång, i det ögonblick då klippan redan darrade under våra fötter, skulle vi , plötsligen stannade vägvisaren — Vi stannade ock. — Det var mycket fult, stenigt och eländigt rundt omkring oss — Hvarföre stannar du? Jo, *här är det*. — Djup tystnad. — Vi tittade oss storögda rundt omkring med blickar som ville vi uppsökt diamanter i bergets innersta. Reskamratens ögon mötte mina, och på en gång utbrusto vi i det gällaste skratt, som förmodligen nånsin genljudit i detta stenrös. Cicero-nen såg stött ut.

Hvad hade då våra ögon sett? *Det toma intet*, kära läsare, eller något som hade ett obegripligt synskontycke dermed. Man föreställe sig ett temligen brant bergstalp in i tjocka skogen, som är bra djupt, kanske 30 à 40 fot, och bildar tre sidor af en irregulier, öppen fyrkant, men alla dessa bergväggar så torra, som snuset i en *Harpagons* dosa. Dock, jag bedrar mig; med aftorkade glasögon ser jag något, som i två à tre smala trådar tillrar utföre den klippväggen som bildar vinklar mot de andra båda, och med besvär letar sig väg till djupet. Det är vattenfallet: det är Dalarnes *Niagara* eller *Teqvendama!* det är, med ett ord, *Styggeforsen!* Med mina inskränk-

ta kunskaper i Hydrografien, vågar jag ej precis bestämma kvantiteten af den vattenmassa, som här förlorar sig i den gapande afgrunden, icke heller vet jag rätt med hvad mått den bör mätas. *Cubikfot, Tons &c.*, är för mig en krånglig räkning, och kanske här mindre lämplig. *Spetsglas* tror jag vore bättre; och frågar mig någon huru många sådana *Styggorssen* uppslukar i minuten, svarar jag utan betänkande: icke stort öfver *sju* och icke mindre än *fem*, eller ungefär hvad en rättskaffens medlem af P. B. bör komma ut med på *Barbara*-dagen, nb. af ett *fluidum* som icke hemtas ur *Styggorssen*.

En löjligare, komplettare mystification har aldrig funnits. — För att trösta oss försäkrade gästgifver-skan, vid återkomsten, att, *om våren*, då vore fors-sen ganska förfärlig i *flere dagar*, och *skylde då hela klippväggen* hvaröfver den rann!

Vi taga oss den friheten att på det högtidligaste varna alla resande, att äfventyra något af sina skoplugg, sin tid eller sin bekvämlighet för att se Boda Capells, under all föreställning underliga Under.

Dalarne, detta interessanta land, brännpunkten för *Sveriges* historiska minnen, företer, vid inträdet genom *Ore Socken* och *Boda Capell*, ingenting märkvärdigt. Långa skogssträckor, afvexlande med små, glest bebyggda och af torftiga innevånare bebodda slätter: allt blott fattigdom och monoton. Men man nalkas *Rättviks* kyrkeby, gästgifvaregården *Lerdal*; *Siljan* framskymtar, och inom få minuter omges man af ett landskap, hvars obeskrifliga skönhet

är af en helt annan egenskap, och gör också ett helt annat intryck, än alla andra nordiska utsigter. Det är också icke nordiskt; det är sydlänskt, och såsom sådant, af den ädlaste, rent plastiska art, om vi så få uttrycka oss. Det trånande, svärmiska, mångskiftande, sväfvande, i öfvergångar frappanta, i kraft excentriska, som i allmänhet är den Nordiska naturskönhetens kännetecken, finnes icke här; lugn, yppighet, majestät, rikedom men utan oreda, storhet i detaljerne som i det hela och en fullkomlighet i vegetation, som visar production mera vara ett behof, än en ansträngning — sådan är den herrliga *Rättviks*slätten. En lätt anstrykning af romantik och svärmeri får denna sköna tafla genom de blåa bergen på motsatta stranden af den vidsträckta *Siljan*, — denna fond gör en underbar verkan — genom den herrliga udde, hvarpå kyrkan ligger och den stora, med majestätisk löfskog höljda *Sollerön*, en egen kyrksocken långt ut i *Siljan*. Ett serskildt intryck af välbehag gör öfverallt den rika löfskogen, mest välkommen för en resande norrifrån, der den är en sällsynthet. Dess grönska är ändå något helt annat än barrskogens.

Den präktiga tafla af bördighet, naturfägring och lif, som vid *Rättvik* utbredes för vandraren, följer honom genom *Ahls* och *Leksands* socknar. *Siljan* med sina tjusande stränder öfverger honom något tidigare, och närmare *Fahlun* får landet ett fullkomligen trivialt utseende. Innan vi föra Läsaren in i denna stad, må han med oss dröja några ögonblick

vid den i så många afseenden minnesvärda trakt vi genomfarit.

De stora Kyrkbyarne i *Dalarne* hafva en märkvärdighet, den inga andra sådane i vårt land ega. Landet, rikt uppodladt, är icke, såsom annorstädes i Sveriges sydligare landskap, styckadt mellan större och mindre herregårdar. Rörelsen concentreras här mera kring Kyrkbyarne; många ståndspersoner, afskedade eller i tjänst varande embetsmän, deras efterlemnade familjer m. m. hafva här sina små egendomar, tätt vid hvarandra, i närheten af kyrkan; snygga bondgårdar — ehuru i allmänhet hvarken så stora eller så prydliga som de vackra norrländska — afvexla med dem, och hela Kyrkbyn bildar på detta sätt ett aggregat af trefliga boningar, hvaraf många, allt efter egarnes smak och tillgångar, blifvit omskafade till de täckaste Villor med alléer och rik omgifning af löfsträn. Apothekare, Handelsmän m. m. gifva rörelsen ökad lif och tillfredställa de första, blygsammare anspråken på stadsmannavaror.

Dal-Allmogen är så mångfaldigt skildrad, egenheterne i dess lynne för hvarje serskild socken, dess originella bonddrägt — allt med ett ord, som rör den, är så ofta beskrifvet, så allmänt känt i det öfriga *Sverige*, att vi här anse ett uppreparande deraf öfverflödigt. Den ärlighet och trygghet, det allvar, den kraft och nationella sammanhållning som, i förning med betänksamhet och ett pröfvande förstånd, utmärkt Dalkarlen sedan sekler och så ofta, enligt hvad vår historia vitsordar, uttalat sig i på

Sveriges öden inflytelserik handling — dessa egen-skaper synes han ännu i dag besitta, liksom för år-hundraden tillbaka; här, mindre än på de flesta stäl-len i vårt land, tyckas tidens vexlingar hafva intryckt sin stämpel af vankelmod och oro, och mot lyxen och lappriskrämeriet, ehuru det visst äfven här visat sig verksamt, tyckes den samvetsgrant bibehållna nationaldrägten varit ett godt värn och ett stöd för folklynnnet. Denna drägt har, sedd i massa, något högst imponerande. När man t. ex. en vacker Sön-dag om sommaren ser en skara af 1000 till 1500 resliga, axelbreda gestalter, långsamt strömma ur det rymliga templet och efter allvarliga, föga bullrande samtal, sprida sig åt alla håll på den bördiga och vidsträckta slätten, eller i tungt lastade farkoster mellan de skogiga uddarne försvinna på *Siljans* spe-gelklara yta, alla lika klädda — *en* man, *ett* folk — så erfar man ovilkorligen en känsla af vördnad, af tillit och säkerhet, som svårligen annorstädes det bro-kiga hvimlet af våra bondhopar någonsin kan ingifva. Alla eller nästan alla Dalsocknarne hafva ursprungligen haft egna, från hvarandra betydligt afvikande drägter. Tidens nivellerande hand har till större delen bort-sopat dessa, och det gifves nu egentligen blott två huf-vuddrägter: *Moras* och *Leksands*. De öfriga äro att anse såsom mer eller mindre sjelfständiga modifica-tioner af dessa. Flera socknar hafva numera alldeles ingen serskild drägt. Detta är ej, som mången skulle tro, endast en form-sak. Den yttre föreningspunkt en nationaldrägt ger, inverkar mäktigt på folkets inre-

De aprioriska bevisen härför finnas, och vore ej svåra att deducera, men här är ej stället. För dem som ej *vilja* eller *kunna* fatta dem, talar *erfarenheten* oemotståndligt, vid en flygtig blick på hvarje folk eller fraction deraf, som bibehållit en nationaldrägt, i jemnförelse med dem som aldrig egt eller bortkastat den. Man behöfver därför ej gå hvarken till *Tyrol* eller *Schweitz*; man stanne inom *Dalarne* och ställe en Dalkarl från *Mora*, *Leksand* eller *Rättvik* vid sidan af en från *Tuna*, *Norr-* eller *Söderberke* m. fl.

Förf:n hade så ofta hört *Fahluns* fula belägenhet omtalas, att han kanske därför fann den mindre motbudande. Täckta landtställena finnas i dess grannskap, och om de af svafvelrök förtorkade stränder hvilka omsluta sjön *Runn* icke hafva något angenämt, och än mindre de rykande rosthögarne på vissa trakter kring staden, så har en af hufvudgatorna i perspektiv en ganska täck villa, hvars trädgård och lilla park, sorgfälligt tillsluten för vandraren, ega ett rätt lockande utseende.

Staden är, som man vet, en af våra betydligare i landet. Den har skapnaden af en rectangel, och öfverses med lätthet från de höjder, mellan hvilka den är nedbäddad. Flere ansenliga byggnader finnas: t. ex. Rådhuset, Magasinhuset (Grufbolagets Embetshus), Landshöfdingens hôtel, med tvenne menlösa colonner på sidorna af porten m. fl. Särdeles utmärka sig de båda Kyrkorne, och kunna räknas till de vackraste tempel i landsorten. Stadskyrkan

kan är ljus och rymlig, uppförd i 17:de århundradets bastard-göthiska stil, men har, i denna anda, verklig förtjenst och vittnar om en Architekt som förstod sin sak. Denne var ock *Nicodemus Tessin* den äldre, Landskyrkan, belägen på en höjd, tätt vid staden, från hvilken man öfverser denna, är mindre, men utmärker sig genom en bestämdare gothik och är också vida äldre, ehuru man äfven här ser spår af denna byggnadsstils återgång. Den prydes af en altartafla, hvari man lätt igenkänner samma hand som målat den i *St. Clara* kyrka i Stockholm; det är också samma ämne, men mera sjelfständigt behandladt (Clarataflan är en copia eller imitation hvartill jag för många år sedan sett originalidén i gravur. Om ej minnet sviker var den af *Volterra*). För öfrigt samma akademiska manierering, oreda och buller i kompositionen, affekterade ställningar och tankefattiga hufvuden, men mycken förtjenst i colorit och teckning. Ett hufvud vid korskets nedra ända, till venster, är i synnerhet väl måladt.

Fahla gräfva är ej mera för fremlingen hvad den var före det sista stora raset. Förr gick man på trappgångar inemot till bottnen, 178 famnar. Nu kan man på detta beqväma sätt endast färdas 45; det öfriga tillryggalägger man på stegar, och de stora Konungs- och Presidents-fester som fordom firades i den så kallade *Kongssalen*, torde hädanefter uteblifva, sedan man nu icke annorlunda än genom detta besvärliga, osäkra och osnygga communicationsmedel

kan nedsänkas i djupet. Man förses vid nedstigandet med en grufcostym, som bevarar hufvudet och de egna kläderne från den obehagliga beröringen med grufväggarne och den vätska som neddroppar från dem. En *Konststigare* medföljer vanligen; dessa äro för sitt stånd ovanligt bildade och i sitt väsen angenäma och redbara personer. Icke så gruffolket. Ett fattigare, supigare, sniknare slödder har jag ingenstädes sett, och det länder grufadministrationen till föga heder, att den ej, genom sträng ordning och förbättrande af deras belägenhet — hvilken verkligen, enligt alla sammanställningar, af de stackars varelsernas utseende bekräftade vittnesbörd, är ganska klen — söker höja deras moralitet, och rena deras vandel. Vid nedgåendet medföljer vanligen en arbetare jemte *Stigaren*. Den som föll på vår lott, befinns, sedan *stegarne* redan voro beträdda, vara öfverlastad, och det var icke utan äfventyr så väl för honom, som för dem, hvars vägvisare han skulle vara, som alla åter sågo dagsljuset. På tiggeri tar aldrig slut, när man väl en gång råkat inkomma bland detta otrefliga slägte.

Icke långt från *Fahlun*, vid vägen åt *Säther*, ligger det vidtbekanta *Ornäs*, på en tjusande udde i ett af de många vattendrag som sammanhånga med sjön *Runn*. Med en känsla af religiös vördnad, sådan jag sällan erfarit den, inträdde jag i det rum der den store *Gustaf* — då ännu *medborgare* — njöt den biltoges flygtiga hvila, som hardt när förvandlats till *evighetens*, om ej en höghjertad qvinna ett ögon-

blick åsidosatt makans pligt för den högare af christlig kärlek och kärlek till fosterlandet. Hans tarfliga bädd, hans hjälm, den nutidens armar knappt förmå lyfta, hans tunga pantsar, som betäckte det största hjerta som nånsin slagit för *Sverige* och friheten, *Engelbrechts* undantaget, allt detta finnes der ännu, och med en renare, innerligare känsla än jag nånsin skulle kysst en Konungs hand, vore det ock NAPOLEONS, hade jag velat trycka det kalla, förrostade stålet till mina läppar — men man framräckte i stället åt mig en grann och tjock och stor och förgyld bok, med många Kungar och Prinsar och Excellencer uti, och der jag också, när jag ändtligen hunnit ned tillbaka från min himmel och börjat fatta hvarom frågan var, beqvämde mig att intaga en plats.

Hafva egarne af *Ornäs* begripit hvad *slags* helgedom de ega på sin jord. Nej! Det var ju icke Sveriges, Göthes och Vendes Konung GUSTAF *den förste*, som, omgifven af hoffolk och drabanter, allernädigst behagade intaga sin nattro under detta ringa tak, på denna halmbädd! det var *medborgaren* GUSTAF ERICSSON, den ende som icke förtviflade om sitt olyckliga, förblödda fosterland, när tigers klo låg öfver det och dödssprittningarne ryckte i dess krossade leder; det var han, som, förtröstande endast på sin Gud och sin stora idé: fosterlandets räddning, utan fruktan gaf sig in midt ibland fiender och, omhvärfd af dem på alla sidor, talade på kyrkvallarne, bad, besvor, utan att vackla ett ögonblick då alla andra vacklade; utan att tänka på eller bäfva för sig sjelf, då alla an

dra rättsinnige gjorde det — det var denne GUSTAF, som drömde en orolig dröm om sitt älskade Sverige på denna halmbädd. Hvertill då den Kongliga gyllene kronan öfver ett sängställe som nu knappt skulle anstå en tjenare? det blåa täcket med guldkronorna öfver en halmmadrass, som en arbetskarl skulle försmå? Hvarföre, der borta i vrån, denna Kongliga mannequin under en thronhimmel, med GUSTAFS grofva soldathjelm vid sin sida? Om man också ej vill afse det stötande i contrasten mellan halmen, de ohyflade bräderna och de Kongliga siraterna, måtte man då åtminstone (vi upprepa det) ihågkomma, att det ej var *Konung GUSTAF den förste*, utan flyktingen GUSTAF ERICSSON, som *Ornäs* har att tacka för det det lefver och skall lefva i folkets minne.

På sidorna om dörren i detta rum stå två träbilder, den ena en *Morakarl*, den andra en *Thorsångerskarl*, båda i full dräkt (*Ornäs* ligger i *Thorsånger*, men drägten fullkomligt hvit har fallit ur bruk). *Morakarlen* skall föreställa den bonde, som, då GUSTAF gjort det sista fäfänga försöket att uppvigla folket och, förtviflande om *Sverige*, begifvit sig åt Norska gränsen, att för alla tider vända sitt land ryggen, skickades efter honom, upphann honom, öfvertalade honom att återvända, och på detta sätt medelbarligen bestämde Sveriges befrielse. Också hans namn var, en egen tillfällighet, ENGELBRECHT. *Thorsångerskarlen* föreställer den ARENDT PEHRSSONS dräng, som om natten körde GUSTAF öfver sjön. Värdigt var det att på detta sätt förvara hans

minne åt eftertiden. En tredje figur, GUSTAFS lifknekt, står i en vrå. Alltsammans är på väggarne beskrivet i ett uselt rimsnideri med gyllene bokstäfver. Väggarne prydas i öfrigt af Gustavianska famillens porträtter, och Ciceronen, en liten hygglig jungfru från herrgården, räknar upp dem med en volubilitet vittnande om öfning. Christina får dervid heta "Dronning Kerstin."

Närmare *Säther*, i närheten af de bekanta, fordom ryktbara *Silfbergs* grufvor, ligger den nybyggda och ny-invigda *Nicolai* kyrka, ett Capell under *Stora Tuna*. Obetydligt till sitt omfång, förtjenar dock detta tempel att serskildt nämnas, för sina vackra proportioner och sin goda styl, sällsamt i våra tider, och än mer derföre att arkitekten bortglömd såsom förtjensten så ofta är det hos oss finnes inom socknen; en utmärkt, allmänt aktad man, som en längre tid åt H. Maj:t lärer förvaltadt *Elfdalens* porfyrverk och äfven byggt den tarfliga, men vackra och omsorgsfulla bron vid *Elfskarleby*.

Säther är en liten täck stad, med ett vackert tempel. Nära staden ligger den bekanta *Säthersdal*, en djup däl, med branta, rikt löf- och gräsbeklädda väggar och der nere på bottnen en vacker, men numera icke underhållen park. Från höjden vid dälens ena ända nedstörtar en liten bergflod, som drifver ett bruk, och i tusen täcka böjningar genomlöper dalen, efter att hafva bildat fyra små vattenfall öfver hvarandra. På höjden vid den lilla flodens utlopp i dalen och öfver fallen står en namnkunnig björk,

kallad *Säthers-björken*!, hvarifrån man ser alla fyra fallen och hela dalen med sin präktiga löfskog och sina spatsergångar, sina små broar. Det är obestridligen ett af de täckaste kabinetsstycken inom Sveriges landamären.

Af helt annan beskaffenhet är den märkvärdiga utsigt man eger från *Bispbergs Klack*, ett temligen högt, men med en liten promenad lätt åtkomligt berg, icke långt från *Säther* och nära *Bispbergs* i orten ryktbara jerngrufvor. Detta berg är ganska litet känt, föga besökt af resande och erbjuder dock, efter Författarens omdöme, den i detta slag skönaste tafla *Sverige* eger. Den enda som dermed kunde jämföras vore utsigten från *Omberget*, men *Bispbergs klack* har kanske genom *Dalelfven* i vissa fall ett företräde äfven framför denna, och *Kinnekulle* — der man har det vackraste under sina fötter i fogelperspektiv, men eljest ej kan skåda *omkring* sig, och *framför* sig blott har en enda punkt, *Läckö* slott, men i öfrigt blott en vid vattenspegel — står, såsom tafla, betydligt efter. Dessutom hafva utsigterna både från *Omberget* och *Kinnekulle* det fel, hvarpå Förf:n på flere ställen hänsyftat, att icke kunna *fattas*, annat än, om man så vill, i inbillningen, emedan ytan är för vidsträckt och detaljerna utom all proportion till det hela. Det är visserligen allt för dråpligt att genom en kikare se 30 à 40 prickar eller skymlande streck, som man försäkrar mig vara sju serskilda städer och 20 à 30 kyrkor, men icke är *det* en tafla, med sina hvarandra understödjande oli-

ka partier, hvilka alla fullt stiga ut och gifva character åt det hela.

Sådan är deremot utsigten från *Bispbergs Klack*. Den trakt man öfverser utgör i alla fall flera mil och har således *rymd* tillräckligt för allt hvad *derigenom* kan åstadkommas af grandiositet i en tafla. Kring foten af berget ligga *stora Tuna*, *Gustafs* och *Gagnefs* ofantliga slätter, hvilka tillsammans bildade ett enda fält, en enda grönskande matta i alla skiftningar från det mognande axets till det mörka grässets, ty *träde* ser man icke i *Dalarne*. — På denna yppiga botten, för sig ensam en tafla af den högsta bördighet och rikedom, hvilat ögat i sin flykt vid här och der kringkastade massor af gedigen löfskog och vid herrliga tempel, byggda i en scala, att de äfven på ett par mils afstånd icke synas små. De stora, breda i flera rigtningar hvarandra korsande landsvägarne, med sin lifliga trafik, men, framför allt, den majestätiska *Dalelven*, som så stor, lugn och bred, i hundrade bugter framhvälfver genom den omätliga slätt hvars fruktbarhet den gör — — — Här frågar man icke längre med Oelenschlägers MICHEL ANGELO: Hvar är den stora stilen? Den som här icke ser den, på den hafva *själens* ögon af en styfmoderlig natur blifvit tillslutna, och det är förgäfvets han uppspär rar *kroppens*. Och vår tafla är dock ännu icke på långt när färdig. Nära, nästan i fogelperspektiv, *Säther* med sin romantiska *dal* och sina skogprydda omgifningar; något längre bort *Hedemora*, i midten af ett tjusande landskap, en natur af bara

lek och glädje; [längst bort i Norr, det dystra *Fahlun*, från hvars täta, mörka massa man likväl tydligt urskiljer Kyrkorne och de förnämsta byggnaderne, sjön *Runns* stränder som blåna bort i det jettelika perspectivet, äntligen öfverallt i horisonten resliga skogbevuxna berg — och nu först är taflan fulländad.

Det är i synnerhet proportionen, harmønin mellan delarne och det hela, som gör utsigten från *Bispbergs klack* så märkvärdig, skänker en sådan känsla af belåtenhet, af fullkomligt tillfredsstäldt konstsinne, och sålunda likasom *aningsvis* låter en *känna* hela den fulländade skönheten af taflan, innan man ännu kritiskt hunnit göra sig reda därför.

Från *Hedemora*, något större än *Säther* och af ett ännu förmögnare utseende, går vägen till *Grådö*, dit en lång bro förer öfver Dalelven, genom det mest leende, oupphörligt omvexlande landskap man kan föreställa sig. — "Naturen åldras ej, den evigt unga," säger den störste af våra Skalder, och sannerligen om detta någonstädes bokstafligen tycks träffa in, så är det här. Uddar och holmar, som bryta sig i tusen former på den herrliga elfvens spegel, dennas nyckfulla, alltid behagliga böjningar, rik köfskog med sin späda, friska grönska — Naturen är och förblir här en femtonårig *Hebe*, med rosiga kinder, skalken i kindgropen, oskuld och lek i det ljusblå ögat. Vid sjelfva *Grådö* gästgifvaregård, i en liten trädgård utmed stranden, har man den täckaste, mest varierade utsigten.

Awestad, en liten vidtbekant köping, den i en viss mening ganska *dyrbara* förädlingsorten för *Fahlu* grufvas råämnen, är ett temligen otrefligt ställe, och dess lägre befolkning i moraliskt värde icke jemnförlig med sina grannar i Westmanlands bergslag, der folket eljest, såsom bergsbon i allmänhet, är ett godt, redligt och kraftfullt slägte.

Westmanlands slättbygd, ända intill *Westerås*, är, såsom alla stättbygder hos oss, torr, ful, otreflig, platt, hälften grå och hälften grön; ty första känneteknet att man befinner sig i en *rigtig* sädesort äro de milslånga trädesgårderna, det vidrigaste, i den fria, öppna naturen, hvarpå ett menskligt öga kan falla; också höra de icke egentligen dit; de äro människoverk — dammgrå, obeveklig, orörlig prosa. Och äfven, såsom sådan, måne de äro det för ändamålet bästa? Är det så gifvet, så oföränderligen bestämdt, att ett jordbruk i stor scala nödvändigt måste drivas på detta sätt, och att circulationsbruket såsom våra landthushållare försäkra omöjligen lämpar sig för egentliga sädesorter? Måne ej slentrianen och förvända oeconomiska grundsatser häri hafva större eller mindre del?

1836.

Köpenhamn.

Ett mera tjusande landskap, än det man genomfar mellan *Helsingör* och *Köpenhamn*, lärer väl knappast, åtminstone icke i en så lång och så oafbruten sträcka, öppna vägen till någon annan af Europas stora städer. *Seeland* är, serdeles utefter kusten, en enda omätlig park, öfverströdd med lockande boningar, af alla grader i vidd och anspråk, från de majestätliga sommarresidensen, till den blygsammaste, mest oprydd, alltid behagliga Villa. Frånvaron af betydliga höjder, af all annan vattenspegel än Sundets, ger väl landskapet en viss enformighet och förringar dess värde i rent pittoreskt hänseende, men det inger alltid en känsla af trefnad, välbehag och lefnadslust, att se sig omgifven af denna rika grönska, denna yppiga vegetation, att vandra under dessa lummiga löfhvalf: en enda ofantlig pelargång, i tusenfalldigt omväxlande former danad af naturens egen slösande hand.

Köpenhamn ligger för hopträngdt, för instängdt, om jag så får uttrycka mig, att erbjuda någon sådan anblick från land- eller sjösidan, som den man från båda delarna har öfver *Stockholm*; någonting jemnförligt hade det, i alla fall, icke att uppvisa, om det ock, i sin omgifning, egde någon punkt,

hvarifrån staden kunde beskådas. Nu är detta icke heller fallet, ty den *kulle* — Danskarne sjelfve tycka det är "et ubyre stort bierg", — hvarpå *Fredriksbergs* lustslott ligger, och som är den enda väsentliga upphöjning i stadens grannskap, är dock alltför obetydlig, att man derifrån skulle kunna ega någon allmän och redig öfversigt af det hopträngda, lifliga *Köpenhamn*. Från andra våningen af detta praktfulla slott, och äfven, fast naturligtvis i ringare grad, från dess terasser, har man i alla fall en utsigt, som väl förtjenar att ses, öfver stadens tornspiror och tak, det, bortom dem, vid deras fot utbredda Sundet och det gent emot liggande svenska landet, med sina tätt vid hvarandra belägna städer.

Men om *Köpenhamn* ej erbjuder någon total-anblick af serdeles interesse, fängslas detta deremot så mycket oemotståndligare af staden i detalj, från det ögonblick man sätter foten inom densamma, och all jemnförelse med vårt skräpiga, orena, illa byggda och planlösa *Stockholm* måste genast inställas, vid ett ögonkast på dessa breda och utomordentligt snygga gator, dessa rader af smakfullt uppförda, palatsmessiga, ehuru icke stora byggnader, med sina fönster af spegelglas, sina oljestråkna, alltid i godt och nytt skick hållna murar. Och snyggheten, trefligheten sträcker sig ingalunda blott till det yttre; det inre svarar fullkomligt deremot. En spatsergång genom en af de gator, der rörelsen är lifligast, har i detta hänseende något högst inbjudande, icke endast genom den luxe man ser hopad i de talrika møde- och krambutikerne, der he-

la förrådet tycks vara uthängdt till drapering kring fönster och dörrposter; nej, man stige ett steg längre ned, i jordvåningarne, der hökare, kryddkrämare och alla de, som i smått och stort handla med matvaror och dermed beslägtade producter, hafva sitt "udsalg". Då man annorstädes — t. ex. hos oss — icke kan gå in i en sådan försäljning, utan att mötas af ångor, som äckla en, af föremål som, genom ögat, göra gemensam sak med ångorne, och man, med en snygg rock, ofta ej vågar nalkas disken, innanför hvilken Herr Handelsman eller hans substitut ses med händer och förkläde, hvilka tyckas vara ämnade till profcharta öfver bodens diverse inventarier — har deremot den utomordentliga snygghet och omsorg, jag skulle nästan vilja säga smak, åtminstone smaklighet, hvarmed alla dessa ätligheter från alla sidor i *Köpenhamn* omgifva vandraren, någonting så inbjudande, att man nästan glömmer victualiernes till spisning oberedda skick, och är färdig att genast sätta sig i besittning af sin middag, utan att besinna barbarismen af företaget och det majestätsbrott man står färdig att begå mot den danska hufvudstadens alla *Carèmer* och deras lärjungar.

Byggnaderne, så väl de offentliga, som enskilda, utmärka sig genom en prydlighet och en prakt, som gifvit *Köpenhamn* ett rykte vid sidan af vida större och rikare hufvudstäder. Man ser i synnerhet en mängd vackra, i en ren stil utförda colonner och colonnader, något som deremot i *Stockholm*, der co-

lonner ock mångenstädes finnas, är nära omöjligt att få se, utom vid Kongl. Slottet, och, om man så vill, vid Gustaf Adolfs torg. I förbigående torde böra nämnas att detta torgs båda palatsers façader hafva ett starkt syskontycke med dem som omgifva den vackra Amalienborgsplatsen, vid hvilken Konungen har sitt enskilda palats, och hvars öfriga byggnader, allt palatser, bebos af danska Konunga familjen. En anmärkning man dock ej kan underlåta att göra vid de Köpenhamnska byggnaderne är att de mera utmärka sig genom vackra detaljer än genom dessas förening till ett sammanhängande, homogent helt. Detta gäller om nästan alla och förnämligast just om den förnämsta bland dem: det stora Kongl. Slottet *Christiansborg*. Det har oändligt vackra delar, men också andra utan allt æstetiskt intresse och det hela är ett aggregat af byggnader med alldeles olika stil och proportioner. Till råga på allt slutar det sig med ena sidan till väggen af ett privathus, hvarigenom Kongligheten alldeles försvinner, åtminstone på denna punkt.

Då *Seeland* är en enda park, faller det af sig sjelft att *Köpenhamn* ej saknar promenader. *Dyrhaven*, mycket besökt den vackra årstiden, från sommarens början till midten af Juli, serdeles om Söndagarne, ligger en hel mil från staden, hvilket dock icke hindrar den att hvimla af folk af alla klasser, så ofta väderleken denna tid sådant medgifver. Inuti staden har man en tillflykt från stengatan

och hettan i den utmärkt vackra och stora *Rosenborgs Have* eller *Kongens Have* som ligger invid det genom Konung Christian IV bekanta Rosenborgs Slott och på alla sidor omgifves af praktfulla gator. Den är för Köpenhamn hvad Carl XIII:s torg är för Stockholm, äfven deri, att alla stadens barnungar, med och utan barnpigor, der lefva och hafva sin varelse, sommartiden; men den är icke något *torg*, utan en vidsträckt trädgård med lummiga, hvarannan i alla riktningar korsande alléer och skuggiga gångar, med pyramidpopplar bland de rikaste, mest majestätiska jag sett, med blomstersängar skimrande i tusenfalldig färgprakt och ångande af vällukt. Att "restauration" icke fattas, faller af sig sjelft. I öfrigt omges staden af vallar, såsom af en enda stor boulevard, hvilken bildar en lika vacker som starkt besökt promenad.

Den stora och fruktbringande verksamhet, som utmärker *Köpenhamn* i litterärt hänseende är Europeiskt bekant och föga kan man väl någonstädes med högre interesse och varaktigare nytta besöka de offentliga samlingarne än det här sker. Öfverallt finner man i dessa hänseenden spåret af en lefvande, rastlöst ordnande och verkande ande, ett klart förstånd i sakerne, ett upplyst, allvarligt och oafbrutet hägn från högre ort. Det stora Konungsresidenset är med undantag af en enda praktvåning, som begagnas vid större hoffester, nästan uteslutande upplåtet åt konsten och vetenskaperna, och man hör här, i ett fullkomligt despotiskt land, sällan omtalas

något dylikt, som att en dyrbar vetenskaplig eller historisk samling, en sällsynt konstskatt måste ligga förborgad, obegagnad i skrubbar eller drängkamrar, för det en Statsfru, en Hofchef, en kammarherre eller någon annan af Hofvets valetaille ej skall sakna höggrefligt utrymme och beqvämlighet för egna dyrbara personer och dem som i sin ordning äta deras nådebröd, alla graderna igenom, från den ofta gäldstugumässiga Dignitären sjelf till hans Nådig Fröken dotters kamarmamsells syjungfru. Bli någon ny byggnad disponibel, tänker man icke här i första rummet på att inreda den till fattighus åt Hoffolket och drifver icke denna art försörjnings-system till den grad af fullkomlighet, som de andra *verkliga* fattiginrättningarne ännu icke på ort och ställe uppnått. I *Köpenhamn* är det alltid eller åtminstone mestadels till något allmänt nyttigt, icke blott Hofnyttigt ändamål, dylika localer upplatas och det är vanligen alltid sådane som äga survivancen på dem som kunna blifva disponible. Derföre ser man också öfverallt här, i dessa fall, en ordning, en planmässighet, en rymlighet, som lättar studier, inbjuder till dem och likasom döljer eller kommer en att glömma de vändande ansträngningarne, den *labor improbus*, utan hvilken ingen vinner inträde i vetenskapens helgedom; och dessa samlingars väktare och ordnare, hvarföre är deras nit rastlöst, deras möda lätt, deras kraft ständigt sporrad till nya forskningar? Emedan de veta att de uträtta något *bestående*, emedan de icke arbeta i ett chaos, icke sträfva som hästen i

en trampqvarn, emedan de veta att det aldrig skall fattas *ljus* åt det som är värdigt *ljus* och som de förmå att framdraga deri.

Kongl. Bibliotheket, i en flygel af Christiansborgs slott är, som man vet, ett af de största i Europa, ty det räknar i närvarande stund 350,000 band. Det är öppet alla förmiddagar och en af dess tjänstemän är alltid, med den beredvillighet som utmärker Danskarne, färdig att vara den resandes *Cicerone*, ett kall som han uppfyller med den kännedom af sin sak, som likaledes är ett utmärkande kännetecken hos dem. Ett *eget*, rymligt och ljusst rum är upplåtet åt dem, som för sina studier vilja begagna bok- och manuscriptsamlingarne, och der kunna de, lika störda som på sin egen kammare, till och med ostördare, hvarje förmiddag till klockan 2, öfverlemna sig åt sina forskningar. Planen för Bibliothekets ordnande och för Catalogernas uppgörande, gör det lätt att uppsöka hvad man för ögonblicket behöfver. Vederbörande veta dessutom på sina fingrar hvar allt är till finnandes. — Det årliga anslaget till inköp af nya arbeten är i *Köpenhamn*, åtminstone jemnförelsevis, ganska betydligt, och man har ej svårt att öfvertyga sig att det blir fullt och ändamålsenligt användt. Det är fägnande för en Svensk, att finna huru man inrymt ett ingalunda obetydligt rum åt *Svenska* litteraturen, och huru man dervid, så väl i vitterhet som vetenskap, följt med ända till de sista tiderna.

Museum

Museum för bildande konst innehar likasom Kongl. Bibliotheket en praktvåning i Christiansborgs Slott. Något antikgalleri finnes alls icke, — endast Konst-akademien har en samling af gjutningar i gips efter antiken, — och i detta hänseende står sålunda THORWALDSENS fädernebygd långt efter SERGELLS. Hvad *Målningsgalleriet* beträffar är förhållandet dock alldeles motsatt. Hos oss finnes intet sådant, och ehuru Sveriges framfarna regenter nedlagt stora summor på förvärfvandet af taflor, hvaraf många i värde kunna mäta sig med eller öfverträffa dem som finnas i Danskarnes museum, har Svenska Nationen därför ännu icke, såsom bekant är, något för konstnären och konstälskaren tillgängligt taflegalleri, om man ej så skulle vilja kalla det enda rum, på hvars dörr, utåt en mörk gång i Kongl Slottet, står med stora smutshvita bokstäfver på en papperslapp att läsa ordet *Museum*, men af hvilket en nitisk föreståndare dock gjort allt hvad möjligen kan göras. Hoflakejernes godhetsfulla konstkärlek och nitiska omtanka för egen förkofran i finansielt hänseende medgifva väl stundom så väl svenska undersåtare som resande fremlingar tillträde till det så kallade *Stora Galleriet* — serdeles sommartiden då hof-societeten är på landet och dess störande således icke är att befara — och detta hyser onekligen konstskatter af stort värde, men att *studera* dem låter sig naturligtvis icke göra under dylika förhållanden. Taflorna äro dessutom ställda på ambulatorisk fot, en slags *Musée en voyage*, som

efter omständigheterna och behofvet af decorering i något af de Kongl. rummen förändrar plats och anordning. *Nationen*, med ett ord, har med allt detta icke att skaffa, och *den* har icke något galleri, ehuru det galleri, som *finnes*, tillkommit alldelles på samma sätt, som alla andra residens-städers, der man dock — äfven der regeringarna äro berättigade att betrakta nationen såsom *sin* egendom — alltid anser Museerna såsom *nationens*. Målning-galleriet i *Köpenhamn* utgöres af omkring ett tusen taflor, hvilka visserligen till större delen icke äga något serdeles högt konstvärde, men bland hvilka dock icke få verkliga mästerstycken finnas; detta gäller i synnerhet, till och med nästan uteslutande, om de Nederländska skolorna. Oaktadt denna samling naturligtvis ej kan mäta sig i värde med någon af de syd-europeiska, har den ett stort intresse för den som studerar konsten, genom den planmässighet och sakkännedom, hvarmed den är ordnad efter olika skolor och tider. En fullständig, resonnerad catalog finnes ock att tillgå och är en god, om ock här och der, i hänseende till om-dömena, icke fullt tillförlitlig ledning.

Bland enskilda taflesamlingar utmärker sig den Grefliga Moltkeska i Tottska palatset vid *Kongens Nye Torv*. Den är ej stor, men utvald och äfven, vissa dagar i veckan, utgiftsfritt öppen för allmänheten. Till Kongl. Galleriet eger en obetydlig entré-avgift, utan undantag, rum.

Museum för Nordiske Oldsager är bland de samlingar som, både för sin rikedom, ämnets interesse och det utmärkta sakförstånd hvarmed den är ordnad, i hög grad är värd att ses. Den förtjente *Thomsen* är dess föreståndare, en man, som med grundlig kännedom af sin vetenskap förenar ett utmärkt omdöme i många andra kunskapsgränar, särdeles de sköna konsterna, och den högsta välvilja och hjertlighet i umgänget. Man kan här, bland mycket annat intressant, äfven med den största noggrannhet följa den fornnordiska vapen- och handaslöjdens utbildning, alla grader igenom från flintstenen ända till jernet och de med den största sirlighet arbetade guldprydnaderne. Ingen länk är afbruten eller bortblandad i denna långa kedja, som på ett sinnrikt sätt förbinder, såsom det alltid borde vara, en curs i Nordiska antiqviteterne och en i Nordiska historien, och förklarar dem genom hvarandra.

Mynt-Cabinettet och *Medalj-samlingen* utmärka sig icke mindre genom den planmässighet och prydlighet hvarmed de äro ordnade och den lätthet som derigenom uppstår att nästan på egen hand vägleda sig genom dem, än genom myckenheten af dyrbara praktexemplar af slagna skådepenningar. En politisk fördomsfrihet, som aldrig borde saknas i vetenskap och konst, har i denna samling äfven skänkt ett rum åt ett exemplar i guld af den stora medalj som i Sverige slogs öfver "tåget öfver Bält," med *Carl Gustafs* bild och inskriften: *Natura hoc debuit uni*. I förbigående må nämnas att samlingen

af Svenska medaljer är här i hög grad fullständig. Stockholm har ock ett Mynt-Cabinett, nationen har i flera generationer lönat en *Garde des médailles*, samlingen är större och märkligare än den danska, efter hvad jag har anledning tro, — men alltsammans ligger huller om buller i ett par skrubbar i Kongl. Slottet, och det har fordrats ett *seerskildt* statsanslag åt en i Köpenhamn fostrad, skicklig och nitisk vetenskapsman, för att åtminstone få en *början* till ordnande af samlingarne. Han har emedertid redan satt till en god del af helsan i dessa osunda nästen*).

Assistens-Kyrkogården har öfverallt der man äger någon kunskap om Danska hufvudstaden, och serdeles hos oss, ett alltför vida spridt namn, att den med fog skulle kunna förbigås, äfven i en så flygtig skildring af danska Konungaresidenset, som denna. Dess besynnerliga namn har ett helt enkelt ursprung. På den tid då jordfästningarna ännu verkställdes inom stadens vallar och hvarje församling ännu ägde sin egen kyrkogård, såsom i andra städer t. ex. i Stockholm, kom dock slutligen den stund då utrymme började fattas, och till gemensam begravningsplats, som skulle "assistera" de inom vallarna belägna, utsågos några tunnland utanför dem. Den "assisterande" kyrkogården växte med hvar dag och

*) Sedan 1836 då detta skrefs har denna "vetenskapsman" erhållit *Garde des Médailles*-tjensten och samlingarne äro till stor del ordnade, ehuru lokalen tills vidare är densamma.

utträngde slutligen alla de öfriga, men behöll dock, vid öfvergången från bisak till hufvudsak, sin blygsamma benämning.

Om *Assistens-Kyrkogårdens* skönhet är blott en röst, och bland dem som endast söka en yttre i ögonen fallande fågring hos hvarje sak, utan att bekymra sig om *betydelsen* deraf och huru saken motsvarar denna, kunna meningarne härom icke vara delade. I mina ögon är Assistens-Kyrkogården en särdeles vacker engelsk trädgård, som blott något vanprydes af alltför hopade massor stenmonument, — men utan att läsa inskriften på dessa monument, utan att begrunda betydelsen af de sinnebilder som här och der pryda dem, skulle det väl aldrig kunna falla mig in, att jag här befunno mig på en åt döden invigd ort, att de äro *grafvar* dessa täcka inhägnader, som hafva ett så starkt syskontycke med de lysande blomsterparterrerne vid en Grand Seigneurs Villa! dessa smala, af lummiga träd skuggade gångar, som, med utsökt koketteri, kröka sig vid hvarje tionde eller till och med femte steg, tyckas väl ypperligt danade att upprepa echot från ett suckande bröst, men från ett, som klappar af kärlek och trånad, icke från ett, som brister under bördan af en oändlig sorg. Här är vackert, utmärkt vackert, men som i en balsalong, icke som i en kyrka. Allvar, helgelse, höghet, enkelhet och stillhet — de finnas icke här. Den mängd promenande, som ständigt, vid vackert väder, kringvandrar i denna vidsträckta park, bidrager ytterligare att

förtaga tankan på en kyrkogård, men återför den deremot oupphörligt på föreställningen om en förlustelseort. Bland de otaliga monument som, om icke just smycka, åtminstone uppfylla denna ort, fann jag relativt ganska få, hvilka i hänseende till tanka eller utföring egde något särdeles utmärkt. Hvad den sednare beträffar är dock intet tvifvel att ju, bland mycket som är medelmåttigt eller derunder, åtskilligt gifves som äfven har ett högre värde; ja, sjelfva *Thorwaldsens* mejsel igenfinner man här. Marmorn skall på denna ort både vara lätt att erhålla och föga kostsam, och den *måste* ock vara det, ty man anträffar den nästan vid hvarje steg bland grafvarna. Inom de flesta af dessa dödens hägnader varseblir man en vanlig, målad trädgårdssoffa, der den efterlevande familjen hvilat vid sina besök hos den bortgångne; dessa ske ganska ofta, och den omsorg hvarmed Köpenhamnsboerne vårda sina aflidne vänners minne och den jordfläck som höljer deras stoft, är ett bland de många, högst aktningvärda dragen i deras lynne. Visst är emedlertid att dessa trädsoffor göra sitt till att hos den ointresserade betraktaren stämma sinnet från all andakt, särdeles då de, såsom ofta är fallet, tillika göra tjenst såsom monument. Man får nemligen ej sällan på sjelfva soffans ryggstöd, åt sattet till, se "Her hviler etc." och det ibland temligen tätt utefter hela sofflängden, så att, om meningen är, och så ser det nästan ut, att de aflidnes andar, vid en påhelsning hos den graf der deras stoft hvilat, skola hafva sin gifna plats, få de skäligen

trångt — men skuggorne packa väk i hop sig, kan jag tänka. Vid en vandring genom kyrkogården ser man ofta dessa soffor intagna af de hädangångnes familjer, som der, af medfördt förråd från staden, intaga thé eller kaffe, och sålunda likasom mana sina bortgångna vänner ur grafven till deltagande i den husliga conclaven. Hjertligt, vackert, rörande! — utropar kanske mången; åh ja, visserligen; men den bortgångne, som så der familjert behandlas, har han väl lemnat någon serdeles kännbar tomhet i den husliga kretsen? När, för att tala med BYRON, minnet är en spegel, den sorgen med förtvifflans styrka slungar till jorden, för att tillintetgöra den, men, i de kringströdda skärfvorna, endast ser den fasansfulla bilden tusendubblad — då dricker man intet thévatten vid grafven, och ställer ingen rykande kaffepanna på den torfva, som oåterkalleligen gömmer spilrorna af hela ens jordiska lycka.

THORVALDSEN. Denna ryktbara konstnär vistas väl mestadels i Rom, men allt är här fullt af honom, och med en obetydlig förändring skulle man på *Köpenhamn* kunna lämpa den bekanta grafskriften öfver WREN i S:t Paulskyrkan: "*Si Thorualdsen quæris, circumspice.*" Vill man *studera* denne, kanske störste plastiske konstnär världen egt sedan Michel Angelos tid, så kan det endast ske här, ty dels förvarar *Köpenhamn* de flesta af hans originalarbeten, dels eger det en nästan fullständig samling af de under hans egen ledning verkställda gipsaftryck utaf alla arbeten af hans hand, hvilka äro kringspidda i den

öfriga världen, Bland de flere vackra dragen i den store mannens karakter, är den oegennyttia hvarmed han arbetat för sitt fäderneslands monark och hufvudstad. För sina kolossala Apostlar i *Frue-Kirken* har han begärt och erhållit betydligt mindre än t. ex. BYSTRÖM för de statyer, som i hänseende till dimensionerne — den enda möjliga jemnförelsepunkt — ungefär motsvara dem. Och under det THORVALDSEN utförde dessa arbeten, var han dock anlitad af Europas furstar och magnater, som täflade om äran att få ega ett arbete af honom, då BYSTRÖM deremot har nästan ensamt att tacka CARL JOHANS ädelmod för det verlden eger en mängd statyer af hans hand. Att ingå i en detaljerad analys af THORVALDSENS konstnärskap är här icke stället; så mycket kan jag dock yttra, utan fruktan att blifva motsagd, det nemligen sällan eller aldrig någon bildande konstnär, så i tanka som utförande, visat en större genialitet och uppfinning, än THORVALDSEN i behandlingen af de tolf heliga karaktererne. Man ser att han väl studerat Nya Testamentet och med skarp blick uppfattat individualiteten hos hvar och en, så vidt någon sådan der finnes nedlagd. Ypperst torde i detta hänseende hans THOMAS vara ibland alla. Men äfven der de heliga urkunderna icke gäfvo vid handen någon bestämd karakter, har han i figurens allmänligt originella uppfattning och utförande och i dess plastiska förträfflighet åstadkommit saker som måste förvånna. Se t. ex. PHILIPPUS. Det blefve för vidlyfigt att genomgå listan af de många herrliga arbeten

den lika productive som snillrike konstnären strött öfver Köpenhamn och Europa; när man så här i original eller nästan jemngoda kopior ser dem församlade på ett ställe, finner man hur THORVALDSENS kappa måst räcka till att drapera mängen eljest ganska utmärkt konstnär; så hafva t. ex. idéerna till den Mercurius, den Amor med Martis svärd, af FOGELBERGS hand, som rättvisligen förtjusat Stockholmska allmänheten, väl ursprungligen gått ur THORVALDSENS hufvud; imitationen är påtaglig. — Innan jag slutar detta lilla utkast till en analys kan jag ej underlåta att nämna några ord om en bland de många ypperliga statyer han för enskilda utfört. Det är hans BYRON. THORVALDSEN stod i vänskapliga förhållanden till den store Britten, var noga bekant med honom, entusiast för hans skrifter, och har utfört hans bild så *con amore*, som sällan någon porträttstaty blifvit det. BYRON, i bonjour, med en kappa öfver axlarna, den ryktbara utslagna skjortkragen och löst tillknutna halsduken, sitter på en liten upphöjning, deri Athéns ruiner symboliseras, med capitelen af en krossad Corinthisk colonn till fotapall under venstra foten, och det högra benet utsträckt. Mot vänstra knät stöder han en pappersrulle med vänstra handen och i den upplyftade högra håller han griffeln, den han tankfull trycker mot läpparne. Hans panna är obetäckt, hans blick inspirerad; det är *Childe Harold* han diktar! Endast en THORVALDSEN kunde det lyckas att *sannt*, i detta ords fulla betydelse, återge den historierade bilden af den, som på en

gång var den störste skald och den skönaste man på sin tid. Och han har gjort det; — den, som en gång sett denna staty, glömmer den aldrig. Bland bisaker i utförandet, må serskildt nämnas det mästerskap, hvarmed den moderna costumen är behandlad.

OELENSCHLÄGER. Denne ryktbare skald bor i *Köpenhamn*, vid hvars universitet han innehar en lärostol. Mycket tillgänglig, lätt och liflig till lynnet, ser han gerna att man besöker honom, om man blott eger någon bildning i den väg som är hans, och för Svenskar hyser han en afgjord benägenhet. Ehuru klent utrustad med rekommendationer, eller med klena rekommendationer, som man behagar, hade jag sålunda ingen svårighet att blifva emottagen och att blifva det väl. OELENSCHLÄGER är af medelmåttig längd och ofantligt fet, hvilket dock icke hindrar honom att i rörelser och åtbörder ega en liflighet och kraft, som saknas hos mången tjugeårig yngling. Hans ansigte är välbildadt, och oaktadt dess fyllighet kan det förtjena namnet skönt. Till de *femtiosex* år, som han försäkrade sig nyss hafva fyllt, ser man deri intet spår; man skulle knappt gifva honom fyrtio. Ett yfvigt svart hår, föga grånadt af det mer än halfva sekel han genomlevvat, skuggar den höga pannan, under hvilken ett par bruna ögon af det mest sprittande lif skjuta sina blixtrar åt alla håll. Jag har sällan, kanske aldrig, sett mera qvickhet och godlynt skälmagtighet i ett par ögon, än i OELENSCHLÄGERS. Författaren till *Frejas altar* är omisskännelig, men att den störste *tragiske* författare *Danmark* egt, och

den i visst fall utmärktaste vår tid ännu eger kvar, skulle blicka med *dessa* ögon, det kunde man väl aldrig föreställa sig. Och hans lynne, åtminstone sådant det är i det vanliga umgänget, afspeglas troget i den joviala, comiska blicken. Hans samtal utmärkes af både glädtighet och ledighet, kryddas af infall och lustigheter, hvilka stundom äro nästan barnsliga, men alltid roliga och aldrig bittra. Hans satir, när han någongång anlitar den, saknar icke snillets udd, det förstås, men har vida mer af ett barns förtrytelse, än af mannens djupa och concentrerade harm. I den högst lifliga mimik, som beledsagar hans tal, igenkänner man skådespelaren — det var en tid han på allvar egnade sig åt denna bana — och en skådespelare som ej var ämnad att stanna på halfva vägen, om han bibehållit sin riktning åt detta håll. Hans yttrade för mig, mer än en gång, sin längtan att se Stockholm och jag styrkte honom naturligtvis af alla krafter att resa dit, mest medelst åberopande af den stora lättheten, att från Köpenhamn direkte komma till Götheborg och af behagen utaf en resa derifrån på Götha Canal. OELENSCHLÄGER är gift och har fullvuxna barn. En af hans döttrar uppträdde för flere år sedan med bifall såsom tragisk skådespelerska på Köpenhamns scen, men fadren, icke dårad af den framgång hon rönste, trodde sig finna att hon måhända ej blefve så utmärkt som hon önskade, och öfvertalade henne att åter lemna theatern. Till man valde hon emellertid en Actör. Den talangfulle comiske Skådespelaren PHISTNER är OELENSCHLÄGERS mäg,

och danska hufvudstadens i hvarje hänseende utmärkta Dramatiska scen är alltjemnt föremålet för Skaldens lifliga interesse.

1836—39

TYSKLAND.

Berlin.

Icke allenast godkända och häfdvunna ordspråk, utan äfven sjelfva den Heliga skrift, förkunna intet godt öfver deras verk "som bygga på lösan sand." Detta hafva Berlinerne icke aktat, ty de hafva uppfört en massa af de skönaste palatser, jemte boningshus för det lilla antalet af omkring tvåhundra sjuttio-tusen personer — midt på ett fält af den yppersta, mest oblandade skrifsand jag ännu någonstädes sett. I geologiskt hänseende är beskrifningen på Berlinska jordmånen att i korthet sålunda affatta: håller etthundra procent skrifsand — eller något derutöfver, - - - skulle sal. Professor L—BLAD kanhända hafva tillagt. Innan man blir härdad, är det litet kinkigt för en fremling att så der lefva, röra sig och andas i bara skrifsand, men Berlinerne sjelfva fördraga den med ett exempellöst tålmod. De hafva ock visat hvad människans ihärdighet och omsorger förmå äfven i detta fall, ty de hafva planterat alléer, ja hela skogar i skrifsanden, och träden stå der, det är obestriddigt,

ehuru synbarligen högst missbelåtna med sin varelse. Man skåde t. ex. den ryktbara promenaden "Unter den Linden." Den är lång, det är sannt, och i detta hänseende är det ingenting som hindrar Berlinerne att gå så långt den Brandenburgska sandheden eller rättare sagdt sandheden Brandenburg räcker, men hvad höjd och lummighet beträffar, uträtta de stackars barnen intet mot styfmodern. För att hafva ett europeiskt rykte, är ock "unter den Linden" den fatigaste promenad man vill tänka sig, och de flesta träden på CARL XIII:S torg skulle skämmas för grannskapet med de Berlinska småcusinerna, utom det att hela promenaden "unter den Linden" knappt är så bred som den ena af de båda hvilka omgifva den plats, på hvilken GUSTAF IV ADOLFS efterträdare fått sig en staty af CARL JOHAN och Professor GÖTHE. Vid lugnt väder går det någorlunda an i Preussiska hufvudstaden; dess skriftsand uppröres då endast af den Berlinska vandrarens eller vandrarinnsans breda fot, och det gör på de stenlagda gatorna obetydligt, men vid den minsta något allvarsamma blåst sättes detta Berlinska och snart sagdt Preussiska element — ty hela Brandenburg, större delen af *Pomern*, en god del af Ostpreussen och Preussiska Sachsen hafva samma sandiga jordmån — i rörelse, och som det är för etheriskt att bindas eller hållas i styr ens af den sorgfälligaste stenläggning, får man ögon, mun och näsa fulla deraf, ja det tränger sig, som Jemtländska knottet, emellan kläderne inpå bara kroppen. Jag plägade vanligtvis efter slutad måltid intaga caffè på öfra våningens bal-

cong af ett ryktbart Cafféhus "unter den Linden," och jag öfverdrifver ej då jag försäkrar att, vid blås-väder, alltid en portion skrifсанд låg, som osmält strösocker, på bottnen af den tömda koppen. Dock jag lemnar skrifсандen för angenämare föremål.

Att Berlin är bland Europas vackraste hufvudstäder är tillräckligt bekant; rätta och breda gator, omgifna af palatslika hus träffar man allestädes och att byggnaderne måste vara af verkligt æsthetiskt värde i en stad, hvars Architect är den berömde SCHINKEL, faller af sig sjelft. De i och för sig vackra och praktfulla byggnaderna vanprydas dock af den mängd figurer, hvarmed man älskade att öfverlasta taken under en tidigare period, och af det patriotiska raseriet som bemäktigat sig den nuvarande tiden, att allestädes anbringa den Kongl. Preussiska Örn. Den får göra all möjlig tjenst icke blott som prydnad, utan som nyttopersedel — ja sjelfva Professorernes små pulpeter på cathedrarne i Universitetets lärosalar uppbaras af denna i sig sjelf vackra och poetiska, men här högst tråkiga fogel. Man får knappt se en portik, en staty, en piedestal, en trappa med något anspråk på elegans eller prakt, utan att Preussiska Örnar slagit ner på den, oberäknadt alla Post-Contor, Postilloner, Väglagare, Chausséarbetare, hvilka alla på något mer eller mindre hederligt ställe af kroppen äro behäftade med en konglig Örn.

Bland de många ståtliga byggnaderne utmärka sig *Museum* och det nya Skådespelshuset, båda af SCHINKEL, för sin rena, vackra och högst praktfulla

stil. Utanför Museum står en Graniturna af ett enda stort block, funnet i närheten af Berlin, ett underverk i skriftsanden, kan man tänka, till staden med mycken möda infördt och der bearbetadt. Denna gigantiska urna är väl betydligt lägre än Rosendalsurnan, men hvad skålens vidd beträffar är denna en dverg mot den Berlinska. Skada att denna fått en ofantlig spricka, hvarigenom dess värde mycket förminskas. Platsen utanför Museum intages i öfrigt af en ståtlig springbrunn, omgifven af fyra alleer såkallade Kugel-acacier; Domkyrkan och det granna Tyghuset bilda de tvenne återstående sidorna af den öppna fyrkanten, som ligger gent mot det gamla slottet, och torde böra anses för den vackraste plats i *Berlin*. — Skådespelshuset, som ligger vid den såkallade Gensdarmeplatsen, utfördt, likasom Museum, i antik stil, är såväl som den egentliga Operan, en stor och praktfull local. Operan rymmer något öfver 3000 åskådare och Skådespelshuset mindre, i alla fall nära dubbelt mot vårt Operahus i Stockholm, ehuru Salongen är mindre och raderna lika många, men logernes djup — de rymma 14 personer — och Amfiteaterns vidd, som ej inskränkes af någon Balkon för Hoffolket, förklarar detta. En egen anblick erbjuder Skådespelshuset, nytt och elegant, midt emellan tvenne svarta förfallna kyrkor, uppförda i antik stil efter Romerska mönster. Frömlingen, som ser den omsorg för utvändig prakt, grannlåt och palatsputsning, hvaraf *Berlin* i öfrigt utmärkes, står förundrad vid denna högst egna anomali; hans för-

undran stegras då han ser det stora, utan enhet i plan och stil, men i många detaljer praktfulla Kongl. Slottet lika svart och ruinlikt som de båda nyssnämnde templen, midt i omgifningen af lysande palatser. På tillfrågan får han veta, att hans då regerande (1836) Preussiska Maj:t hyst den öfvertygelsen, att om man på *gamla* byggnader mildrade något af tidens åverkan, skulle det vara att äfven borttaga något af deras vördnadsbjudande character, och att derföre hvarken de ofvannämnde kyrkorna eller Hans Maj:ts eget slott fått repareras, oaktadt ingen kostnad sparas att rundtomkring uppföra nya glänsande palatser i *samma stil* som de, nemligen den Grekiska och Romerska forntidens. Så hafva åtminstone flere, som det borde tyckas, väl underrättade personer förklarar mig förhållandet med dessa ruiner midt ibland det nyaste bland det nya.

Bland den mängd statyer, som på tak, torg, gårdar, i förstugor, trappor m. m. här finnas kringströdda, hafva de, för hvilka man har att tacka RAUCHS hand, utan all jemförelse företrädet. De äro egentligen tre: SCHARNHORSTS och BÜLOWS i marmor, hvilka stå uppställda utanför Högvakten, och, framför dem, vid sidan af Operahuset, BLÜCHERS, i brons, hvartill massan blifvit tagen af de under det stora kriget eröfrade kanoner. Något mera karakteristiskt, mera natursant, kan man väl svårligen i plastik frambringa, än dessa tre stoder, dem FREDRIK WILHELM III:dje, enligt hvad piedestalernes inscriptioner gif-

va vid handen, egnat åt minnet af tre utaf sitt lands utmärktaste krigare. I den moderna costumens behandling är *Rauch* äfven ganska lycklig, icke så i basreliefen. De tolf af detta slag, som sira de fyra sidorna af de tre ofvannämnda statuernes piedestaler, bära derom vittne.

Här, såsom i *Köpenhamn*, bebor hvarken Konungen eller någon af den talrika Konungafamiljen det egentliga Slottet, der endast praktvåningar för högtidliga tillfällen finnas, jemte rum för offentliga inrättningar och äfven, såsom fallet *icke* är i *Köpenhamn*, för Hoffolk. Konungen har ett litet enskildt, ganska vackert palats vid ingången till "den Linden" och det är medelst en i luften sväfvande befönstrad gång — ungefär såsom mellan våra Stockholmska Bancohus — förenadt med det ännu mindre, som bebos af Furstinnan *Liegnitz*. Den mängd Prinsar och Prinsessor, hvaraf *Berlin* är öfversvämmadt, bebo alla sina egna palatser i serskilda delar af staden. Bland dessa är i synnerhet den yngsta Konungasonen *Albrechts* och hans Nederländska gemåls märkvärdigt för sin ståtlighet. Bland Kyrkor utmärker sig den *Werderska*, ny och i en vacker göthisk stil efter mönstret af de bekanta Münstrarne.

Den vigt man i *Berlin* fäster dervid att allt hvad som är offentligt — här kan endast vara fråga om samlingar — måtte vara så omsorgsfullt förvaradt, så väl ordnadt, så imponerande uppställt som möjligt är ett ganska hedrande drag i nationens eller rättare

Regeringens character; — ty i *Preussen* finnes ingen nation; *l'Etat c'est moi*, kan *Fredrik Wilhelm* säga med ännu mera skäl än *Ludvig XIV*; nationen, som började sin varelse 1813, upphörde med congresserne i *Wien*; — men det är icke nog med att ordna, uppställa, om man gör det aldrig så väl: man måste också hafva något som duger, att uppställa och ordna, och i den punkten står det icke i allt så fördelaktigt till med den Kongl. Preussiska hufvudstaden. I den vackra Museibyggnaden finner man en den alldraskönaste rotunda, med dager ofvanifrån, marmorgolf, marmorväggar och derinnanför stora salar med samma prakt; hvart man vänder sig är man omgifven af *antika* statyer, det förstås, men af hvad skrot och korn äro de väl, dessa antiker? Der finnas knappast tre eller fyra som ega ett verkligt konstvärde och blott en enda, en Sånggudinna, hvars utomordentliga och classiska skönhet berättigar denna staty att räknas till de utmärkta lemningarne från antikens vackraste konstperiod. Stiger man upp för de praktfulla trapporna, stöter man först på en af de Ryska presentvaser af jern — hvaraf ett exemplar äfven finnes inom den Svenska Konungaborgen, om jag ej minnes orätt — hvilka äro utan all högre konstskicklighet utförda copior af den under benämning af *Portlandska Vasen* ryktbara antiken. Man inträder, genom ett par ypperligt arbetade dörrar, i en rad af sköna, ändamålsenligt inredda salar, hvilkas väggar äro behängda med omkring 1200 conterfej af alla möjliga skolor och konstnärer, en samling af medelmåt-

tor sådan väl intet annat Kongligt galleri eger dem. Att åtskilligt af värde bland 1200 taflor måste finnas, förstås af sig sjelft. En enda tafla af utomordentlig skönhet eger detta galleri och den borde med rätta sitta i — Stockholm. Det är *Corregios* ryktbara JO som, jemte den i dess granskap befintliga Leda, af Drottning Christina bortfördes från Sverige och ändtligen, *post varius casus*, blank och nyfernissad, med skickligt restaurerad hufvud, nu utgör Berlinersamlingens förnämsta prydnad. Om man till dessa båda Corregier lägger ett hufvud af *Domenichino*, som efter allt utseende är ägta, har man nämnt allt hvad galleriet eger utmärkt af Italienska mästare, ehuru catalogen prålar med *Raphaeler*, *Titianer*, etc. etc. i mängd. Nederländska skolorne utmärka sig naturligtvis med ett större, ehuru i alla fall relativt ganska litet antal goda arbeten, men hvarken af *Rubens*, *Rembrandt*, *Van Dyk*, *Gerhard Dow*, *Ruysdael*, eller någon annan af dessa skolors stora och utmärkta konstnärer, eger Berliner-galleriet något, som i värde uppväger de få men goda saker, hvilka af dessa mästares hand förekomma i *Stockholms* eller *Köpenhamns* samlingar. Det ligger verkligen någonting komiskt i det allvar, den omsorg och den möda, som här blifvit nedlagd på ordnandet efter skolor, rubricerandet, catalogerandet, fernissandet och utbredandet af dessa ringhaltiga konstverk. Besynnerligt är, att galleriet i *Potsdam*, som, till omfång obetydligt, dock innehåller många ypperliga arbeten, ej med det sto-

ra i *Berlin* blifvit förenadt, då man åtminstone erhållit, såsom annorstädes, en blandad samling, det här och der förträffliga fått öfverskylla det medelmåttiga, samt det rent af usla kunnat aflägsnas, utan att genom toma väggar röja fattigdomen. — Men på sådant synes man icke hafva tänkt. Samlingen i *Potsdam* besökes vanligen blott såsom en länk i kedjan af curiositeterne der, och hvarken der eller i *Berlin* tycks man egentligen hafva någon aning om, att det yppersta Preussiska Monarkin i konstväg besitter dväljes 4 mil från de granna salarne i *Berlins* Museum. Ja, man skall, med god vilja, att visa det man är det skönas Patron och Mæcenas, så litet vara besvärade med skarp urskiljning i detta fall, att ofta, enligt hvad unga artister försäkrade mig, taflo för några tusen Thaler blifvit till det Kongl. Galleriet anskaffade, hvilka knapt voro värda lika många hundra.

Bland samlingar, som man i den på militärfot ställda Preussiska monarkien, bättre tycks hafva förstått sig på, är den märkvärdiga *Arsenalens* eller *Tyghuset*s. Här synes man hafva gått tillväga både med sakkännedom och *con amore*; något på en gång mera imponerande i sin väg, mera rikt och elegant i uppställning än denna massa af kanoner och gevär af alla slag och dimensioner, tordé man sällan få se. Bland curiositeter förvaras här äfven nyckeln till *Adrianopels* portar och fanor från *Varna*, trophéer från sista Turkiska kriget, dem Konungen af *Preussen* till skänks erhållit af sin Kejsersliga måg.

Kongl. Bibliotheket har omkring 400,000 Band och är således numera ett af de största i *Europa*. Vetenskaps-Akademien och andra vetenskapliga samfund hafva dessutom betydliga och valda Boksamlingar. I allmänhet göres i Berlin mera och allvarligare för vetenskapen än måhända i någon annan Tysk hufvudstad, och en så stor grundlighet och omfattning hos hvar och en i det ämne, som hör till hans fach, torde öfverallt vara sällsynt. Vetenskapsmän, embetsmän, och i allmänhet alla de som äga någon offentlig ställning låna dessutom främlingar örat, besvara deras frågor och undervisa dem med en beredvillighet, som gör den största heder åt Regeringen, och vittnar, att den med sin urskiljning uppfattat sin kallelse och bedömer sin ställning, såsom despotisk myndighet. Enväldet är lika så strängt i sin maktutöfning här som någonsin annorstädes, men i *Preussen* förstår man att vara despotisk på ett så litet i ögonen fallande sätt som möjligt, öfverilar sig icke gerna samt utbreder öfver alltsammans en fernissa af liberalism, den der i allt som icke rör politik, verkligen är högst förvillande.

Bland de offentliga inrättningar i *Berlin*, dem en fremling ej bör försumma att se, är det ryktbara *Gjuteriet*, der dessa smakfulla prydnader och husgerådspersedlar förfärdigas, hvilka fått sin plats på alla toiletter och i alla hus i *Europa*. För Svenskar eger gjuteriet nu mera ett serskildt interesse, emedan man der finner modellen till det monument öfver *Gustaf Adolf* som blifvit upprest vid *Lützen*.

Theatern. Operan i Berlin har ej i musikalisk hänsigt det stora rykte och de utmärkta artister som Wiens, Dresdens och Münchens tid efter annan egt. Utom Mamsell LöWE har den på länge icke haft någon yngre talang af särdeles högt värde. Orchestern, ehuru talrikt och väl besatt, har icke heller det rykte om sig som nyssnämnde hufvudstäders. Till en del ligger kanske felet hos anföraren, den ryktbare *Spontini*. Hans smak för bullersamma effekter i composition följer honom vid ledningen af executionen. Berlineroperans orchester stormar alldeles för mycket; piano är den i allmänhet ingen vän af och i crescendo brådstörtar den till fortissimo med ohejdad fart. Chören är både stark och god. Äfven Dansen står rätt högt och Berlin besökes ofta af de första talanger i denna väg. Hvad sceneriet, särdeles decorationen beträffar, intar Berlinska Operan ett af de första rummen. Exempelvis torde dervid *Vestalen* kunna anföras, såsom en äfven hos oss välbekant Opera. Första acten föreställde en del af Forum med sina Rostra, omgifvet af herrliga antika tempel, i fonden syntes Capitolium och Rom, kringgjutet af en för lätthet och natursanning högst märkvärdig luft. I andra acten som skall föreställa det inre af Vestas tempel, bildade hela scenen en enda ofantlig rund-colonnad, i enlighet med den af antiken antagna form för de byggnader som helgades åt nämnde gudinna. Altaret stod i midten och effekten af detta tempel på scenen med de uppträdande personerna som än dolles af än framstego mellan de colossala pelarne, var

i sanning lika storartad som originell. Taket var, efter PANTHEONS mönster, cassetteradt och öppet i midten; genom öppningen föll en särdeles lyckligt härmad dager in och upplyste templet. Tredje acten visade, såsom sig borde, *ager sceleratus* utanför Rom. En del af Roms murar sågos till venster och i fonden Campagnan med en sträcka aqveducter som förlorade sig i horisonten, alltsammans ypperligt gjordt och af en förvånande illusion. Första actens kämpaspel utfördes på ägta antikt vis och med en natur-sanning för hvilken man häpnade. Romerska folket, Romerska hären representerades af verkliga massor, som fyllde de herrliga tempelperistilerna och rörde sig i ett imponerande hvimmel. Det hela var, med ett ord, en tafla af den mest helgjutna storhet och sanning; man kunde nästan säga det var för mycket; ty musiken förlorade till en del sin vikt vid en så rik och vexlande sysselsättning för ögat; man fattar, njuter icke på en gång, *fullt*, med *tvenne* sinnen.

Talscenen är i Berlin en af de yppersta något land eger, och i Tyskland kan blott Wiens täfla med den. *Seydelmann*, *Emil Devrient*, *Rott*, *Schneider* äro, bland den manliga personalen, artister af första ordningen. Här såsom mångstädes fattas dock en *jeune premier* eller älskare. GRUA föreställer väl detta, men hans tilltagande fetma i förening med hans pathos och brist på all djupare uppfattning af konsten göra af honom en föga beundransvärd skådespelare. Besynnerligt att exemplet af så utmärkta talanger icke

förmått något öfver denna, som det derföre tyckes, oförbättrliga natur. Det är dock, vid sådant förhållande, förvånande att han kan hålla sig kvar på en scen sådan som den Berlinska; till en del torde det förklaras deraf att han eger eller åtminstone egt en eller två tidningsredaktioner till vänner, hvilka med sällsynt oförskräckthet, för att icke säga oförskämdhet, tagit honom under armarne, och prisat honom dristigt, äfven då han varit under medelmåttan, såsom t. ex. i *Fausts* roll; och i den spelade han dock vid sidan af *Seydelmann*, europeiskt ryktbar såsom *Mephistopheles*. Det är med sistnämnde roll såsom med *Hamlets*; den *skapas* hvarje gång en man med snille utför den. Båda äro de utan motsvarighet, utan typ i verkligheten. De måste alltid *diktas*, och detta kan ske förträffligt på otaliga vis. Har framställningen originalitet och consequent genomföres, blir det alltid en herrlig skapelse, och en sådan är ostridigt *Seydelmanns* Mephisto. Maskeringen är redan beundransvärd, imiterad, som jag tyckte mig finna, efter Satans-hufvudet på Raphaels ryktbara taffla i Louvren, (Michael som störtar Satan). Ett alldeles eget fnysande, ej olikt det för hvilket en på sitt sätt ryktbar f. d. notabilitet och f. d. utgifvare hos oss är bekant, utmärkte *Seydelmann* i denna roll; och deri låg på en gång hän och ett uttryck af vantrefnad i en atmosfer som ej var hans.

På fruntimmerssidan är Berlinska talscenen mindre rikt lottad. Den eger i alla fall Tysklands erkänt första skådespelerska, Madame CRELINGER, hennes dotter, CLARA STICH, som, ehuru nog mycket

bildad efter modren och derföre mindre sjelfständig i sitt spel, likväl är en högst utmärkt skådespelerska, samt den i äldre roller förträffliga Mad:me WOLF: en relik från GOETHES och SCHILLERS tid och bildad af dem. Mad:me CRELINGER är det personifierade behaget, Tysklands Mamsell MARS, men hennes talang har större omfång och djup än dennas. Att en *Tysk Dame* är öfverträffande i gratien är redan något högst sällsynt, ty gratie är intet utmärkande kännetecken på den eljest i så många fall värderika Tyska qvinnan; men CRELINGERS gratie är derjemte af den högre art, som endast ett lefvande skönhetssinne, understödt af grundeliga studier, kan förläna. I alla arter af det högre skådespelet, från den fina comedien ända upp till tragedien, är hon lika utmärkt, och detta icke blott i det moderna Dramat; måhända står hon till och med högst i återgifvandet af antika karakterer. Här framlyser hennes djupa studium af skönhetslagarna i full glans. Hennes rörelser, ställningar, draperingar äro verkligt classiska och en sådan IPHIGENIA torde man förgäfvnes söka annorstädes; man tror sig se en antik staty lefva och röras. Hennes deklamation svarar härtill. I allmänhet uppfattas det antika lynnet i skådespelet bättre på Berlins scen än annorstädes, med undantag måhända för Wien, och i de länder der skådespelaren icke ens har ett begrepp om hvad spel i antik stil vill säga, kan man ej föreställa sig hvilken verkan på det rena konstsinnet ett stycke sådant som t. ex. Goethes Iphigenia kan åstadkomma från scenen. Ypperligt understödjes

ock IPHIGENIA-CRELINGER af E. DEVRIENT, såsom Pylades och af FRANZ såsom Thoas. Den förre är i synnerhet classiskt herrlig i figur, i drapering, i rörelser, i allt. GRUA såsom Orest "rasar" visst men är ingalunda värdig sina medspelande. Den antika drägten till hans fläskiga lekamen och hans fullmånsansigte tar sig icke väl ut och på det hela torde han passa bättre till IPHIGENIAS parti — i "Grekiska historien" nemligen. Att M:me CRELINGER är Berlinarnes gunstling faller af sig sjelft; dock hafva de understundom visat en stränghet mot sin favorit, den der, i sig sjelf kanske icke orättvis, gör heder åt deras rättskänsla. Man berättar i detta hänseende en händelse, som i Berlin ännu är i friskt minne och i hvilken den stora skådespelerskan spelade en den obehagligaste roll någon firad artist nånsin fått på sin lott. För många år sedan, medan hennes första man, STICH, ännu lefde, en i öfrigt föga älsk- och aktningvärd person, fattade en sonson till den ryktbara Furst BLÜCHER behag till den sköna frun, och bemödade sig att vinna hennes gunst. Man vet väl ej bestämdt huru långt han i detta hänseende kommit, men säkert är, att en afton, då STICH var syssetsatt vid en representation, fick han af en vän det förtroende, att unga BLÜCHER just nu vore stadd på besök hos hans hustru. Han förebar ett illamående och skyndade hem. Här mötte honom någon svårighet att slippa in i sina rum, och då dörren ändtligen öppnades, störtade en i sin kappa insvept man ut genom densamma med särdeles god fart. STICH

fattade tag i honom och en brottning börjades, som fick ett hastigt slut dermed, att den okände drog fram ett vapen (dolk eller värja: uppgifterne äro olika) och stötte det i sin motståndares bröst. *STICH* vältrade i sitt blod och den okände undkom. Hans identitet med Furstesonen blef dock med säkerhet bestämd, och förbrytaren blef allvarsamt straffad.

Den unga fruns brottslighet var icke fullt bevisad. Dock uppträdde hon ej på temligen länge; då hennes man tillfrisknat och allt syntes glömdt, vågade hon åter, för första gången, framträda inför allmänheten, i hopp att den icke hade något minne kvar af tilldragelsen, hvilken hon dock ganska väl visste i förstone gjort ett för-henne högst ofördelaktigt intryck; men knapt hade hon satt foten på scenen, förrän från alla sidor af salonen ropades: *Knie nieder, Knie nieder*. Efter ett fåfängt försök att undandraga sig denna skymfliga befallning, måste hon, halft sanslös af ångest och bäfvan för oväsendet, som blef allt mer hotande, ändtligen nedfalla på sina båda knän och med pannan djupt nedböjd till golvet, likasom aflägga en tyst bekännelse af sitt brott och afbedja detsamma; efter en stund tilläts hon att uppstiga, applauserades och hade styrka att börja sitt spel, ehuru med tårar i ögonen och under synbar, ytterlig ansträngning. Och härmed var dock ännu icke allt förbi för henne: *Brockhaus' Conversationslexicon* i *Leipzig* har upptagit händelsen i en af sina upplagor och sålunda i en allmänt spridd bok förevigat hennes skam.

Det synes i allmänhet vara ganska tacksamt att spela och sjunga, äfven när det går mindre utmärkt, inför den Berlinska publiken. Framropningarne höra till ordningen och oftast skriker man *Alle, Alle*; hvilket har så mycket att betyda som att till och med Soufflören kan taga complimenten åt sig om han vill, och till erkänsla bugande framträda. De Tyska artisterna, synnerligen de sjungande damerna, äro ock särdeles lättväckta för applådissementer. Stundom förblifver publiken alldeles likgiltig och har skäl att så vara, men ett helt eller halft dussin vänskapliga händer sammanslås på någon af de öfre raderna; straxt släpper sängerskan spel och sång, framträder till rampen, lägger händerna på bröstet med den sockersötaste mine i världen och niger af alla krafter, med en contenance som icke låter sig det ringaste rubbas deraf, att publiken i massa med ett hväsande *St, St* nedtystar de tjenstfärdiga *Claqueur*erne. Såsom bevis på den öfverdrifna välviljan i detta afseende, må anföras ett exempel: *FISCHER* en ingalunda ovanlig Sångare, som gaf "Gastrollen" på *Königstädter*-theatern, uppträdde för sista gången. Han skulle i Stockholm knapt ansetts för mer än en försvarlig *Figaro* (i *Barbiere*: det var hans afskedsroll) hvilken visserligen icke i *allt* stod öfver dem vi här sett. Men se han framropades, kransar nedkastades på honom, pappersläppar, som innehöllo verser flögo från alla håll ned på honom, och ett par af dessa dödfödda poetiska foster stodo dagen derpå att läsa i någon tidning; man inbemtade deraf, att han var

en "Grosser Künstler" en "Edler Gast" — och en *Gast* var han också verkligen, på sitt sätt. (I allmänhet är "Gastrolle" en högst lämplig benämning på de Tyska sångarnes och sångerskornas uppträdande; den är *sann* på Tyska, men *isynnerhet* på Svenska).

Innan jag slutar mina betraktelser öfver Berlinska Theatern, torde jag böra nämna något om en festlig representation, som på stora operan gafs på Konungens födelsedag den 3:dje Augusti 1836 och hvilken hade åtskilliga pussertliga egenheter.

Huset var öfverfullt, högtidligheten till ära. Ridån gick upp och visade den rymliga scenen uppfylld af folk, fördelade i fyra flockar, hvilka, ljemte orchesterpersonalen, bildade *fem* serskilda orkestrar, hvar och en med en anförare, den der hviftade i vädret med sin commandostaf: notrullen. Nu drog denna ofantliga massa till med en högtidsmarsch, för tillfället komponerad af "Ritter VON SPONTINI", och ett förfärligare väsen kan väl näppeligen domsbasunen på yttersta dagen åstadkomma. Folket var förtjust öfver denna musik, som om den just icke verkade så mycket på *själen*, i stället skakade *kroppen* i sitt innersta, och ingen lärer neka att detta ju är en lika ny som originell verkan af "Tonernas vågor". Uppfinningen gör Ritter VON SPONTINI ära, och få hafva öfverträffat honom i tillämpningen deraf. Sedan ändtligen den musikaliska stormen afstannat, framträdde Theaterregissören STAWINSKY till rampen, och uppläste ett tal,

hvari Konung FREDRIK WILHELM upphöjdes på ett sätt, för hvilket endast Tyska språket bland alla civiliserade tungomål har ord och hvaraf det ville synas, att, näst vår Herre Christus och möjligtvis också den Heliga Ande, intet af den store Guden skapadt väsen funnits, finnes eller nånsin kan komma att finnas, det der förtjenar att ställas i bredd med en regerande Konung af Preussen — med ett ord, ett gudlöst smicker, hvars osmaklighet jag är säker att den ädle, allmänt och med skäl älskade monarken var den förste att inse, om denna platta och vämjeliga produkt nånsin kom til hans kännedom. Denna afton undgick han den lyckligen, ty han var ännu kvar vid baden i *Töplitz*. — Efter talet kom åter en hvinande storm af Ritter VON SPONTINI; den föreställde en Hymn, och var likaledes för tillfället componerad. På några strödda rösters uppmaning uppspeltes nu Folksången, och sedan kom ändtligens dagens spectakel: *Blixten*, af *Halevy*, som uppfördes för första gången, och mottogs med en hos Berlinerpubliken ovanlig köld, men som fullkomligt rättfärdigas af så väl librettens nonsens, som musikens utomordentliga, Fransyska skralhet; man vet hvad det vill säga; ty när Fransysk musik är riktigt dålig, så är det en dålighet som icke låter sig öfverträffas.

Folket; dess nöjen m. m. Folket i Berlin är ett tarfligt, tyst och hushållsaktigt folk, och dess tidsfördrif bära stämpeln häraf. Preussaren är i allmänhet reslig och välväxt, med ett äkta nordiskt utseende, så nordiskt och Svenskt, att jag mången gång

vid mina vandringar på *Berlins* gator, mina besök på dess offentliga ställen, tyckte mig omgifven af mina egna landsmän. Preussiska militären har i hållningen, både hos befäl och manskap, mycken likhet med den Svenska, är kanske blott något mindre stel än våra Garnisonister, åtminstone i hufvudstaden Stockholm. Men om det manliga släktet i Preussens Konungaresidence och i Preussen i allmänhet ofta lifligen påmint mig om mina egna medborgare, var förhållandet alldeles olika med det såkallade vackra könet, hvilket icke allestädes i verlden gör lika mycket skäl för namnet. Preussiska damerna, för hvilket jag i öfrigt hyser den skyldigaste aktning, utmärkas i allmänhet af en viss luxe i utbildningen af munnens och fötternes former, och tala med den förra ett språk, hvars bredd står i ett fullkomligt paritetsförhållande till den organ, hvarmed det utskickas. (I allmänhet får man, i förbigående sagdt, sällan höra talas så ful Tyska som i Tyskland, mest dock i dess sydligare delar). Då den breda munnen ofta döljer, eller rättare sagdt blottar en rad väl behållna, snöhvita tänder, kan det ändå få passera med dess dimension, men fötterna, deras bredd kan ingen christlig kärlekskåpa, icke ens vidden af våra Damers moderna kläduingar, öfverskyla. Dock, naturen har häruti som i allting annat handlat efter de eviga lagarne af en djup vishet. Huru skulle väl en Berlinska kunna finna vägen genom det sandhaf, som hon stundligen får plöja, med en Stockholmskas smala, finbildade fotställning? Den skulle försvinna

déri, såsom jullen i det upprörda hafvet. Men Berlinskans fot trotsar *Kreutzbergets*, trotsar *Pankaus* och *Stralaus* sand. "Öfversvallad blott, men ej fördränkt" förer den sin egarinna lika säkert genom det upprörda elementet, som den väldiga kölen af ett skepp går sin gång genom oceanen.

I *Berlin*, likasom i hela norra Tyskland och i Österrikiska Staterne, hör harmonimusik i fria luften på allmänna, mera besökta promenader till ordningen för dagen. Entréavgiften är härvid ofta ingen, i allmänhet ganska ringa, och musiken i allmänhet ganska god. Berlins medborgare och medborgarinnor besöka, så snart vädret och årstiden äro drägliga, i massa dessa samlingsorter, de förra åtföljda af den kära pipsnuggan och de senare af stickstrumpan, som de ej släppa förr än i grafven. Här sitter nu hela familjen i skuggan af magra träd, med fötterna gömda i den djupa sanden, vid något af de otaliga, obetäckta bord, hvilka i långa sträckor genomlöpa alléerne. Fru och döttrar sticka och sticka, Herrn och sönerna röka och röka, och alla, utan undantag, smutta emellanåt ur de höga och vida Bier-glasen, som tömmas det ena efter det andra, och utgöra den enda världshusutgift, som en rättskaffens familjfader gemenligen medgifver sig och de sina. Tarflighet, nykterhet och en florerande tillverkning af strumpor åt de vidlyftiga fötterna, äro de positiva fördelarne af detta sätt att tillbringa sin afton, men särdeles poetiskt är det icke. Dock fattas icke dessa förlustelser

telser poetisk effekt, ehuru den kanske just ej är åsyftad. När mörkret inbryter, sättas nemligen i träden, och på borden under dem, skinande quinquer, som kasta sitt ljus vida omkring och förekomma strumpstickningens afbrytande. Detta och Bierglasens belysande är väl härvid egentliga ändamålet; men det hindrar icke att denna illumination, som understundom, och allt efter gästernas antal, är ganska rik, för betraktaren på afstånd åstadkommer en herrlig effekt. När man en vacker sommarqväll återvänder till staden från en utfart åt landet, har anblicken af denna myckenhet upplysta trädgårdar och trädgrupper utanför stora och små världshus, på båda sidor om vägen, någonting verkligen förtrollande.

Kreutzberget. Öfver den sandöken, på hvilken det ståtliga *Berlin*, ett nytt *Palmyra*, blifvit uppfördt, höjer sig i närheten af staden ett litet sandberg, till hvars spets man på några minuter kan uppstiga, och derifrån man har en öfversigt öfver hela residencet. Vid foten af kullen på ena sidan, ser man ett nedruttet plank, med ett glashus, ej olikt ett stort drifhus, innanför; öfver den bofälliga porten läses med stora, fast af tidens frätande tand härjade bokstäfver, det prunkande ordet *Tivoli*. Ett *Tivoli* midt i sanden och solbaddet! Ett *Tivoli* som ruttnar ned och af ingen besökes; men vid hvars söndriga port, om någon fremling dit förirrar sina steg — ty Berlinerne hafva längesedan upphört att besöka det — man fordrar *entréafgift!* bättre då

att vända om och sträfva uppför kullen, det så kallade *Kreutzberget*, på hvars spets en ganska stor och underlig tingest sig befinner, som väl torde förtjena att beskådas. Låtom oss gå närmare. Det är det ryktbara monumentet, uppfördt till firande af Heliga Alliansens segrar öfver *Napoleon*, och man ser också, på en af dess sidor, *Preussens* och *Rysslands* vapen vid sidan af hvarandra och *Österrikes* under dem. Det förundrar mig att denna påtagligen ringare plats, som den första staten enligt rangordningen: det fordna Romerska Kejsareriket här fått sig anvisad, icke på sin tid vållat någon kallsinnighet mellan de såta vännerna; dock det hör ej hit; jag har ju på utländsk botten tagit hand från politiken, en gång för alla. Det prägtiga monumentet är af gjutet jern, såsom allting nu för tiden i Preussen måste vara. Det föreställer en Göthisk --- en Göthisk --- tingest. — Ja, det hjälper icke, man får kalla den så, ty inom Gothiken finnes intet namn för en sådan *byggnad*. Det är en slags sammansättning af Göthiska hvalfbågar och tornspetsar, med statuer i fördjupningarne. — I *Nürnberg* finns en *brunn* från medeltiden, som är mycket ditåt och säkert tjenat till förebild, med den skillnad, att den är i sitt slag mycket vackrare; det hela är dock ypperligt arbetadt, såsom fabriksprodukt och är äfven i detaljerne, sedt på nära håll, rätt vackert, men på litet afstånd ser det tungt och hoppackadt ut; den lätthet och elegans, som just utgör själen i den ägta rena Gothiken, hvars former dock här blif-

vit följda, saknas alldeles. Statuerne, ehuru arbeten af *Tieck* och *Rauch*, äro medelmåttiga. Rundtomkring på monumentet ser man namnen af de segrar de allierade armeerne vunnit och slagens data. Fyra af dessa minnesvärda fäcktningar, en för hvarje väderstreck, hafva blifvit hedrade med lysande guldbokstäfver, då de andra öeremot få nöja sig med samma jernfärg som monumentet. De fyra äro *Grosskoerschen*, *Leipzig*, *Paris* och *Waterloo*. *Grosskoerschen*, frågar säkert läsaren, hvad månede det vara för en batalj? Slå upp *Beckers* verldshistoria, fortsatt af *Menzel*, der finns den icke; tittå efter i 19:de århundradets krönika — lika fäfangt. Det är endast Preussarne, som hafva nyckeln till denna gåta, och icke ens alla bland dem, det må jag veta, som fick fråga länge nog, innan jag kunde få reda på en batalj, den der förklarats värdig att framför alla andra ställas i bredd med de två viktigaste, den nyare historien känner. Här menas den batalj som stod vid *Lützen*, några månader före slaget vid *Leipzig*, och som gemenligen kallas slaget vid *Lützen*. Men den vann ju *Napoleon*, och hvad har den då att göra på *Kreutzbergets* Göthiska monument? Så frågade jag också, min läsare, och fick äntligen af en Preussisk Officer den upplysning, att ehuru Preussarne här måste rymma fältet, skall dock, genom det motstånd de gjorde, *Napoleons* plan blifvit tillintetgjord, och redan detta ansågs för så lyckligt, att slaget, hvilket af Preussarne nämnes efter en liten by, der de kämpade tapprast, icke allenast blif-

vit ansedt förtjent af en plats på monumentet, utan äfven af guldbokstäfverne. Det lärer dessutom varit den *första*, egentligen af Preussarne utförda strid, der NAPOLEON icke totalt slagit dem, och detta ansågs redan så godt som en seger! Skugga på *S:t Helenas* klippa! man har ändå en viss vördnad för dig. — En icke oäfven idé, bland de många rätt medelmåttiga monumentet har att uppvisa, är att den staty, som är uppställd öfver ordet *Paris*, bär på högra armen en miniatuorafbildning af den Victoria, som sitter öfver Brandenburgerthor, den *Napoleon* förde till *Paris*, och den Preussarne, vid sitt intåg der, återtogo och uppsatte på dess gamla plats. När jag såg det gullglänsande ordet *Paris* på Preussarnes segermonument, tänkte jag vid mig sjelf: hur lyckligt att Fransmännen, som i öfrigt rätt väl veta att pråla med sina bedrifter, ej fallit på den tankan att, för hvar gång deras armé varit i *Berlin*, skriva Berlin, med stora guldbokstäfver, på något Parisiskt monument. — En Preussare skulle då haft den förargelsen att läsa Berlin, Berlin på åtskilliga ställen i den stora staden. Det är lycka, att Preussarne blott *en* gång kommit till *Paris*.

Ordensvurmeriet. Näst *sanden*, finns ingenting som Berlin har i sådant öfverflöd som *Ordenstecken*. Det är svårt att ej på gatan möta någon person som bär en decoration, oändligt lätt deremot att möta dem som bära flera; och Preussaren har icke som Svensken hunnit den fördomsfrihet, som gör att man, om man ock i sitt hjerta önskar sig en stjärna, el-

ler älskar den man har, dock litet småskäms för att göra väsen deraf i det allmänna; man skulle skratta åt en decorerad herre i Stockholm, som, i sitt djupaste hvardagslag, hängde sin stjerna på bröstet, och jag vet ej mer än *ett*, också derföre och för många andra goda saker temligen ökändt exempel, på en högre embetsman, som sätter sin crachan till och med på Kitajsommarrocken. I *Preussen* deremot sitter stjernan på vid alla möjliga, det hvardagliga, husliga lifvets förrättningar och jag svarar icke för, att icke der kanhända det är ett allmänt bruk, hvad man hos oss berättade om ett gammalt Riksråd, nyss efter det de Svenska ordnarne voro instiktade, att han nemligen i sin säng bar Seraphimercraschen broderad på nattröjan! Och hvilken mängd af decorationer och nuanser i decorationer uti *Preussen!* riddarestjerner, medaljer, spännen af guld, spännen af silfver, spännen af bronz och hvart och ett bland alla dessa i två, tre slags band! Och dertill de Ryska ordnarne, som i massa utdelats till civila, men i synnerhet militära tjenstemän af alla grader. Om man i *Preussen* är i tjenst, särdeles militärtjenst, kan man icke undgå en decoration, ty det finnes sådane för tie års, för femton års, för tjuge års etc. etc. oförvitlig tjenstgöring och den sist erhållna utesluter vanligen icke bärandet af den förut bekomna. Jernkorset ensamt skall efter det stora kriget, blifvit utdeladt åt mer än *tiotusen* individer. Om denna decoration är dock minst att säga; den symboliserar en vacker idé, och dör ut med dem, som nu innehafva den. Men alla de öfriga.

En Ordensexposition i sin största glans hade jag ett ypperligt tillfälle att beskåda på Konungens födelsedag, då alla academier och lärda corpser fira sin högtid. Jag hade fått ett inträdeskort till Universitetshögtiden. I granna uniformer och höljda af ordnar suto en mängd embetsmän, både civila och militära, rundt omkring mig. Nu inträdde den Academiska processionen, och äfven på dess enkla svarta rockar lyste ganska många stjernor. I spetsen gingo, likasom hos oss, tvenne svartklädde Cursorer eller Pedeller med sina spiror. Den ene af dem bar *fem* decorationer, hvaribland *tre* verkliga riddarestjernor, och den andre *fyra*, hvaraf två riddarestjernor! Se der ett exempel bland många. Jag hade redan, innan jag beträdde Preussiska gebitet, tillfälle att på en gång göra bekantskap med detta ordensvurmeri och se det bestraffadt af ödets satiriska hand. På den ångbåt, som förde mig till *Stettin*, voro flere bland passagerarne Preussiske embetsmän, och hvar och en, af naturliga orsaker, som straxt skola närmare antydast, klädd i det sämsta plagg han förmodeligen ägde, men alla hade sina riddarestjernor till exposition. Sjögången började blifva temligen våldsam, och de vanliga resultaterna deraf infunno sig öfver hela laget. Som den vid sjön ovane icke gerna straxt vet att ställa sig i *lä* och vinden är en oförskämd persedel, som icke frågar efter om han har en decorerad person för sig eller icke, så nedgick här snart mången stjärna i moln och i ett moln, som ingalunda, likt

våra calenderpoeters, "glänste af guld och purpur". Värst deran var ett vördigt, fett Geheimeråd, med den stora decorationen af Röda Örnens Ordens 2:dra Class om halsen och ståtligt nedsväfvande ända till maggropen. Den präktiga colliern lyste som en sol när vi lade ut från Köpenhamns brygga, men i gryningen, följande morgonen, då vi nalkades *Stettin*, hur såg den väl ut? Och hur såg väl Herr Geheimerådet sjelf ut? som den fullkomligaste, bittraste, smutsigaste parodi på all ordnarnes och rangens glans i verlden.

Berlins Cafféer. I Norra Europa finnas säkert inga inrättningar i denna väg, som i glans och prakt, i varornas godhet och mångfald, kunna jämföras med *Berlins*, och i södra Europa öfverträffas eller upphinnas de, på continenten åtminstone, blott af Cafféerne i *Paris*, *Padoa* och *Milano*. På mer än ett ställe ser man fönsterbeklädnings, colonner, pilastrar af marmor och guld eller stuccatur, som i allmänhet söder ut arbetas förträffligt och svårligen kan skiljas från verklig carrarisk eller annan marmor. Golfven äro af inlagdt arbete och taken öfverhöljda af guld och christall, väggarna af guld och speglar; alla småbord som framsättas för gästerna eller vid hvilka de taga plats, äro af marmor och den skänk eller disk i stora ingångsrummet, bakom hvilken en elegant dame har sin plats, svarar i stil och prakt till det öfriga. Den mest lysande, ehuru icke den mest besökta af *Berlins Cafféer*, är den *Fuchsska*, belägen *Unter den Linden*, och genom sitt läge ser-

skildt märklig, ty intill densamma stöter ett litet hus, som sticker af mot de granna palats, hvilka omgifva det, och genom sitt tysta, öfvergifna utseende en tid bland alla *unter den Linden* utmärkte sig. Det är detta hus som gifvit Hoffman ämnet till sin bekanta novell, *das öde Haus*. För att återkomma till Fuchs-ska Caffén, så består den af fyra inom hvarandra liggande rum, och en detaljerad beskrifning på dessa praktcabinetter torde interressera åtminstone våra läsarinnor. Inträdesrummet, eller skänkrummet, är decorerad ungefär i den stil och med den prakt ofvanstående allmänna skildring innefattar, men utan bestämd egen carakter. Deremot är *det första* af de tre öfriga rummen, i hvilka man från skänkrummet inträder, anordnad i Herculansk-Pompeiisk stil, eller, med andra ord, föreställer ett prakt-rum, måladt, inredt, möbleradt i stylen af de boningar man i dessa, åter i ljuset bragta städer funnit. *Andra* rummet föreställer en *Schweitzerhydda*, alldeles inredd på samma sätt som dessa, men med den skillnad att allt trädarbete — det vill säga väggarna, golvet, de enkla pelare hvilka vanligtvis i midten af rummet uppbära dessa tarfliga herdeboningar — här är af de dyrbaraste utländska trädslag och bonadt till den högsta grad af fägring och politur. Väggarne äro höljda af på desamma omedelbart målade landskap: utsigter af de bekantaste ställen i *Schweitz*. Det tredje rummet, föreställande en Neckens sal, eller annan annan boning på botten af hafvet, har i allmänhet mera orätt fått benämningen

af en Fiskarehydda, ty ingen sådan ser någonstädes ut på detta sätt. Med undantag för golfvat består hela rummet af spegelglas, anbragt i små facetter, som till tusental upprepa hvarje inträdandes bild och skenet af den svagaste lampa. Väl ecläreradt om qvällarna, är detta rum af en verklig magisk verkan. I öfrigt ser man der snäckor, nät — dessa utgöra gardiner — och andra med haf och fiske gemenskap egande attributer. (Vid mitt sista besök i Berlin (1839) återfann jag väl Fuchs'ka Cafén, men lika sparsamt besökt och till sin prakt mycket reducerad. *Sic transit gloria mundi.*)

Innan jag lemnar Berlinska Cafféerne kan jag ej återhålla en anmärkning, som de först föranledde och jag sedan fått bekräftad ju närmare jag nalkats södern, och som väl i sitt slag hör till de egnaste: den nemligen, att ju längre man aflägsnar sig från all *is*, ju bättre köp blir det på *glace*, till dess man slutligen, der aldrig något vatten fryser, får denna förfriskning för nästan intet. Genast i *Berlin*, der priset ungefär är detsamma som i Stockholm, får man dock för denna penning både mera och bättre vara. I *Dresden* kostar en *glace* redan några skilling mindre, och så allt mindre och mindre, ända till dess man kommer öfver *Alperne*. I *Milano* har jag på en den grannaste Café för *glace* betalt mellan 9 och 10 skilling Svenskt riksgäld, och i *Neapel* medgifver, som bekant är, hvarje Lazarons cassa honom att njuta en *glace* eller i det ringaste *aqua sorbettata*: vatten med

is uti! Det är väl, om något, upp- och nedvända världen.

Pfauen Insel. På sidan af vägen åt *Potsdam* och ungefär en timme innan man hinner dit, öppnar sig för den förvånade resenären ett landskap, som hos oss, och hvar som helst der man har godt om naturskönheter, visserligen alltid skulle förtjena namnet af ganska täckt, men som i den Brandenburgska magerheten är ensamt i sitt slag. *Havel*-floden omgifven af glada, löfrika stränder, slingrar sig kring en Ö, till omfång obetydlig, men förskönad med allt hvad konsten i dessa nejder kan åstadkomma, och detta utan att den smula natur som finnes blifvit förvänd eller bortarbetad. Denna Ö är den ryktbara *Pfauen-Insel*, som dock visserligen ingalunda utom *Mark-Brandenburg* förtjenar det stora rykte den har, och för hvilket den har att tacka Brandenburgarnes medfödda anlag att, med den största naivetet i världen, utbasuna äfven det medelmåttiga de ega och sig sjelfva på köpet för det yppersta som utgått ur vår Herres hand. Nu är verkligen *Pfauen-Insel* icke så litet öfver medelmåttan, och hvilket väsen skulle då icke göras deraf. Men det är icke nog dermed att Preussarne göra det; en Svensk har äfven gjort det i en för flere år sedan utgifven beskrifning öfver en resa i vetenskapligt ändamål till *Berlin*, och hur en Svensk, en Stockholmsbo kan göra det, är mig en gåta. Visserligen har *Pfauen-Insel* i stilen och anläggningen af sina nätta promenader, i sina blomsterrabatter och i sitt här

och der framskymtande vatten, någon likhet med parken kring *Rosendal*, men någon jämförelse, ens med detta ställe, kan väl icke komma i fråga för Påfogelsöen. Äfven här är jordmånen *sand* och vegetationen har derföre, oaktadt alla lofvärda och ändamålsenliga bemödanden, blifvit behäftad med en magerhet samt träden, åtminstone de större, med en skullighet, hvaraf man ej finner ett spår på vår Djurgård, hvars utsigter och pittoreska klippor dessutom alldeles saknas i detta flacka land. Påfoglarne, ett fult, litet och sömnigt Lejon, en Struss, som i sitt slag är alldeles detsamma som Lejonet, således i sin natur ännu vida tråkigare och sömnigare — se der hvad *Pfauen-Insel* eger och vårt *Rosendal* saknar, men förlusten är måttlig. *Pfauen-Insel* har ock några praktexemplar af *Björnar*, serdeles en stor Ungersk, som väl förtjena att ses, och kunde Stockholmsboarne få byta ut det omätligt större, ehuru mindre köttfrätande antal sådane de förut ega, och få dessa i stället, är intet tvifvel att de ju vunne på bytet.

Potsdam och Sans Souci. Troligen finnes intet ställe, der man inom en så inskränkt jordrymd, som den *Potsdam* intager, beständigt får se en sådan myckenhet militär, som der. Det förundrar mig, att icke utvandringar i massa af det täcka könet skett hit; ty ingenstädes kunna damerna få hvad de högst älska i verlden, näst sin egen toilette, nemligen uniformer och mustacher, så riktigt i gross som i *Potsdam*. Folkmängden, med qvinnor och barn,

utgör något öfver 30,000 och deraf äro 16 till 20,000 lutter mustacherade och uniformerade, 6 fots långa cavalierer. Se, sådant kan låta höra sig, mina Nådigaste. På de många, med otaliga mer och mindre ståtliga, men i allmänhet ganska smaklösa byggnader försedda gatorne, ser man sällan annat än militärer, och när de undantagas, är *Potsdam* en den folktomaste stad jag någonsin sett, utvändigt åtminstone. De 15 till 16,000 som icke äro militärer måste väl någorstädes hålla till, men ute visa de sig sparsamt. Det interessantaste *Potsdam* eger, för den som icke har den äran att vara fruntimmer nemligen, är taflesamlingen i det Kongl. Slottet. Der finnas såsom förut är sagdt icke så få ganska goda, ja ypperliga taflor, som väl behöfdes i *Berlin*, och skulle gifva åt dervarande galleri en glans, som det nu saknar. Älskaren af grannlåt och dyrbarhet finner i och omkring *Potsdam* ett marmorpalais, ett så kalladt *Neue Palais*, prakt och ståt af åtskilligt slag.

Sans Souci, så märkvärdigt genom FREDRIK den II:dres förkärlek derför och de minnen, som der ännu finnas af honom, ligger helt nära *Potsdam*. I æstetiskt hänseende är det, utan och innan, af ingen märkvärdighet. Det var för mycket hufvud och för litet hjerta hos FREDRIK, att han skulle kunnat äga något sannt sinne för det sköna. Allt är här i den gamla, maniererade, Franska stilen, och *Watteaus* taflor pryda rummen. Vare detta nog sagdt. Utvändigt är allting klippt och skuret. Naturen i dessa nejder var eljest tillräckligen castrerad förut; det

var onödigt att ytterligare stubbsvansa den. Teras-serne med sina pomeransträn i krukor blifva alltid något högst magert, och den *antika* ruinen på en *tallbacke*, midt emot Slottet, vittnar icke om särdeles historiskt eller æstetiskt förstånd. Det samma gäller om de till det mesta dåliga statyer, som äro slösade rundt omkring och i hvilka den vackra marmorn på ett oförsvarligt sätt blifvit misshandlad. Det hade varit bättre och säkert mindre kostsamt att arbeta den till trappor, golf eller hvad som helst. Slottet är oanseligt, blott en våning högt. Utanför ligger icke en, utan många hundar begrafna, icke mindre än elfva. Den store Konungen hade aldrig andre favoriter än fyrbenta, och det kunde kanske vara så godt. De tvåbenta äro sällan användbarare, bättre; ofta sämre. I de rum *Voltaire* bebodde lät Konungen måla tapeterna med papgojor och markattor, i arabesk-stil; det var qvickt. Af hans egna rum äro blott ett par bibehållna, såsom han hade dem, och sorgfälligt förvaras hans lilla handbibliothek af i allmänhet dåliga böcker, alla på den kära Franskan, det förstås. På en bokauktion nu för tiden skulle de fleste icke ens betala hvad permarne kostat.

P R A G. ●

Kejsarens Kröning 1836.

Den rörelse, det folklif, det hvimmel af höga och låga, som i tolf dygn kringvärmade i *Böhmens*

uråldriga, praktfulla hufvudstad, låter sig lättare fattas än beskrivas. Man tänke sig de trånga, krokiga gatorna i en stad, hvars största del till byggnadsplan liknar vårt Stockholm mellan broarne, men är betydligt större och mera invecklad, uppfylld med en egen befolkning af 120,000 menniskor och ett tillskott fremlingar, som, enligt polisuppgifter, lär kunna antagas till 30,000, och man ser redan i andanom hvad en kröningshögtidlighet, dit den rikaste och myndigaste adel i verlden näst Englands från alla håll tillströmmat, här måste blifva. Hvarje dag var upptagen af enskilda hof- eller offentliga folkhögtider, ända från den 1 September, då intåget skedde, till den 14:de. Redan tidigt på morgonen första dagen var hela stadens befolkning på benen; i stora, sammanpackade massor vandrade man fram genom de trånga gatorne, hvilkas 6 à 7 våningars hus högst uppfån och ända längst neder voro behängda med löf och blommor, med rika Turkiska mattor och framförallt med fanor af Kejsrerlig (rödt och hvitt) och nationell (svart och gult) färg. Många enskilda palats, många offentliga platser voro prydda med för tillfället uppförda kolonnader och arkitektoniska decorationer, merendels i vacker antik stil, och öfverallt lästes med famnslånga bokstäfver: VIVAT FERDINANDUS, VIVAT MARIA, eller initialerne till dessa ord. Der någon betydligare öppen plats sådant med gaf voro, på den väg der intåget skulle ske, läktare uppförda, från hvilka man mot en gulden Conventionsmynt (1 R:dr 40 sk. Rgs.) i all makelighet kun-

de öfverse hela ståten. På en fullkomligt molnfri himmel brann en sol, värdig rötmanadens hetaste dagar. Kl. 10 förmiddagen förkunnade kanondundret Deras Majestäters ankomst och sjelfva culminationspunkten af all högtidlighet var nu för handen; men det var ett verkligt *Parturiunt montes*: Tåget utgjordes blott af några få vagnar, företrädde af militär och adelsgarde. Ingen stor parad af troppar, ingen svit af landets dignitärer. I en af dessa vagnar, bespäänd med 8 hästar, suto Kejsaren och Kejsarinnan. Hans Majestät förde då och då handen till hatten, likväl blott för att vidröra den, och ännu mera sällan böjde Hennes Maj:t hufvudet till en nick. Hurraropen, som naturligtvis ljödo öfverallt, der DD. MM. framtågade, voro ungefär af lika styrka och beskaffenhet med dem, som vanligen vid större grannlåter höras i Stockholm. Hvarken tågets prakt eller dess elektriserande verkan på sinnena kunna jämföras med t. ex. vår Kronprinsessas intåg. På något mindre än en fjerdedels timma hade hela processionen, med escort och allt, passerat Josephsplatsen, der jag satt.

Den 3:dje var hyllningsdagen. Hyllningen föregicks af en högtidlig gudstjenst i *Hradschins* Domkyrka, en utomordentligt herrlig, ehuru ofulländad Göthisk byggnad; Catholska Presterskapets Stordignitärer officierade och jag hade tillfälle att i godt mak beskåda alla dessa besynnerliga ceremonier, bland hvilka, såsom bland de roligaste, må nämnas påsättandet och aftagandet af Erkebiskopens

Infula (Högmössa), hvilket genom en annan person, utan Hans Högvördighets eget åtgörande, skedde 5 à 6 gånger i qvarten, allt efter arten och beskaffenheten af de böner och heliga formulär, som upplästes. Icke mindre roligt var att se, huru — då Erkebiskopen, förmodligen i anseende till sin höga värdighet, icke fick befatta sig med att vidröra böcker och biblar — en präst slog upp hvad som skulle läsas och höll det framför honom, en annan vände bladen och en tredje, med en lång, förgyld peksticka, spatserade raderne utåt, under det Hans Högvördighet endast hade besväret att öppna munnen och släppa till ljudet af sin skrala, hessa och förrostade organ. Under allt detta satt Kejsaren ensam i en liten för tillfället anbragt sidoläktare eller loge, föll som oftast på knä och förättade sin andakt.

Efter Gudstjenstens slut begaf sig Hans Maj:t med svit till Riks-Salen, ett rum något mindre och icke på långt när så vackert som vår Rikssal. Der intog Högstensamme thronen och de såkallade Böhmiska Ständerna aflade hyllningseden dels på Böhmiska, dels på Tyska. På Hans Maj:ts vägnar hölls ett tal på Böhmiska, och Högstensamme höll sjelf ett på Tyska. Hans Maj:ts milda men ytterst svaga talorgan medgaf icke andra, än de närmast kringstående, att höra och fatta innehållet.

På eftermiddagen samma dag täcktes DD. MM. göra en promenad i vagn och till fots i den vackra *Baumgarten*, som ungefär motsvarar vår Djurgård,
och

och ligger nästan lika nära staden. En oräknelig människomassa hade utströmmat, för att på nära håll och fritt från all etikett åskåda det Kejsarliga Herrskareparet, och jag öfverdrifver säkert ej, då jag antar densamma att hafva utgjort nära ett hundra tusen personer. Kejsaren och hans bror samt presumtiva thronföljare, båda svartklädda, åkte baklänges i en caleche med sina gemåler. Erke-hertiginns vackra och vänliga ansigte föll genast i ögonen och Svenskar igenkände lätt deri älskade, välbekanta drag. Hennes likhet med sin syster, Hertiginnan af *Leuchtenberg*, är stor, och hvar och en vet huru denna Furstinnas drag gått i arf på dess äldsta dotter. — Kejsaren, nu fri från allt hofceremoniel, hvilket, intågsdagen, då Högstdensamme förmodligen äfven var trött af resan, synbarligen tryckte honom, höll nästan beständigt hatten i sin hand, och helsade, likasom brodern, vänligt åt alla sidor. Kejsaren är liten till växten, smal och mager, med milda, något solbrända drag; detta senare kanske blott tillfälligt. Erke-hertigen har en stor likhet med sin broder, men med lifligare blick och friskare utseende. Kejsarens helsa är, som man vet, icke synnerligen stark, och skall Högstdensamme i synnerhet vara plågad af ofta återkommande spasmodiska anfall som högeligen förslappat honom.

Emellan hyllningsdagen och kröningsdagen förflöto tre dagar som upptogos af hoffester, galaspektakel m. m. Den i *Prag* ganska våldsamt kringsig-

gripande *Choleran* hade under tiden börjat anställa svåra härjningar, och ehuru omsorgsfullt, genom den mästerliga Österrikiska polisens vaksamhet, alla spår af farsotens framfart öfverskyldes och allt ordande derom sorgfälligt undveks, såsom ett naturligtvis alltid obehagligt ämne att vidröra bland så mycken pomp och ståt, kunde dess framfart icke underlåta att äfven inom hofvet göra ett skäligen hemskt intryck, då farsoten hade den oförskämdheten att icke mera åtnöja sig med plebejska offer, utan sträckte sin förfärliga arm till "samhällets höjder". Så hände sig att en vacker dag *Choleran* borttryckte sjelfva Furst-Erkebiskopen af *Olmütz*, hvars installerande genom Kejsaren personligen var, enligt kröningsprogrammet, ämnadt att upptaga en bland de högtidliga festdagarne. Kejsarinnan skall äfven, i egen hög person, haft ett lindrigt Choleraanfall. Så berättades det åtminstone. Man tror ock att högtidligheternes slut och de Kejsarliges afresa af *Choleran* blifvit påskyndade.

Innan jag öfvergår till berättelsen om den egentliga Kröningshögtidligheten torde några ord böra nämnas om den ståt, som egentligen förlänat alla dessa fester deras högsta glans, och hvilken troligen också icke har sin like annorstädes på Continenten — den gränslösa prakt, nemligen, de stora och talrika magnaterna utveckla och hvilken vida öfverträffar Kejsarens egen, ty det Österrikiska regenthuset har alltid varit bekant för sin enkelhet och flärdlöshet. Den lyx i ekipager, livréer, i egna drägter, som de Ungerska och

Böhmiska furstarne vid detta tillfälle lagt i dagen skulle upptaga en hel bok att beskrifva. Skada att deras personer stundom så litet svara mot deras födsel och rikedom. Bland dessa högförnäma, höljda i broderier och juveler, ser man icke få, som i skick och åtbörder ega litet eller intet af en *Gentleman*. Det förstås likväl att detta icke gäller om dem, hvilka med Europeiskt ryktbara namn tillbragt större delen af sin tid vid in- och utländska hof; men mången stenrik Ungersk eller Bömisk landtjunkare, som här paraderade i sin rika uniform, syntes sannerligen icke född ens att bära sitt eget livrée.

Genom lysande ekipager och livrées utmärkte sig i synnerhet Furstarne LOBKOWITZ, ESTERHAZY, THURN och TAXIS, PAAR, SCHWARZENBERG m. fl. (den sistnämde hade kanske de rikaste af alla, men med det felet att de ej voro nya, utan vid sidan af de öfriga sågo litet förslitna ut), samt i synnerhet Furst LICHTENSTEIN och Furst COLLOREDO-MANSFELD. Bakpå den förres vagn hängde vanligen *fyra* lymlar i rödt livrée *broderadt* med silfver, ty *galoner* är här för simpelt till och med för drängarne; de voro kammarhusarer och försedda med Dolma, Pels, Sabeltaska, allt så öfverlastadt med i öfrigt ytterst smakfulla broderier, att vårt Hästgardes Officers-uniformer äro småsaker i jembörelse dermed. På sidorna om Furst COLLOREDO-MANSFELDS vagn gingo, Kröningsdagen, hans såkallade *Kammarherrar*; — så benämdes de åtminstone af en Polis-Commissarie, under tillägg att de, till skillnad från de

Kejsrerliga Kammarherrarne, ej fingo bära nyckel, och att de utgjordes af embetsmän på furstens territorium samt icke voro af adel. Dessa kammarherrar hade en uniform, som i broderiets rikedom och smak liknade Svenska fältmarskalksuniformen, (den hvori H. M. Konungen ofta på porträtten finnes aftagen) med den skillnad, att rocken var röd och skuren som frack. Näst kammarherrarne utmärkte sig de två af guld höljde löparne, som sprungo framför vagnen, (här *springa* alltid löpare framför vagnarne, och kusken kör vanligen i fullt traf efter. De stackrarna flåsa och drypa af svett, men stanna det understå de sig icke) och näst efter dem i prakt voro de sex hästarne som drogo Hans Durchlaucht. Deras seldon voro öfverbroderade med guld och från hufvud, hals, sidor, bringa, med ett ord från alla ställen, der det möjligen lät sig göra, hängde ofantliga guldtofsar med grofva buljoner sådana de förekomma på våra Generalsepåletter. Hvarje häst bar åtminstone sådana till tie épauletter. Att vagnen var så förgyld som möjligt, faller af sig sjelft.

När hästarne och drängarne äro höljda med broderier, kunna dessa icke förslå för Herrarne sjelfva, — ehuru åtskilliga af hofvets egna uniformer äro ganska enkla — åtminstone icke ensamt. Det finnes också lyckligtvis ännu en grad i dyrbarheternas hierarchi, och den hafva ock Herrarne sjelfva förbehållit sig: det är *Diamanterne*. Vål är Böhmiska Adelsuniformen en blott broderad drägt — rödt med silfver, ytterst rik och smakfull — och åtskilliga af Rikets hög-

sta Dignitärer: en METTERNICH, LOBKOWITZ m. fl. burö ingen annan, men så såg man å andra sidan en mängd, i theatraliska drägter, pelsar med foderverk af oskattbart värde, agraffer och aigretter af diamanter samt kedjor af Turkoser och andra ädla stonar, hvar med pelsarne fasthållas öfver bröstet. Bland de praktfullaste, kanske den ståtligaste af alla, var ESTERHAZY, men den historiskt ryktbara Dolman, hvars knappar skola vara solitaires, hade han ej på sig, i fall eljest icke hela berättelsen om den är en dikt.

I ett land der männerna till den grad älska att pryda sig med smycken, som annorstädes uteslutande anses tillhöra könet, behöfver det knappt sägas att juvellyxen hos detta nått all den höjd som skäligen kan hinnas. De Böhmiska och Ungerska furstinnorne äro dessutom, lika med alla Österrikiska damer, kända att ej vårdslösa sina behag, och man kan med allt detta lätt föreställa sig, hvilken anblick damernas toilett skulle erbjuda t. ex. kröningsdagen, då Kejsarl. Familjen tillika med andra billettbegäfvade åskådare från Läktare i Rikssalen åsågo Kejsarens högtidliga spisning, jemte omkring 150 notabiliteters, som vid särskilda småbord åtnjöto den äran att serveras i hans närvaro. Det vackra könet, här såsom annorstädes fikande att skåda och likasom i P. B. uteslutet från deltagande, fyllde till större delen, i högtidsdrägter, läktarne. Artigheten mot fremlingar — hvilken här troligen öfverträffar alla andra länders; ordet "fremling" är med någon god vilja att insinuera sig, i Österrike en

verklig talisman — hade beredt mig en ganska god plats ibland all denna juvelskimrande herrlighet. Äfven den närsynte kunde här väl tillfredsställa sin skådelystnad. Tätt bredvid mig talade tvenne unga fruntimmer Fransyska; den ena fällde sin shawl för den tilltagande värman och blottade, jemte en den vackraste hals, ett bredt, framtill i spets nedåt och uppåt gående bälte af brillanter som omgaf hela det smärta, men fylliga lifvet; hufvudet med de castaniebruna lockarna vände sig — och öfver den snöhvita pannan strålade ett handsbrett furstligt diadem af samma lysande stenar. Det var den utmärkt sköna Prinsessan LOBKOWITZ och damen vid hennes sida en Furstinna SCHWARTZENBERG, som, mindre vacker, men lika juvelsmyckad, dock ej får förblandas med en annan Furstinna SCHWARTZENBERG som är född LICHTENSTEIN och med rätta anses för en af de största skönheter i hela Österrikiska monarkin.

Det ceremoniel, som vid Kröningen iaktogs, är i sitt slag så eget, i så fullkomlig grad bibehållet från feodaltidernes classiska^a ålder, att det säkert icke vid någon dylik högtidlighet i någon med tiden och hvad den illpariga liberalismen kallar sina fordringar, framskriden stat eger eller får sin like. Det torde således förtjena att något närmare detaljeras af den, som med egna ögon skådat det mesta af denna 5 timmars långa act. Att mycket dervid förbigås faller af sig sjelft. Blott det caracteristiska må här finna en plats.

Den 7 September, klockan 9 förmiddagen, satte Hans Maj:t sig i rörelse, för att begifva sig till kyrkan. Processionen var egentligen icke att kalla lysande och ingalunda jemförlig med hvad vid dylika, till och med ringare tillfällen står att se hos oss. Sedan H. M. någon tid uppehållit sig i Wenzels-capellet, inträdde han i kyrkan, åtföljd af ett större antal dignitärer. Bland dessa må i synnerhet märkas de många ärftliga riksembetsmännen med sina attributer. De förnämsta eller rättare de *curiösaste*, voro: *Arfdörrvaktaren* (påminner starkt om Geheime-Rådstugunyckelförvararen i *Carolus Magnus*) med sin embetsnyckel af guld och carniol, fästad på högra rockfickan; *Arf-Silfverkamereraren*, *Arfköksmästaren*, som bar ett *försilfradt bröd* och *Arf-Drotsen*, som bar ett *förgylt* dito, bakade, såsom programmet lydde, "*aus dem schönsten Mehle*"; på begge bröden voro Kejsersliga vapnet, Böhmiska lejonet, Monarkens namnchiffer och året instämplade; *Arf-Munskänken* (eller Öfverbuteljören, såsom Baron MONTEFIAScone skulle hafva sagt) med ett guldfat och hans s. k. Assistent med ett silfverfat. På hvardera fatet stodo *tretton* små buteljer Böhmiskt vin: rödt på det ena och hvitt på det andra. Ändtligen fanns äfven en *Arf-Förskärare*. Att alla dessa Herrar höra till den högre Adeln, förstås af sig sjelft.

Kröningen och smörjelsen förrättades af Furst-Erke-Biskopen af *Prag*. Den senare tillgick så, att sedan Kejsaren knäfallit vid Högaltaret, blottades hans skuldror och hans högra arm — uniformen var der-

före beräknad — och Erke-Biskopen insmorde de blottade ställena med den heliga oljan, hvarefter de af Stordignitärerne aftorkades och åter påkläddes; derefter invigdes en ring och stacks på Hans Maj:ts högra ringfinger. Sedan under öfliga ceremonier spiran och äpplet blifvit till Hans Maj:t öfverlemnade och kronan af Erke-Biskopen, två andra Prester och Öfverste-Burggrefven af Prag, Kejsaren påsatt, slog Hans Maj:t några Riddare, hvarefter ceremonien slutades dermed, att brödena och vinbuteljerna *offrades* på altaret. Hvem som sedermera kom i åtnjutande af desamma, är mig obekant; troligen stannade de inom Högvärdige Presterskapet. Sedan Hans Maj:t tagit nattvarden, förkunnade kanondunder hela ceremoniens slut; hvarefter processionen, i den ordning den inkommit, begaf sig från Kyrkan i den tillstötande Rikssalen, der den Kongl. taffeln var anrättad. Här börjades en ny följd af ceremonier, hvilkas egenhet icke var mindre stor, och som de i kyrkan placerade åskådarne måste skynda sig att åse, om ej något skulle gå förloradt.

Under en thronhimmel vid salens öfversta ända var ett litet bord dukadt för Kejsaren; vid ena sidan af bordet stod en simpel, hvitmålade stol med ryggstöd för Erke-Biskopen. Sedan Hans Maj:t, i ett rum bredvid, ändrat något i sin toilette, tågade Högstdensamme ut i matrummet, företrädd af åtskilliga dignitärer, och *tvättade sina händer* i ett fat, som framhölls af *Arf-Förskäraren*, samt torkade sig derefter på en handduk, som Öfverste-Marskalken mottog af

Silfver-Kamerern och framräckte till Hans Maj:t. Nu ryckte Öfverste-Marskalken stolen tillbaka; Kejsaren steg in mellan den och bordet samt satte sig vid en fanfare af pukor och trompeter. Kronan aftogs nu af Öfverste-Kammarherren och lades, till de öfrige regalierna, på ett litet bord i närheten. Erke-Biskopen läste derefter stående bordsbönen och satte sig sedan ned på den för honom bestämda stolen. Med en djup bugning öfverlemnade *Arf-Köksmästaren* åt Hans Maj:t ett skrifvet papper, hvilket jag sedan erfor var en *matsedel* och nu tog taffelmusiken sin början. *Arf-Munskänken* slog i Hans Maj:ts glas och *Arf-Förskäraren* skar för af alla krafter. En särskild, lägre Embetsman förrättade båda delarna åt den medspisande Erke-Biskopen.

Vid första glaset som hans Maj:t tömde, lossades kanonskott (alldeles såsom i *Hamlet*) och de öfrige gästerne intogo de *tolf* för dem bestämda småborden, hvilka hvardera hade *tolf* couverter. Hvarje gång Hans Maj:t drack, ljöd en tredubbel fanfare från orchestern och Erke-Biskopen blef stående ända till dess Kejsaren tagit glaset från munnen. En gång under måltiden lät Hans Maj:t, genom *Arf-Munskänken*, bära till Öfverste-Burggrefven, som ansågs såsom värd för de *tolf* borden, ett ifyllt glas, med tillsägelse att Hans Maj:t ämnade dricka "landets välgångs skål". (Så berättades orden hafva varit.) Derföre tackade Öfverste-Burggrefven, men bad att i stället få proponera Hans Maj:ts skål och en skål för dess ärofulla regering, hvartill Hans Maj:t

lemnade sitt samtycke. (Nb. hela denna utväxling af artigheter var *på förhand*, i tryckt ceremoniel, på det nogaste bestämd). Nu drack Öfverste-Burggrefven och behöll, likaledes enligt ceremoniel, *glaset* såsom en åminnelse. Erke-Biskopen drack äfven en gång Hans Maj:ts skål, hvartill han lät utbedja sig tillstånd genom *Arf-Köksmästaren*.

Såsom ett tecken, att Kejsaren slutat måltiden uppsteg Erke-Biskopen och blef stående framför sin stol, hvarefter alla öfriga gästerne gjorde detsamma. Hans Maj:t fick åter vatten, med samma formaliteter, hvarefter Öfverste-Kammarherren påsatte kronan, Öfverste-Marskalken drog stolen litet tillbaka och Kejsaren uppsteg; Erke-Biskopen läste tacksägelsen och Kejsaren begaf sig till sina rum, i samma högtidliga procession som Högstdensamme anländt. Klockan var nu något öfver 2. Efter en stund steg Hans Maj:t ut på Slottsbalcongen och visade sig för det utanför i tallösa massor församlade folket. Att skildra detta uppträde sker bäst genom anförande af det ställe ur det *på förhand* tryckta programet, som rör den *blifvande* entusiasmen. Det lyder så: "*Nach aufgehobener Tafel zeigen sich S:e M:t vom Balkon dem auf dem Burgplatze auf diesen beglückenden moment mit Sehnsucht wartenden Volke, wo Höchst-sie mit endlosem Jubel empfangen werden*".

Dagen derpå skedde Hennes Maj:ts Kejsarinnans kröning ungefär lika praktfullt, dock med något mindre omständigheter. Vid Kejsarliga bordet spisade då begge DD. MM. jemte Erke-Biskopen och Erke-Her-

tiginnan THERESE, som i egenskap af Abbedissa för Prager-Damen-Stiftet krönte Kejsarinnan och som sedan den tiden utbytt sitt Abbedissekors mot Siciliernes Krona,

De theatraliska föreställningarne under denna tid i Prag stå i för direct sammanhang med kröningshögtidligheterna att icke, vid en skildring af dessa, blifva något utförligare omnämnde. På de så kallade *Ständernes*, d. v. s. Adeln och Borgerskapets bekostnad, hade flere stycken för tillfället blifvit uppsatta med den största prakt. Actörer och Actriser efterskickades m. m. — Prager-Theatern är invändigt en af de största och vackraste i *Tyskland*, med 4 rader loger utom parterrlögerne. Salongen är artistiskt decorerad; serdeles märklig är ridån som föreställer, på en taffla med sin ram, en utsigt af *Prags* såkallade *Kleine Seite* med *Hradschin*, Moldaufloden och den stora bryggan deröfver. Det är alltsammans mästerligt utfördt.

De för tillfället efterskickade artisterne hörde till det bästa *Tyskland* eger: främst Mad. SCHROEDER DEVRIENT och hennes svåger den såsom tragisk och comisk Skådespelare ryktbare EMIL DEVRIENT samt den i vissa arter af lustspelet öfverträffliga M:lle BAUER och Wiener-Sångaren PÖCK. På uppsättandet af Meyerbeers *Crociato in Egitto* var i synnerhet lyxen concentrerad. Den gafs ock tre gånger på åtta dar med en prakt och en artistisk fulländning som torde vara svåra att öfverträffa. Decorationerne, som vexlade ett par gånger i qvarten, voro förvånande skö-

na; fondridåerne tänkta och utförda med en konstnärsskicklighet, hvarom man i *Sverige* icke ens kan hafva någon föreställning. Costumerne åt den talrika personalen hade ensamt kostat närmare 60,000 Gulden Wiener-Währung eller 45,000 R:dr Svenskt. Hela baletten och hvarenda chorsångerska var klädd i hvitt Atlas, och drägterne till de Comparser, som föreställde Sultans livvakt (förgyllda rustningar från hufvud till fot) kostade mellan 5 och 600 R:dr R:gd's *stycket*. Personalen var ofantlig. Turkiska arméen marscherade öfver Theatern i en fjerdedels timma och att icke såsom annorstädes de samma kunde en eller flere gånger återkomma, controllerades derigenom att hvarje trupp hade olika drägter. Utförandet svarade fullkomligt mot en dylik pomp. Hvad Chörer och Orchester voro inses lätt, då man besinnar personalens talrikhet och den omständighet, att Prags musikconservatorium, som bekant är, anses för en af Europas första musikaliska bildningsanstalter. Tre stora Sångerskor, M:lle LUTZER, Fruarne PODHORSKY och SCHRÖDER DEVRIENT hade Sopranpartierna. PöCK, med sin högst märkvärdiga bas, var Sultan ALADIN. Han var i öfrigt den minst betydande, ty han sjunger i hal-sen och har icke särdeles hvarken böjlighet eller föredrag. M:me SCHRÖDER var ARMAND d'ORVILLE. Hennes röst är en mezzosopran af betydlig styrka, volym och omfång, med en hög grad af utbildning, som dock icke döljer, att den ursprungligen har någon sträfhets och är föga klangrik. Någon originalitet i *timbren* (såsom t. ex. M:lle WIDERBERGS) har

den ej, och ehuru svårigheter för den äro en lek, märker man dock ganska väl att coloraturen icke är dess sak (PODHORSKY och LUTZER ligga i detta fall öfver). Men den har något obeskrifligt storartadt, djupt och innerligt och är säkert för den tragiska operan en af de yppersta röster som funnits. När dertill kommer, att sångerskan fullkomligt eger den i sin makt, att hon jemte MALIBRAN, ansetts för den första sjungande skådespelerska i verlden, att sång och deklamation hos henne nått den mest fulländade för- ening, att hon djupt uppfattar och ypperligt återger hvarje den obetydligaste nuance i situationer, fattar man lätt den hänryckning, hvarmed hon afhöres och det rykte hon i sjelfva *Paris* och *London* vunnit vid sidan af, ja i vissa fall öfver MALIBRAN. Hon är ej egentligen vacker, har små, oansenliga drag, men en stor och kraftig figur, och spelar karlroller med en hos ett fruntimmer förvånande ledighet, säkerhet och hållning. Hon var en så ypperlig ARMAND, att man alldeles glömde qvinnan i riddaredrägten.

MEYERBEER bör, att döma af hans *Crociato*, anses för en eclecticiker inom musikens verld. Någon originalitet eller individualitet har han ej, åtminstone icke i någon högre grad. Han har samman- satt sig ett manér midt emellan Tysk och Italiensk musik. Utan att kunna beskylla honom för plagia- ter, förefaller dock idén af hvarje numer — om jag så får uttrycka mig — så välbekant, än i *Rossinis* stil, än i *Tyskarnes*. Effekter synes han mycket älska och åt sin tids *Moloch*, oväsendet med instru-

mentering, offerar han så mycket som trots någon. Att hans *Crociato* har ganska vackra saker, får derföre icke nekas. I första acten fästades jag isynnerhet af en duett och en trio. I den andra, som alltigenom är rätt vacker, af en qvartett och en ypperlig aria (Ordensmästarens) med Chör.

Vid taffeln, Kröningsdagen, utfördes vackra saker. PÖCK och M:lle LUTZER gjorde några duetter, och hon sjöng med stor talang, behag och smak ett par arier. Äfven MAYSEDER, enkom efterskickad från *Wien*, exequerade ett nummer. Compositionen var i hans vanliga manér och icke bland hans mest lyckade. Han har en obeskrifligt skön ton och en stor virtuositet, det förstås. Styrka, poesi och djup saknade jag, åtminstone denna gång, helt och hållet.

Den utmärkta artist, som målat dekorationerne till *Crociato* och äfven ridån, är Pragare och lærer heta MÖSER.

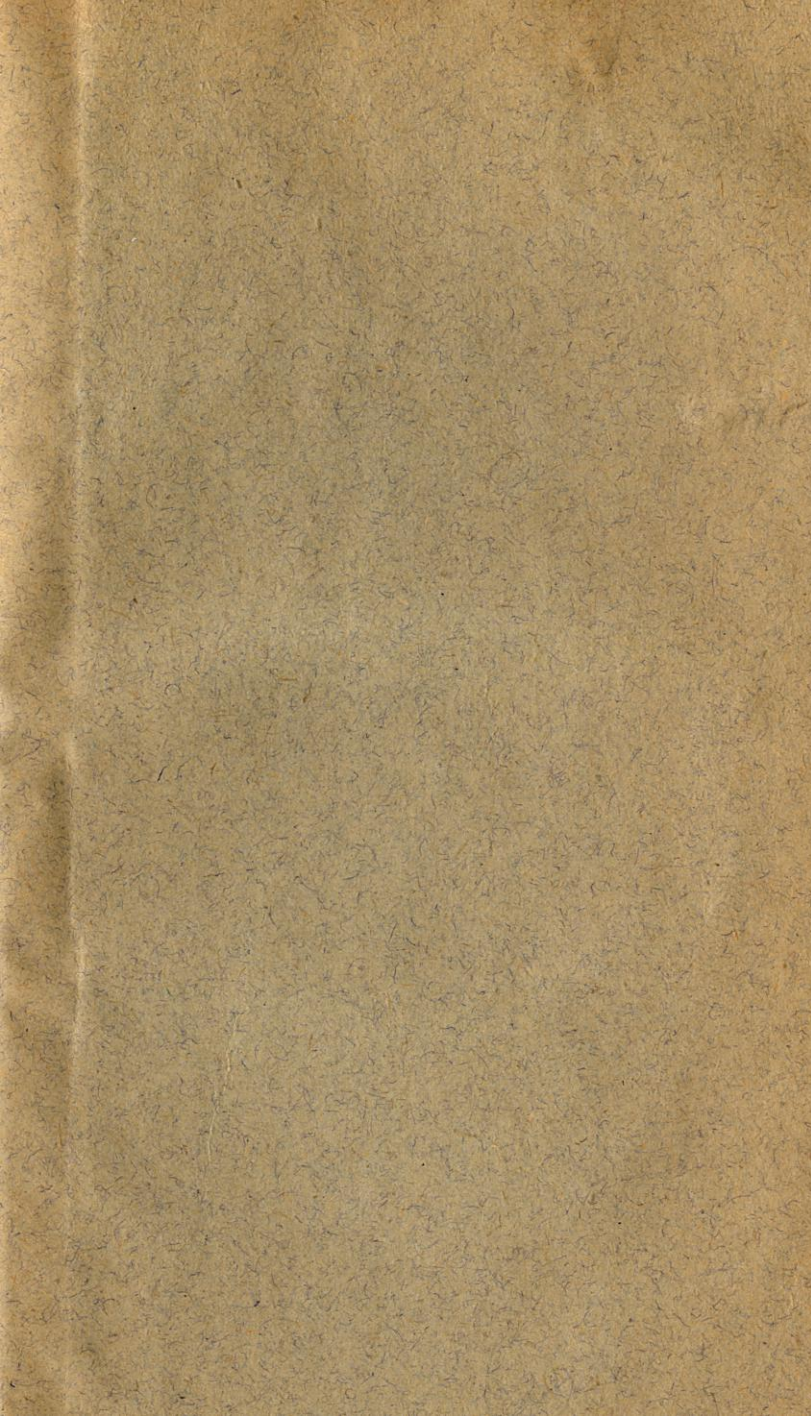
Bland utländska furstar, som bivistade krönningen och sjelfva kröningsdagen under spisningen hade sin plats på Kejsarl. Famillens läktare, der man hade tillfälle att noga observera dem, voro Konungen af *Sachsen* och den sig såkallande Prinsen af *Wasa*.

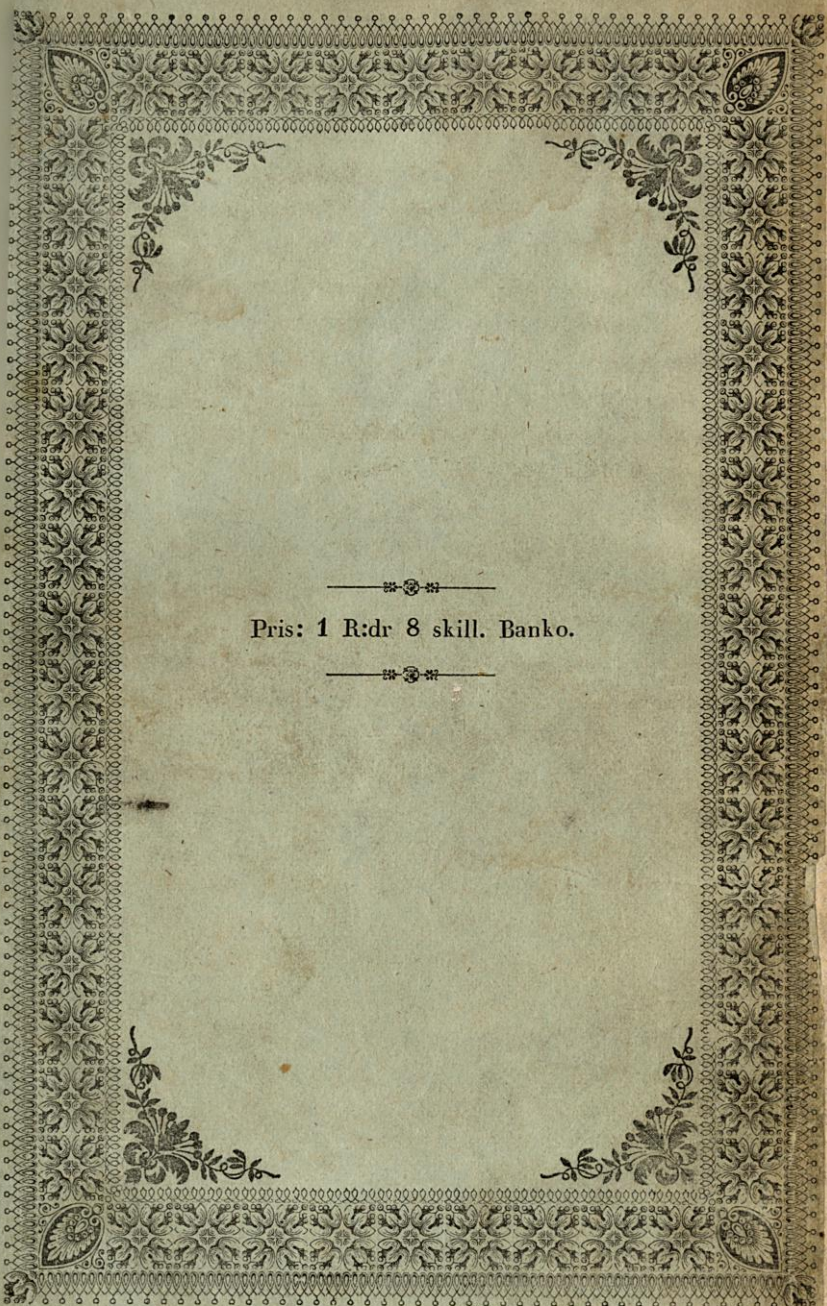
Slut på förra delen.

STOCKHOLM, 1842.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

Pris: 1 R:dr 8 skill. Banko.